

SKYGGEBØRN

*EN UNDERSØGELSE AF SKYGGEBØRNS OPFATTELSE, ERFARINGER OG
INTERAKTIONER I DERES SOCIALE MILJØER MED FOKUS PÅ DERES
SELVFORSTÅELSE, IDENTITETSDANNELSE OG STRATEGIER TIL HÅNDTERING
AF UDFORDRINGER.*

UDARBEJDET AF:

LAURA IDA ROSENMEJER - (20220201)

NEEL CAROLINA MØLLER KLUGE - (20220440)

AMELIA BAVNSGAARD CHRISTIANSEN - (20220716)

ANSLAG: 200.213

VEJLEDER: SØREN RUDBÆK JUUL

SPECIALEAFHANDLING I SOCIALT ARBEJDE AALBORG UNIVERSITET, KØBENHAVN

ABSTRACT

This thesis has examined and illustrated how six chosen informants have experienced being *shadow children* in Denmark. Through their own insights, thoughts and experiences, we have illustrated the issues and challenges *shadow children* in general may encounter in their social network, primary relationships and everyday life. Via conducted and transcribed interviews, we have attempted to examine how *shadow children* experience attention and recognition in their childhood. Furthermore, we have attempted to shed light on how shadow children's social networks and interactions with others, can affect their identity and self-perception. Additionally, we will try to gain insight on the strategies that *shadow children* can implement to try and cope with any challenges and problems they may face in their upbringing.

This thesis has employed Erving Goffman's theory of everyday role-playing and Axel Honneth's theory of recognition to gain insight on and to examine why *shadow children* have behaved and acted as they have from a theoretical point of view. In this thesis' discussion, we have examined why *shadow children* do not get and experience the proper support and help they need. This support and help can be given from society but in many cases, it will come from their families.

In this thesis' conclusion, we can terminate, that in order to help and support shadow children and possibly improve their quality of life, it would require a broad effort from our society. Based on applied research and the conducted interviews, we have found that this could require the creation of supportive and helpful spaces in school and communities and the establishment of programs that are targeted at helping shadow children, their siblings and their families. Altogether we have found that an increased attention to the shadow children needs in their family dynamics, could help them feel more supported. Based on these funds and by combining them, we believe that we could create a more supportive environment for *shadow children*, where they can develop and thrive as children.

TAK

Af hjertet tak til vores informanter, de seks fantastiske skyggebørn. Tak for jeres lyst til at dele jeres tanker og udsnit af jeres barndom med os. Uden jeres *oplevelser, erfaringer og virkelighedsopfattelser* ville dette speciale ikke være muligt. Det er med stor ydmyghed, at vi har behandlet jeres fortællinger, og har fået lov til at dele dem med andre.

Tak til familie, venner og kærester for jeres store støtte, tålmodighed og opbakning gennem hele specialets proces. Tak for at lytte til alle vores op- og nedture og for at heppe på os hver eneste dag. Især tak for jeres støtte i slutspurten, hvor jeres indsigter og korrektioner har været guld værd. Tak til Henrik (Hr. Hansen) for korrekturlæsning af specialet.

Stor tak til Buster og Nova inde i maverne for ikke at drive jeres mødre til vanvid i denne proces.

Slutteligt en stor tak til vores vejleder Søren Juul, der med et konstruktivt og kritisk blik har stillet skarpt på vores blinde vinkler og hjulpet os til at forene vores tanker og visioner med det akademisk mulige. Tak for dine altid brugbare og inspirerende vejledninger.

Indholdsfortegnelse

SPECIALE OMHANDLENDE SKYGGEØRN	5
SPECIALEDESIGN	6
SKYGGEØRN SOM PROBLEMFELT	8
SYSTEMATISK LITTERATURSØGNING OG EKSISTERENDE FORSKNING	10
PROBLEMFORMULERING	13
PROJEKTETS RELEVANS FOR DET SOCIALE ARBEJDE	13
GRUPPENS MOTIVATION FOR SPECIALET	15
AFGRÆNSNING	16
METODE.....	17
VIDENSKABSTEORETISK TILGANG.....	17
DEN KVALITATIVE METODE.....	20
INTERVIEW SOM KVALITATIV METODE.....	21
DET ÅBNE FÆNOMENOLOGISKE INTERVIEW	21
DET ETISKE ASPEKT I KVALITATIV FORSKNING	22
TRANSSKRIPION OG BEARBEJDNING AF DATA	23
FUND AF INFORMANTER.....	24
KVALITETSKRITERIER.....	26
VALIDITET	26
RELIABILITET.....	27
GENERALISERBARHED	27
DEN INDUKTIVE TILGANG.....	28
OPDAGELSE Gennem KODNING, GROUNDED THEORY I PRAKSIS	29
TEORETISK TILGANG	32
TILPASNING, NORMALISERING OG UNDGÅELSE	32
ANERKENDELSE	35
HVERDAGSLIVETS ROLLESPIL	36
STRATEGIER	37
ANALYSESTRATEGI.....	38

ANALYSE	41
FØRSTE ANALYSEDEL	41
SØGER ANERKENDELSE GRUNDET MANGLENDE OPMÆRKSOMHED.....	42
SØGER VÆK HJEMMEFRA OG UNDGÅELSE	49
FØRSTE DELKONKLUSION.....	57
ANDEN ANALYSEDEL	59
FORSKELLIGE ROLLER	59
MANGLENDE FORSTÅELSE OG FORDOMME	68
ANDEN DELKONKLUSION.....	73
TREDJE DELANALYSE.....	75
SØGEN VÆK HJEMMEFRA SOM STRATEGI.....	75
ET ØNSKE OM IKKE AT VÆRE TIL BESVÆR OG TILPASNING SOM STRATEGI	78
TILPASNING, NORMALISERING OG UNDGÅELSE SOM HANDLINGSSTRATEGI.....	84
TREDJE DELKONKLUSION	86
DISKUSSION.....	88
BEHOV FOR HJÆLP OG STØTTE TIL SKYGGEBØRN	88
FORÆLDRES MANGLENDE VIDEN OM DERES SKYGGEBØRN	98
KONKLUSION	102
LITTERATURLISTE	104
INTERNETSIDER:	104
BØGER OG TIDSSKRIFTER:	105

SPECIALE OMHANDLENDE *SKYGGEBØRN*

I Danmark findes en underbelyst gruppe i vores samfund, *skyggebørn*, som er børn, der lever i skyggen af søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. For disse børn er det et komplekst livsvilkår, som kan være svært at sætte de rette ord på, men som kan udgøre et betydeligt og ofte overset aspekt i deres dagligdag og familieliv. Dette speciale vil belyse, hvordan *skyggebørn* lever i komplekse familie og sociale dynamikker, hvor deres egen person og behov, ofte kan nedprioriteres eller undermineres i forhold til deres søskende. Denne underbelyste gruppe i vores samfund, kan risikere ikke at få den anerkendelse, opmærksomhed og støtte, de har brug for i deres barndom, hvilket kan have konsekvenser for deres sociale og mentale velbefindende.

Denne manglende anerkendelse og opmærksomhed på *skyggebørn* gennem deres barndom kan ses ved, at *skyggebørn* kan føle sig underprioriteret og oversete i modsætning til deres søskende, hvilket kan medføre følelser af isolation og ensomhed. *Skyggebørn* kan gennem deres opvækst opleve en palette af negative følelser som sorg, vrede, håbløshed og angst. Dette kan have konsekvenser for deres trivsel som børn, men også som voksne og kan have indvirkning på deres livskvalitet.

Samtidig kan *skyggebørn* hurtigt udvikle en udtalt grad af modenhed og agere som en ekstra forældre i deres familie, hvor de påtager sig et ansvar, når forældrene ikke er hjemme eller generelt er fraværende. Dette store ansvar kan opleves som en byrde for *skyggebørn* og have konsekvenser for deres udvikling gennem barndommen, og påvirke deres trivsel i en negativ grad.

Til trods for denne indvirkning på *skyggebørns* livssituation, er der stadig en mangel på støtte og opmærksom på denne gruppe i vores samfund. Flere organisationer i Danmark forsøger at belyse og adressere *skyggebørns* udfordringer og tilbyder støttetilbud til dem. Dog findes der stadig et behov for mere handling og opmærksomhed på *skyggebørn*, så vi sikrer bedre livsvilkår og støttetilbud til *skyggebørn*.

SPECIALEDESIGN

I følgende afsnit vil vi præsentere specialets fremgangsmåde, udfolde specialets problemformulering og metoder samt den videnskabsteoretiske tilgang og de valgte teoretiske tilgange. Til start beskrives specialets systematiske litteratursøgning for at belyse aktuel forskning, eller mangel på samme, på området. Dertil vil specialets problemfelt præsenteres med dertilhørende udfordringer på området. Vi har udarbejdet tre arbejdsspørgsmål til den dertilhørende problemformulering for at opnå et bedre syn på vores informanternes livsverden og de oplevelser og erfaringer, de har haft gennem deres opvækst.

Vi har derefter udarbejdet et afsnit om *projektets relevans for det sociale arbejde og gruppens motivation for specialet* for at give læseren indblik i, hvorfor emnet er relevant for det sociale arbejde og for os som kommende socialarbejdere.

Derefter udfolder vi specialets valgte metoder, kvalitativ metode samt Grounded Theory og det valgte videnskabsteoretiske perspektiv fænomenologi, da vi ønsker at forstå *skyggebørns* oplevelser og erfaringer. Dette for at kunne understrege, hvorfor vi har truffet de valg, vi har, samt at højne transparensen mellem forskere og læser. Senere beskriver vi specialets empiri, hvor vi præsenterer, hvordan vi har fundet specialets informanter og sætter ord på deres karakteristika. Vi redegør herefter for validitet, reliabilitet og generaliserbarheden i specialet og hvordan vi har gennemtænkt det i specialet, for igen at højne vores troværdighed samt pålidelighed.

Vi præsenterer derefter vores valgte teori, Axel Honneths anerkendelsesteori og Erving Goffmans teori om hverdagslivets rollespil og stigma, for at give et teoretisk perspektiv til vores udvalgte citater, vores informanternes oplevelser og erfaringer med det at være et *skyggebarn*. Ovenstående munder ud i en analysestrategi, hvor vi beskriver, hvordan vi har tilgået analysen samt kobling mellem empiri og teori. Derefter udfolder vi selve analysen, som vi har opdelt i tre analysedele, der afsluttes med hver sin delkonklusion.

Ydermere vil vi diskutere analysens fund med udvalgte problemstillinger, som for os har været særligt relevante. Diskussion er opdelt i to dele, for at få flere perspektiver på dette og komme i dybden med specialets udvalgte problemstillinger. Til sidst afsluttes specialet med en samlet konklusion, som indeholder en besvarelse af specialets problemformulering.

SKYGGEBØRN SOM PROBLEMFELT

“Som søskendepårørende har man et grundlæggende anderledes livsvilkår end andre. Det kan for nogle være svært at sætte ord på, og noget man skal lære at italesætte” (Søskendeforeningen SØF, 2024). Citatet stammer fra Søskendeforeningen, SØF, som er en forening for søskende til mennesker med særlige behov, udfordringer og handicaps. Foreningen arbejder for at udbrede kendskab til dét at være søskende til et menneske med særlige udfordringer (Søskendeforeningen SØF, 2024).

Dét at være søskende til et menneske, der har særlige behov, udfordringer eller handicaps, bliver i vores samfund betegnet som *skyggebørn*. Bedre Psykiatri forklarer begrebet således; *“Somme tider bruger man betegnelsen ”skyggebarn” om børn, der er pårørende, og lever med og i skyggen af en søskende, der er syg. Det gælder ikke mindst søskende til børn med psykisk sygdom eller udviklingsforstyrrelse”* (Bedre Psykiatri, u.å).

Manglende opmærksomhed på *skyggebørn* og deres behov er en overset gruppe i vores samfund, hvilket kan have alvorlige konsekvenser for deres mentale og sociale velbefindende. Denne manglende opmærksomhed er netop omdrejningspunktet for undersøgelsesfeltet i dette speciale, da vi som gruppe ønsker at sætte mere fokus på *skyggebørn* og forbedre vilkårene for dem og generelt for børn og unge i Danmark.

Skyggebørn i vores samfund, bliver ofte ufrivilligt overset af deres forældre, da søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps hyppigt kommer til at fylde i familien. Derudover ses det, at disse søskende mestrer at tilsidesætte sine egne behov, da de ikke ønsker at belaste deres forældre mere end højst nødvendigt (A to B Copenhagen, 2020).

Organisationen Danske Patienter foretog en undersøgelse i 2016 i forhold til det at være barn og pårørende. Her fandt de frem til, at børn ofte bliver mere følelsesmæssigt involveret, når de er søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps, frem for til en syg forælder (Danske Patienter, 2016).

Børns Vilkår har netop undersøgt, hvordan dét at være et *skyggebarn* påvirker ens barndom og ligeledes vel kan påvirke på længere sigt;

“At være bror eller søster til et barn med psykisk sygdom kan have store helbreds- og trivselsmæssige konsekvenser, både på kort og på lang sigt. På kort sigt oplever skyggebørnene en konfliktfyldt hverdag, som kan føre til mistrivsel, der på længere sigt kan give dem psykiske sygdomme eller underudviklede sociale kompetencer” (Børns Vilkår, u.å.).

Det er vanskeligt præcist at angive antallet af *skyggebørn* i Danmark, men det estimeres, at 120.000 børn og unge har en alvorlig syg søskende eller forældre. På baggrund af dette må det skønnes, at antallet af *skyggebørn* er højt (Århus Stiftstidende, 2020).

Dét at have en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps, kan for nogle børn og unge være tabubelagt. En storesøster til en dreng med Downs Syndrom udtaler i en artikel til TV2: *“Det føles skamfuldt, for det er jo ikke ens søskendes skyld. Derfor går man ofte alene med det* (TV2 Nyhederne, 2023). Denne skamfulde følelse, som søsteren i ovenstående citat beskriver, kan være et tegn på, at der findes et vist mørketal på området, og det vil derfor være svært, præcist at estimere det samlede antal *skyggebørn* i Danmark.

Forskning viser, at *skyggebørn* ofte vil opleve, at deres dagligdag er præget af håbløshed, sorg, angst og vrede. Fornemmelsen af vrede, de ofte føler til deres søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps kan føre til en følelse af skam, da de ofte vil føle at de skal opføre sig mere forstående og tolerante. Derudover vil *skyggebørn* ofte føle sig uværdige til omsorg, kærlighed og opmærksomhed fra deres omgangskreds (Børns Vilkår, u.å.).

Samtidig viser forskning, at *skyggebørn* ofte vil have et konfliktfyldt hverdagsliv, hvor de udsættes for både fysiske og verbale overfald. I forlængelse af dette ses *skyggebørn* ofte som en ekstra forældre i familien, der skal tage vare på den søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Der er en forventning i familierne om, at *skyggebørn* står klar til at træde til, når deres forældre er fraværende. *Skyggebørnene* kan ofte få ansvar for praktiske gøremål, løse konflikter og hjælpe med lektier. Generelt viser forskning, at *skyggebørn* oplever disse ekstra ansvarsområder som en byrde, samtidig med at de er klar over, at det forventes af dem. Derudover vil disse *skyggebørn* ofte ikke opleve at blive anerkendt for denne indsats i dagligdagen (Børns Vilkår, u.å). Der findes i vores samfund nogle organisationer som har fokus på *skyggebørn*. Disse organisationer inkluderer blandt andet foreningen Skyggebørn, Autismeforeningen og Bedre Psykiatri. Organisationerne har det til fælles, at de søger at støtte *skyggebørn* og afmystificere og italesætte det, som andre ikke gør. Disse organisationer tilbyder gratis støttetilbud, og der behøves ingen henvisning dertil.

SYSTEMATISK LITTERATURSØGNING OG EKSISTERENDE FORSKNING

Vi har i specialet foretaget en systematisk litteratursøgning for at redegøre for allerede eksisterende forskning på området. Denne redegørelse kan understøtte gruppens afgræsning af specialets problemfelt, så man blot undersøger spørgsmål, der foreligger svar på i eksisterende forskning. På trods af at idealet kunne være at stå på skuldrene af allerede eksisterende viden og muligvis supplere den, er det i praksis en umulig opgave at skabe et fuldstændigt overblik. Derfor er det vigtigt at anvende allerede eksisterende forskning for derved at udvikle egne spørgsmål og dertilhørende tilgange. (Danneris & Monrad, 2018). I denne litteratursøgningsproces møder vi som forskere undersøgelsesfeltet med en maksimal åben tilgang, og søger efter beskrivelser af den erfaringsverden, som adspurgte *skyggebørn* oplever.

Flere forskellige undersøgelser vil ofte bidrage til, at der kan findes en diskrepans mellem de konklusioner, der drages ud fra den givne problemstilling. På baggrund af dette er det essentielt at orientere sig bredt indenfor det konkrete undersøgelsesfelt og dermed få et indblik i eventuelle generelle mønstre i allerede eksisterende forskning på området (Danneris & Monrad, 2018).

Vi har foretaget denne systematiske litteratursøgning for at kunne inddrage relevant empiri og forskning til dette speciale og dets problemfelt. Ligeledes er den systematiske litteratursøgning valgt for at understøtte undersøgelsesfeltet med faktuel viden og styrke dens metodiske kvalitet, hvilket vil sige dets validitet.

Ved en litteratursøgning på Google Scholar, kunne det tydeligt ses, hvor underbelyst *skyggebørn* er inden for forskningsverdenen i dansk kontekst. Ved søgning på ordet “Skyggebørn” fandt vi to sider med forskningsartikler omhandlende emnet. På trods af dette har ingen af forskningsartiklerne konkret undersøgt, hvordan det er at være søskende til børn med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Denne litteratursøgning understøttede vores hypotese om, at der kan findes et manglende fokus på *skyggebørn* i forhold til den definition, vi anvender i specialets undersøgelsesfelt, som vil blive uddybet senere i specialet.

Ved hjælp af en bredere og mere international søgning i Google Scholar databasen og med brug af søgeordet “Shadow Children” fandt vi artiklen: “*A Child with Home Mechanical Ventilation Affects the Family: A Danish Study shows that well Siblings may become Shadow Children*” (Bjerregaard, Høyer & Dreyer, 2021) skrevet af Anette Bjerregaard Alrø, Linea Høyer og Pia Dreyer i 2021, og som blev udgivet i *The Journal of Pediatric Nursing*. Artiklen fandt blandt andet frem til tre hovedtemaer: Etablering af følelsesmæssige bånd til alle børn i familien, beskyttelse af hverdagslivet for de raske søskende og deling af opmærksomheden til begge børn. Konklusionen på artiklen er, at forældre kan føle sig utilstrækkelige i at være forældre til det syge barn og ligeledes de raske søskende. Derudover overfører forældrene oftest et stort ansvar til den raske søskende, som kan efterlade dem i skyggen af den syge søskende. Artiklen er relevant for os i specialet, da den belyser, hvilken mistvivsel de raske søskende kan befinde sig i, og derfor understøtter vores hypotese i undersøgelsesfeltet.

Derudover søgte vi på søgeordet “Siblings of the chronically ill child”, hvor vi fandt følgende artikel “*The Well Sibling: Challenges and Possibilities*” (Abrams, 2018), der er skrevet af Madeleine Seifter Abrams i 2018 og publiceret i *American Journal of Psychotherapy*. Artiklen handler overordnet om, hvordan de raske søskende oplever særlige udfordringer, når de navigerer i deres sociale relationer og roller i relation til at have en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Madeleine Seifter Abrams har i undersøgelsen først og fremmest fundet frem til, hvordan de såkaldte *skyggebørn* kan føle sig skyldige og skam over den bitterhed, de kan føle over for deres søskendes særlige behov, der omfatter en krævende hverdag. Derudover belyses hvordan: “*Well Siblings become mature and independent prematurely*” (Abrams, 2018, s.311). I denne belysning fremskrives et eksempel på, hvordan en ung dreng ved navn Justin ikke inviterede venner med hjem, i frygt for hvordan hans lillesøster, Alexandra med alvorlige adfærdsmæssige-, indlærings- og følelsesmæssige problemer ville opføre sig. Justin følte sig ofte som den ældre søskende på trods af, at han var Alexandras lillebror.

Forældrene var altid særligt opmærksomme på at håndtere og berolige Alexandra, og denne optagethed gjorde, at Justins forældre ofte var utilgængelige i forhold til at opfylde Justins behov. Justins forældre forventede, at han opførte sig ordentligt, så de havde tid og overskud til at fokusere på Alexandras behov. Dette eksempel anser vi som enormt relevant i forhold til vores videre undersøgelse. Dét at *skyggebørn* kan opleve et stort ansvar og mangel på opmærksomhed, er netop nogle af de tematikker, vi anser som essentielle i forhold til vores undersøgelse.

Derudover belyser artiklen, hvordan samfundets syn på psykisk sygdom kan forværre livssituationen for disse familier og søskende. Det kan bidrage til en marginalisering af de berørte familier. Ydermere kommer artiklen ind på, hvordan samfundet kan forebygge eventuelle langsigtede problemer for *skyggebørn*. Vi vil argumentere for at denne artikel alt i alt, er enormt relevant for dette speciales undersøgelsesfelt, da den kan bibringe baggrundsinformation indenfor området, samt at den belyser, hvilke konsekvenser, det kan have at være et *skyggebarn*.

Efter grundig og systematisk gennemgang af allerede eksisterende litteratur på området, fremstår det tydeligt, at der eksisterer en markant mangel på forskning og opmærksomhed omkring *skyggebørn* i dansk kontekst. På trods af at tidligere studier har belyst nogle af de udfordringer, som *skyggebørn* kan stå overfor, er der stadigvæk en betydelig brist i specifikke undersøgelser, der fokuserer på deres mentale- og sociale trivsel. Med denne erkendelse sigter vores problemfelt mod at udforske og undersøge konsekvenserne af denne manglende opmærksomhed og støtte til *skyggebørn* i Danmark. Derudover søger vi at undersøge, hvordan samfundet på bedre vis, kan anerkende og imødegå disse udfordringer for dermed at forebygge potentielle sociale problemer. Vi søger at belyse denne oversete gruppes livsvilkår og dermed identificere eventuelle interventioner og potentielle løsninger, der kan bidrage til at forbedre deres integration i samfundet.

PROBLEMFORMULERING

Hvordan oplever skyggebørn deres selvforhold i lyset af deres rolle som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps?

ARBEJDSSPØRGSMÅL

- *Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?*
- *Hvordan påvirker skyggebørns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?*
- *Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?*

PROJEKTETS RELEVANS FOR DET SOCIALE ARBEJDE

Dette afsnit søger at undersøge specialets betydning og relevans for det sociale arbejde. Vi udforsker, hvordan vores forskning og konklusioner kan bidrage til at forstå og adressere aktuelle udfordringer indenfor socialt arbejde. Nedenfor ønsker vi at præsentere de centrale måder, hvorpå specialet kan informere om praksis og teorier inden for det sociale arbejdes felt. Ved at klarlægge specialets relevans, håber vi at kunne demonstrere områdets potentiale til at skabe viden, positive forandringer og forbedringer inden for det sociale arbejde.

Definitionen på socialt arbejde defineres af International Federation of Social Workers således: *“Socialt arbejde er en praksisbaseret profession og en akademisk disciplin, der fremmer social forandring og udvikling, social samhørighed, og empowerment og frigørelse af mennesker. Principper om social retfærdighed, menneskerettigheder, kollektivt ansvar og respekt for forskelligheder er centrale for socialt arbejde”* (Dansk Socialrådgiverforening, u.å).

Som belyst i specialets problemfelt fylder *skyggebørn* en stor del af det danske samfund. Uden det store mørketal, kan 120.000 børn betegnes som *skyggebørn*. Vi har i ovenstående afsnit forsøgt at beskrive den mistrivsel og de udfordringer, der kan følge med dét at være et *skyggebarn*. Vi har derudover belyst, hvordan der findes forholdsvis få interesseorganisationer, der varetager rettighederne for denne gruppe i samfundet. Vi er derfor interesserede i at undersøge, hvordan vi som samfund kan understøtte *skyggebørn* og varetage deres behov gennem indsatser og sørge for, de får den hjælp og støtte, de har behov for.

Der kan argumenteres for at denne manglende støtte og de manglende rettigheder for *skyggebørn*, kan udmønte sig i, at disse børn kan opleve omsorgssvigt igennem deres barndom. Denne omsorgssvigt kan i et samfundsmæssigt perspektiv anses som værende en faktor, der kan skabe en social ulighed i vores samfund. Det er netop denne risiko for omsorgssvigt, og dermed den sociale ulighed, der gør det valgte undersøgelsesfelt relevant for det sociale arbejde. Som beskrevet i ovenstående citat ønsker det sociale arbejde at fremme social retfærdighed og menneskerettigheder via kollektivt ansvar. Derfor ser vi, at *skyggebørn* kan ses som et socialt problem, da de kan opleve en social ulighed. Vi håber, at dette speciale kan

være med til at fremme en udvikling og social forandring for denne gruppe, hvor vi skaber samhørighed, så *skyggeborn* i fremtiden vil blive set og hørt i det danske samfund.

GRUPPENS MOTIVATION FOR SPECIALET

Dette afsnit udforsker den primære motivation bag vores valg af emne i dette speciale. Vi undersøger de faktorer, der har bidraget til at forme vores interesse og engagement inden for dette specifikke undersøgelsesfelt. Nedenfor vil vi kort præsentere, de refleksioner vi har gjort os i forhold til, hvorfor vi har valgt at fokusere på *skyggebørn*. Ved at præsentere og forklare vores motivationskilder, håber vi på at give læseren et indblik i baggrunden for vores valg og den betydning, som det har for specialet.

Vi består af to pædagoger og en sygeplejerske, hvor vi alle har arbejdet indenfor vores respektive felter, inden vi begyndte på Kandidaten i Socialt Arbejde. Qua vores arbejde har vi alle været i stor berøring med børn og voksne, som har været *skyggebørn*, måske uden vi har vidst det eller helt har været klar over det. Vi har alle tre mødt borgere, unge og patienter, som har haft udfordringer, som kunne være de samme udfordringer, der kendetegner *skyggebørns*.

Vi er alle tre dybt interesserede i, og har et ønske om, at fremme rettigheder og livskvalitet for mennesker i udsatte positioner i vores samfund. Derfor står *skyggebørn* os nært, da vi vil argumentere for, at dette er en underbelyst gruppe i vores samfund. Der er derfor plads til forbedring og støttetilbud, som kan tilbyde særlig støtte.

Ydermere kender vi flere i vores respektive omgangskredse, som kan betegnes som *skyggebørn*. Vi har hørt deres historier, og hvilke udfordringer de oplever, og har oplevet gennem deres barndom. Dette er også en af grundene til, at vi valgte *skyggebørn* som undersøgelsesfelt for dette speciale. Gennem deres fortællinger, oplevelser fra vores arbejde og vores fundne empiri håber vi, at kunne rette fokus mod den særlige støtte, som *skyggebørn* i Danmark, fortjener.

AFGRÆNSNING

I dette afsnit ønsker vi at udforske begrebet *skyggebørn* og dets betydning for søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Specialet fokuserer på at adskille *skyggebørn* fra andre søskendes oplevelser, og argumenterer for vigtigheden i at adressere deres unikke behov. Gennem en klar og præcis definition af begrebet *skyggebørn*, søger vi at fremhæve deres rolle i familiedynamikken og behovet for støtte.

“Det kan være svært at være søskende til én, som er syg.” Somme tider bruger man betegnelsen ”skyggebarn” om børn, der er pårørende og lever med og i skyggen af en søskende, der er syg. Det gælder ikke mindst søskende til børn med psykisk sygdom eller udviklingsforstyrrelse.” (Bedre Psykiatri, u.å).

Som ovenstående citat beskriver *skyggebørn*, refererer vi i dette speciale til børn, der lever i skyggen af en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Disse børn oplever ofte udfordringer og påvirkning af deres liv som følge af en syg søskende. Samtidig kan de føle sig overset eller ikke fuldt forstået på grund af manglende opmærksomhed og ressourcer, der oftest rettes mod den syge søskende. Begrebet *skyggebørn* fokuserer på den skjulte eller oversete rolle, som disse børn spiller i familiedynamikken. Dette speciales undersøgelse og definition af begrebet *skyggebørn* fokuserer specifikt på børn, der lever i skyggen af en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Vi har i vores definition af *skyggebørn* valgt ikke at inddrage børn, der har mistet søskende eller forældre. Selvom disse børn også kan opleve betydelige udfordringer og påvirkninger af deres liv, ønsker vi at præcisere vores fokus rettet mod de unikke forhold og konsekvenser, der kan opstå i familier, hvor levende søskende har særlige behov, udfordringer eller handicaps.

METODE

Dette afsnit har til formål at præsentere den overordnede forskningsmetode og metodologiske tilgang, der anvendes til at indsamle og analysere data. Herunder vil der forekomme en uddybning af valg af specifikke metoder og de refleksioner vi har gjort os i henhold til disse.

VIDENSKABSTEORETISK TILGANG

I følgende afsnit vil specialets videnskabsteoretiske tilgang blive præsenteret, herunder de overvejelser, som vi har gjort os ved at vælge netop denne tilgang. Specialet bygger på en ontologisk betragtning om, at der ikke er noget mere virkeligt end den måde, som verden fremtræder for os. Med afsæt i dette ser vi det derfor nødvendigt at undersøge den måde, hvorpå *skyggebørn* selv oplever, og erfarer verden (Juul, 2012).

Vi vil igennem specialet sætte vores fordomme, forudindtagede holdninger og teorier i parentes. Vi, som forskere, bestræber os på at møde vores informanter med en udstrakt åbenhed for at drage nytte af deres erfaringer og oplevelser. Fænomenologien som videnskabsteoretisk retning repræsenterer en fortolkningstilgang, som i første omgang fokuserer på at skabe materiale til vores analyse ved at tilvejebringe en meget beskrivende oplevelse, nemlig *skyggebørns* oplevelser og erfaringer.

Den fænomenologiske tilgang indebærer en bevidsthed om, at formålet ikke blot er beskrivelserne, men ligeledes at kunne overgå deres almindelige forståelser og heraf udvikle teoretiske perspektiver gennem den fænomenologiske tilgang. Der ses samtidig en stor vigtighed i at understrege, at det indebærer, vi fra start sætter vores overvejelser om teorier i parentes, men senere vil anvende et teoretisk perspektiv for at skabe sammenhæng og underbygge vores empiri.

Fænomenologi kan beskrives som læren om, det der fremtræder eller er synligt for ens bevidsthed. For at kunne arbejde fænomenologisk, er vi som forskere nødsaget til at se bort fra vores antagelser og refleksioner om vores undersøgelsesfelt og i stedet fokusere på vores informanternes udsagn, oplevelser og erfaringer (Tanggaard, 2017).

Søren Juul beskriver hvordan der i den fænomenologiske tilgang, søges efter subjektets egne beskrivelser af deres oplevelser samt deres erfaringer med verden: *"Hvad det drejer sig om at få frem, er brede beskrivelser af subjektets spontane og ufortolkede erfaringsverden, deres interaktioner og praksisformer"* (Juul, 2012). Som citatet beskriver, har vi forsøgt at forstå skyggebørn med afsæt i deres egne erfaringer og interaktioner. Specialet har derfor fokus på: *".. subjektets egen meningsdannelse i deres daglige praktiske liv"* (Juul, 2012), da der ifølge fænomenologien ikke findes en yderligere virkelighed end denne. Vores fokus i specialet har netop været at indsamle mulige beskrivelser om subjektets oplevelser og erfaringer (Juul, 2012).

Ovenstående kan gennem fænomenologien, beskrives som et *førstepersonsperspektiv*, hvor vi som forskere ønsker at forstå vores informanternes livsverden. En livsverden kan beskrives som den konkrete virkelighed, vi erfarer gennem livet, og som for mange tages for givet. Livsverdenen har indflydelse på, hvordan vi kommunikerer, handler og træffer beslutninger i livet. Fænomenologien søger ikke at skabe eller udvikle ny viden, men ønsker derimod at belyse meninger og betydninger i vores dagligdag gennem livsverdenens strukturer. Ifølge fænomenologien er det essentielt, at videnskaben tilpasser sig vores virkelige verden, i stedet for at skabe og definere verden forfra (Tanggaard, 2017).

På baggrund af dette er specialets valgte forskningsdesign kvalitativt, da vi ønsker at forstå, hvilken betydning det konkrete fænomen har for vores informanter. I fænomenologien stræbes der ikke efter generaliseringer, men snarere en dybere indsigt i de individuelle oplevelser og meninger, som i vores kontekst er blevet fortalt af specialets informanter (Jacobsen, Brinkmann & Tanggaard, 2020). Gennem specialets åbne fænomenologiske interviews har vi forsøgt at forstå vores informanternes oplevelser af og erfaringer med at have stået i skyggen af en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps.

Selvom vi gennem specialet er gået fænomenologisk til værks, kan der dog argumenteres for, at vi gør brug af udpluk fra hermeneutikken, hvor vi bevæger os i et videnskabsteoretisk spændingsfelt. På trods af vores valgte epistemologiske tilgang, hvor vi har skulle forholde os til vores subjekters umiddelbare perspektiver, er vi samtidig bevidste om, at vi ikke kan sætte vores egen tilstedeværelse i verden i parentes, således at den ikke vil have en indvirkning på vores fortolkninger (Juul, 2012).

Vi er bevidste om, at der altid vil eksistere fordomme i vores fortolkning af verden som forskere. Dette kan for nogle anses som en fejkilde, men vi vil argumentere for, at den kan minimeres, hvis vi blot er opmærksomme på det. Omvendt kan vores fordomme ligeledes bruges konstruktivt, da de er medvirkende til, at vi kan stille de rigtige spørgsmål i interviewene, som bygger videre på de allerede opnåede erfaringer. Et eksempel på dette, kan ses i vores åbne fænomenologiske interviews, hvor vi bruger vores forforståelse og eksisterende viden på området til at udarbejde interviewspørgsmål (Juul, 2012).

DEN KVALITATIVE METODE

I dette speciale har vi valgt at tage udgangspunkt i den kvalitative metode som forskningstilgang. Hensigten med kvalitativ forskning kan beskrives som at analysere oplevelser og erfaringer, hvilket netop er det, vi ønsker at finde frem til med afsæt i vores problemformulering. I den kvalitative metode ønskes det oftest at se virkeligheden, fra informanternes perspektiv, for derved at forstå hvilken betydning det konkrete fænomen har for dem. Det er dog vigtigt at være bevidste om, at den virkelighed vi forsøger at få indsigt i, allerede kan være fortolket af de informanter, som vi ønsker at undersøge (Järvinen & Mik-Meyer, 2017).

Undersøgelsesfeltet for al kvalitativ forskning er, hvordan forskellige meninger bliver opretholdt, forandret eller skabt i udvalgte kontekster. Ambitionen ses altså som at undersøge og analysere meninger, oplevelser og erfaringer og tolke disse i et samfundsmæssigt perspektiv. Ofte lægges fokus i kvalitativ forskning ikke kun på at vise, at udvalgte personer eller grupper i samfundet har bestemte kendetegn. De belyser og analyserer også, hvordan disse kendetegn i så fald formes i vores samfund, og påvirker informanternes liv. I dette speciale vil vi netop undersøge, hvordan vores informanternes kendetegn og livsverden kan belyse vores undersøgelsesfelt, og hertil hvordan samfundet kan have haft indflydelse på dette. Det vil altså sige, at kvalitativ forskning også fokuserer på de gensidige påvirkningsmekanismer, der eksisterer mellem mennesker og deres omgivelser (Järvinen & Mik-Meyer, 2017).

Desuden fokuserer kvalitativ forskning på at forstå fænomener i deres specifikke kontekst. Vi stræber ikke efter at isolere et fænomen fra den omgivende kontekst, men i stedet søger vi at forstå fænomenet som værende forankret i en kulturel og tidsmæssig kontekst. Denne tilgang erkender, at fænomener ikke eksisterer isoleret, men snarere er formet af og indlejret i den kontekst, de opstår i (Järvinen & Mik-Meyer, 2017).

INTERVIEW SOM KVALITATIV METODE

Interviewets fokus kan betegnes som et livsverdensfokus, idet det gennem interviews søger at forstå individets livsverden. Formålet med at inkludere interviews som en del af metodevalget for specialet er således at gennemføre interviews med informanterne for at afdække deres oplevelser og erfaringer i relation til vores undersøgelsesfelt. Gennem disse interviews stræber vi efter at opnå en dybere forståelse af informanternes livsverden og deres synspunkter. Med andre ord søger vi gennem informanternes erfaringer indsigt i deres oplevelser vedrørende vores specifikke undersøgelsesfelt (Brinkmann & Tanggaard, 2020).

DET ÅBNE FÆNOMENOLOGISKE INTERVIEW

Vi har i dette speciale valgt at lade os inspirere af det semistrukturerede interview samtidig med, at vi med afsæt i vores fænomenologiske tilgang til undersøgelsesfeltet, anstrænger os for at møde vores informanter i interviewsituationen maksimalt åbent. Det semistrukturerede interview skal, som navnet beskriver, ikke forstås som hverken løst eller fast struktureret, men som et interview, hvor der er mulighed for at flytte fokus og modereres undervejs, samtidig med at informanterne har mulighed for at uddybe sine svar.

Overordnet set tager det semistrukturerede interview udgangspunkt i temaer og emner, vi som forskere ønsker at få afdækket. I det velkendte semistrukturerede interview er interviewguiden ofte bygget op på nogle konkrete forskningsspørgsmål, der søger at forklare fænomener, processer og sammenhænge (Brinkmann & Tanggaard, 2020). Det er netop her vi adskiller os fra denne tilgang, da vi har valgt at udforme vores interviewspørgsmål ud fra en mere åben tilgang, hvor vi søger at få indblik i vores informanternes oplevelser og erfaringer, indenfor det fænomen vi undersøger, og derfor ikke lader os styre af konkrete forskningsspørgsmål.

Vores åbne fænomenologiske interview bærer præg af egenskaber, der kan tilføre specialet uforudsete temaer og vigtige nuancer og samtidig sikre en valid forståelse af informanternes svar. I forhold til de konkrete interviewspørgsmål har vi valgt at anvende flere forskellige typer af spørgsmål. Vi har først og fremmest valgt at gøre brug af åbne og direkte spørgsmål, som åbner op for indholdsrige svar. Der refereres her til interviewspørgsmål som: *“Er du gennem din barndom blevet inddraget i din søskendes udfordringer?”, Kan du starte med at give en kort oversigt over din familiesituation?”* og *“Kan du sætte ord på din opvækst, herunder hvordan du var som barn?”*. Sidst har vi tilføjet opfølgende og uddybende spørgsmål som: *“Kan du uddybe og sætte ord på din inddragelse eller den manglende inddragelse?”*, der giver informanterne mulighed for at uddybe og beskrive mere indgående om emner, som vores informanter tillægger større betydning, og som er i relation til undersøgelsesfeltet (Brinkmann & Tanggaard, 2020).

DET ETISKE ASPEKT I KVALITATIV FORSKNING

Enhver form for interview udgør altid en moralsk handling, og derfor er det nødvendigt at foretage visse etiske overvejelser inden påbegyndelsen af interviewene. Vores hensigt med at interviewe vores informanter er som nævnt, at få indsigt i deres oplevelser og erfaringer i forhold til undersøgelsesfeltet. Hvis dette ikke udføres med tilstrækkelige etiske overvejelser, kan det potentielt føre til en grænseoverskridende og krænkende situation. Sådanne oplevelser kan opstå, hvor interviewerens stræber efter dybdegående viden og svar uden at tage hensyn til informanternes grænser. Der skal derfor findes en naturlig balance mellem at undgå overfladisk dataindsamling samtidig med, at der udvises forståelse og respekt for informanternes grænser. Etiske udfordringer opstår ofte på grund af kompleksiteten ved at indsamle personlige oplevelser og erfaringer for derefter at offentliggøre dem (Kvale & Brinkmann, 2015).

På baggrund af denne viden udarbejdede vi i overensstemmelse med etiske retningslinjer en samtykkeerklæring, som blev læst op for den enkelte informant, inden påbegyndelsen af interviewet, for at sikre vedkommendes forståelse af processen. Inden selve interviewet informerede vi desuden informanterne om, at deltagelsen var frivillig, og at de havde ret til at undlade at besvare spørgsmål, og desuden kunne trække deres samtykke tilbage til hver en tid (Brinkmann, 2020). Samtidig gjorde vi informanterne opmærksomme på, at deres deltagelse og svar ville være anonyme, og at interviewmaterialet ikke ville blive offentliggjort, men kun ville blive præsenteret for relevante personer i forbindelse med specialet og eksamen ved Aalborg Universitet.

TRANSSKRIFTION OG BEARBEJDNING AF DATA

I specialets transskription og bearbejdning af den indsamlede data, er vi gået induktivt til værks med afsæt i Grounded Theory metoden. Dette vil blive uddybet i et senere afsnit.

Efter udførelsen af specialets seks interviews, transskriberede vi de optagede interviews. Ifølge Kvale og Brinkmann er transskription fra et mundtligt interview til skriftform, det som er med til at strukturere de indsamlede data, så transskriptionen kan anvendes til videre analyse (Kvale & Brinkmann, 2015). Specialets åbne fænomenologiske interviews er blevet transskriberet til skriftsprog, da overflødige ord samt lyde ikke er relevante i vores undersøgelse. Ifølge Kvale og Brinkmann er tonefaldet, åndedrættet, og intonationerne det, der så går tabt. Endvidere er der ikke nogen korrekt procedure for, hvad man skal inkludere i transskriptionen herunder blandt andet lange pauser, lyde, og latter (Kvale & Brinkmann, 2015). Vi opdelte transskriberingen af specialets interviews imellem os, og havde inden da gjort os overvejelser omkring, hvordan vi skulle transskribere, for at sikre at transskriptionerne blev udført ens.

Ydermere vil transskriberingen blive forsøgt tilstrækkelig ved at lade et af specialets medlemmer transskribere et interview, hvorefter en anden læser og samtidig hører interviewet via optagelse. Samtidig har vi valgt at lade to af specialets medlemmer foretage transskribering af samme interview, da det sikrer reliabiliteten i en transskribering (Kvale & Brinkmann, 2015).

FUND AF INFORMANTER

Følgende afsnit har til formål at beskrive vores overvejelser i forhold til vores fund af specialets informanter. Afsnittet vil dykke ned i betydningen af at identificere og analysere fundne informanter i forbindelse med vores speciale. Informanterne spiller en afgørende rolle i vores forskning og opnåelse af relevant information, herunder kan deres indsigt og erfaringer være afgørende for at opnå dybde og kompleksitet i specialet.

Vi har som tidligere nævnt valgt at anonymisere vores informanter grundet etiske årsager. Derudover har vi valgt at medbringe informanternes søskendes diagnoser, for at synliggøre, hvor bredt spændingsfeltet er. I nedenstående vil vi beskrive specialets informanter og deres karakteristika:

Informant nr. 1, vil igennem specialet blive kaldt Mathilde, er 28 år og kommer fra Smørum. Mathilde er opvokset med en storebror med multihandicaps.

Informant nr. 2, vil igennem specialet blive kaldt Bertram, er 29 år og kommer fra Albertslund. Bertram er opvokset med en storebror med ADHD og skizofreni.

Informant nr. 3, vil igennem specialet blive kaldt Louise, er 26 år og kommer fra Odsherred. Louise er opvokset med en lillebror med autisme.

Informant nr. 4, vil igennem specialet blive kaldt Charlotte, er 35 år og kommer fra Frederiksberg. Charlotte er opvokset med en storesøster med Aspergeres.

Informant nr. 5, vil igennem specialet blive kaldt, Nikoline, er 28 år og kommer fra Ballerup. Nikoline er opvokset med en storesøster med sclerose.

Informant nr. 6, vil igennem specialet blive kaldt, Mathias, er 29 år og kommer fra Brøndby. Mathias er opvokset med en lillebror med Downs syndrom.

Vi har gjort brug af strategisk udvælgelse, for at sikre at vores informanter bidrager til belysningen af vores valgte problemstilling (Thagaard, 2017). Vi har i forbindelse med vores rekruttering i høj grad været opsat på at finde informanter, som selv tilkendegav at være *skyggebørn*. Da vi i vores respektive omgangskredse fortalte vores tanker omkring specialet og et ønske om et større fokus på *skyggebørn*, meldte hver informant sig selv til at deltage i et interview, da de gav udtryk for selv at have en personlig interesse i, at der kommer et større fokus på den gruppe i samfundet.

Dermed har informanternes egne opfattelser af det, som det vil sige at være *skyggebarn*, været styrende. Hver informant har individuelt præsenteret årsagerne til deres egen opfattelse af sig selv som *skyggebarn*, samt de udfordringer og problematikker de hver især har stået overfor i deres barndom og voksenliv. Dette bidrager til en dybdegående forståelse af informanternes perspektiver, og er afgørende for at opnå nuancerede indsigter i kompleksiteten af *skyggebørns* oplevelser og erfaringer (Thagaard, 2017).

Dét at finde informanter i eget miljø bringer både fordele og ulemper med sig i kvalitativ forskning, hvilket vi er særligt opmærksomme på. En af de potentielle begrænsninger, der kan forekomme ved at udvælge informanter fra vores eget miljø, er risikoen for en vis bias eller forudindtagethed. Når vi som forskere vælger informanter fra eget miljø, kan der opstå en tendens til at have forudindtagne holdninger eller særlige forventninger til informanterne. Dette kan påvirke, hvordan vi som forskere stiller spørgsmålene, tolker data og drager konklusioner. Vi som forskere kan have en tendens til at anskue dataene gennem egne subjektive oplevelser, hvilket kan føre til skævhed i fortolkning eller en eventuel overfortolkning af de empiriske fund.

Ligeledes kan vi som forskere have eksisterende relationer til informanterne, hvilket kan påvirke dynamikken i interviewene. Med denne eventuelle konsekvens i betragtning, har vi derfor også valgt, at dén i specialgruppen, der har en relation til informanten, ikke deltager i det konkrete interview. Dette kan bidrage til, at informanterne ikke i lige så stor grad vil kunne føle sig mere tilbøjelige til at tilpasse deres svar for at imødekomme de forventninger, der indirekte kan forekomme fra interviewerens side.

KVALITETSKRITERIER

I dette afsnit vil vi kort redegøre og argumentere for vigtigheden af tre essentielle begreber i et forskningsprojekt; *validitet*, *reliabilitet* og *generaliserbarhed*. Disse begreber udgør fundamentet i en veludført forskningsundersøgelse, og spiller en afgørende rolle i at sikre, at de fund og konklusioner der findes, er præcise, pålidelige og generaliserbare.

VALIDITET

Vores troværdighed og dygtighed som forskere, er afgørende for specialets validitet. Inden for samfundsvidenskaben omhandler validitet, hvorledes en metode undersøger det, den påstår at undersøge. På baggrund af dette er det vigtigt at vi som forskere forholder os kritiske overfor vores informanternes udsagn for derved at højne validiteten i dette speciale (Kvale & Brinkmann, 2015).

For at styrke validiteten af vores undersøgelse, har vi gjort os grundige refleksioner om det fænomen, som vi ønsker at undersøge. Herunder har vi lavet en klar begrebsdefinition med en beskrivelse af operationalisering og afgrænsning, samt lavet et litteraturstudie med fokus på hvordan fænomenet er blevet undersøgt før (Monrad & Olesen, 2018).

Kvale og Brinkmann skelner mellem *intern validitet* og *ekstern validitet*. *Intern validitet* henviser til, hvor nøjagtige de konklusioner vi drager, på baggrund af specialets undersøgelsesfelt, er. Her er det afgørende, at vi som forskere sikrer, at vores indsamlede data afspejler informanternes reelle oplevelser og erfaringer uden at blive påvirket af eksterne fordomme eller bias. For at undgå dette kræves det af os, en omhyggelig og transparent tilgang til vores dataindsamling og analyse, for derved at opnå pålidelige og valide konklusioner (Kvale & Brinkmann, 2015).

Den eksterne validitet henviser Kvale og Brinkmann til, som værende den der handler om i hvilken grad, konklusionerne fra undersøgelsen kan generaliseres til andre konkrete situationer eller kontekster. Dette er særligt relevant i kvalitativ forskning, hvor målet ofte er at opnå en dybere forståelse af et specifikt fænomen (Kvale & Brinkmann, 2015). Det er derfor vigtigt, at vi som forskere overvejer, hvorvidt de konklusioner vi har draget kan have relevans og anvendelse i andre undersøgelseskontekster. Ved at adressere både intern- og ekstern validitet sikrer vi, at vores indsamlede data er pålidelige og relevante for vores undersøgelsesfelt. Vi vil argumentere for, at dette er med til både at styrke troværdigheden af specialet og tilliden til dets konklusioner, hvilket ud fra Kvale og Brinkmanns perspektiv har afgørende betydning for, at kunne bidrage med videnskabelig viden og praksis indenfor det konkrete område (Kvale & Brinkmann, 2015).

RELIABILITET

Reliabilitet refererer til pålideligheden af den dataindsamling, der er blevet lavet i forbindelse med undersøgelsen. Reliabiliteten af en undersøgelse er vigtig, da den sikrer, at de indsamlede data er pålidelige. Uden tilstrækkelig reliabilitet kan forskningsresultaterne og de konklusioner, der bliver draget, være uforudsigelige og ikke generaliserbare. Dette svækker kvaliteten og troværdigheden af undersøgelsen, da pålidelige data er afgørende for at drage troværdige konklusioner og generaliseringer. På denne måde supplerer reliabiliteten til validiteten af undersøgelsen ved at sikre, at dataindsamlingen ikke blot er præcis men også konsekvent og stabil (Kvale og Brinkmann, 2015). Vi har styrket reliabiliteten af vores data ved at afprøve vores interviewguide overfor medstuderende før vores egentlige undersøgelse med henblik på at opdage forståelsesvanskeligheder (Monrad & Olesen, 2018).

GENERALISERBARHED

Generaliserbarhed refererer til anvendelsesområdet, og handler om i hvilken grad forskningsresultaterne og konklusionerne fra undersøgelsen, kan udvides og anvendes i en bredere population eller kontekst ud over det specifikke område, der bliver undersøgt. Da vi i specialet går fænomenologisk til værks, er vi ikke interesseret i at generalisere til andre grupper eller kontekster i samfundet, men ønsker at belyse *skyggeborns* erfaringer og oplevelser indenfor vores undersøgelsesfelt.

Allerede i data tilvirkningen har vi gjort os overvejelser om, hvem vi ønsker at drage konklusioner om, da det har en afgørende betydning for udvælgelsen af datamaterialet og behandlingen af konteksten for dataindsamlingen (Monrad & Olesen, 2018). Derudover er det relevant at pointere, at informanterne kommer fra forskellige baggrunde og dermed forventes det også, at der vil forekomme forskellige perspektiver, der kan bidrage til en mere nuanceret forståelse af det fænomen, som vi ønsker at undersøge. Dette kan bidrage til at mindske risikoen for bias og dermed sikre, at forskningsresultaterne forekommer mere repræsentative.

DEN INDUKTIVE TILGANG

Igennem specialet er vi gået induktivt til værks. Denne tilgang har vi valgt, da vi er interesserede i vores informanters oplevelsesverden og deres erfaringer i henhold til det valgte emne for specialet. Det fandtes derudover også relevant for dette speciale, da vi anvender den kvalitative metode til at analysere vores empiri. Kvalitativ forskning er oftest induktiv, da man tit vil kunne udvikle begreber og forståelser på baggrund af sit empirisk indhentede materiale. Modsat ved den deduktive metode, hvor der indsamles data, for at kunne teste eller afprøve allerede udvalgte modeller eller teorier (Järvinen & Mik-Meyer, 2017).

Den induktive tilgang skal ses som dette speciales analysestrategi og undersøgelsesdesign, hvor begge styres af vores fundne empiri. Med andre ord er det en bevægelse fra iagttagelser, til begreber, der i sidste ende vil udmønte sig i teori. Ved den induktive tilgang bevæger man sig oftest fra observationer til mønstre, hvilket kan være problematisk. Dog kan dette løses i analysen gennem en generalisering ved brug af teori (Monrad & Olesen, 2018). Den induktive tilgang som vi anvender i vores undersøgelsesfelt, er også at finde i Grounded Theory metoden, som vi anvender i vores kodningsprocess, og som vil blive udfoldet i næste afsnit.

OPDAGELSE GENNEM KODNING, GROUNDED THEORY I PRAKSIS

I det følgende afsnit vil vi præsentere kodningsprocessen, som er udført med afsæt i Grounded Theory metoden. Kodningsprocessen udgør en central del af denne tilgang, hvor vi som forskere systematisk organiserer og analyserer vores data for at identificere eventuelle mønstre og temaer. Vi vil dermed i følgende afsnit ligeledes undersøge de forskellige typer kodning og diskutere, hvordan denne proces bidrager til udviklingen af teoretisk tilgang baseret på den indsamlede data. Ved at forstå kodningsprocessen får vi mulighed for at undersøge dybere, hvordan Grounded Theory metoden skaber mulighed for at generere teoretiske tilgange ud fra vores indsamlede empiri.

Grounded Theory er kendetegnet ved sin induktive tilgang. I stedet for at starte med det teoretiske fundament har vi som forskere, valgt at indsamle data og derefter lade teorien opstå organisk ud fra disse data. En central proces i Grounded Theory er at sammenligne ny data med data, der tidligere er fundet på undersøgelsesfeltet. Formålet med dette er, at kunne identificere eventuelle mønstre, temaer og relationer, der kan bidrage til udvikling af teori. I Grounded Theory metoden anvendes konstante komparative metoder, da man inddeler ligheder og forskelle i sin dataindsamling. Indenfor netop denne metode bliver kodningsprocessen udarbejdet på baggrund af abstrakte analytiske kategorier, snarere end at inddele i udelukkende deskriptive kategorier (Charmaz, 2017).

I kodningsprocessen indenfor Grounded Theory metoden opdeles processen i to faser. Den første fase, kaldet *den indledende fase* eller indledende kodning, involverer en grundig analyse af data, hvor hver linje bliver undersøgt, og tilskrives mening gennem kommentarer. Dette kaldes indenfor denne metode også *linje-for-linje kodning*, hvor selv korte sætninger eller enkelte ord tildeles betydning, og bruges til at danne nye teoretiske kategorier eller temaer. Formålet med denne fase er at minimere risikoen for at påvirke den indsamlede data og dermed sikre, at vi som forskere får en grundig forståelse for dem. I denne fase er det afgørende at kodningerne er korte og præcise, for derved nemt at kunne afkode processen i dataene og for at minimere risikoen for eventuelle tvetydigheder (Charmaz, 2017).

I anden fase, *den fokuserede fase*, organiseres den indsamlede data på baggrund af opståede kategorier og temaer. Denne fase giver indblik i, hvilke temaer der er gennemgående og hvilke aspekter, der derved er mest fremtrædende i dataene. De fundne kategorier og temaer skal anses som retningsgivende for vores videre analyse og undersøgelse. Det er dog vigtigt at pointere, at kodningsprocessen ikke skal anses som værende lineær, da vi som forskere har mulighed for at vende tilbage til vores indsamlet data, hvis en eventuel ny kodning eller forståelse af en kategori eller et tema opstår senere i processen.

Dette er med til at understrege den iterative karakter af Grounded Theory metoden, hvor analysen og forståelsen heraf udvikler sig over tid. I denne fase af fokuseret kodning starter den analytiske proces for alvor. Præcision af beskrivelser er derfor afgørende, da dette danner grundlaget for en solid analytisk tilgang. Vi valgte derfor at organisere koderne i kategorier og underkategorier. Her var vi klar over, at nogle koder kunne høre hjemme i flere kategorier på en og samme tid (Charmaz, 2017).

Vores koder er navngivet ud fra en blanding af udsagn fra vores informanter, vores interviewspørgsmål og hvad vi som forskere selv har anset som essentielle koder at inkorporere, lavet ud fra en sammenligning af informanternes udsagn. Ved at konceptualisere koderne i vores data, søger vi altså at identificere og definere generelle processer i relation til vores undersøgelsesfelt.

De koder vi har identificeret på baggrund af centrale temaer og mønstre, afspejler fundamentale aspekter i vores informanternes oplevelser og erfaringer i relation til vores undersøgelsesfelt. Vi har for eksempel kodet til temaer som: *“Søger væk hjemmefra”*, *“Identifikation med skyggebørnsdefinition”* og *“Tilpasning til søskendes behov”*. Disse koder er blevet udviklet ved at dykke ned i vores indsamlede data, og netop disse koder fremhæver udfordringer og strategier, som informanterne qua deres opvækst som *skyggebørn* står overfor i deres hverdag. Ved at anvende Grounded Theory som metode har vi ikke blot opdaget temaer som disse, men samtidig har vi forstået deres komplekse relationer og betydning inden for den kontekst, de opererer i.

Det er netop denne forståelse, der giver os mulighed for at udvikle teori og skabe viden, der er forankret i de oplevelser og erfaringer, der findes hos vores informanter og deres livsverden. Med afsæt i Grounded Theory metoden skal vores kodningsprocess, altså anses for at være en måde, hvorpå vi udvikler teori, der er rodfæstet i data, og som derfor kan føres tilbage, og begrundes i forhold til det, der er kommet frem i vores dataindsamling.

TEORETISK TILGANG

Følgende afsnit har til formål at identificere og argumentere for teori gennem en systematisk tilgang, der bygger på vores dataindsamling. Vi søger at udvinde tematikker og teorier ud fra de fund, vi har gjort os og omsætte informanternes oplevelser og erfaringer til begreber. Derefter ønsker vi at udvide begreberne og integrere de eksisterende teorier. Vi tillader os at trække på eksisterende teorier, for at opnå en sammenhæng og dermed danne en helstøbt fortælling om *skyggebørns* barndom, oplevelser og erfaringer. Vores formål med dette afsnit er ikke at præsentere et isoleret teoriafsnit, men derimod at forklare hvordan vi ønsker at inddrage teorierne i vores analyse, og diskutere hvad disse teorier handler om. Derudover ønsker vi at belyse, hvordan hver teori på hver sin måde kan bidrage til vores forståelse af vores indsamlede fund.

TILPASNING, NORMALISERING OG UNDGÅELSE

Da vi, som tidligere nævnt, har anvendt Grounded Theory som metodisk tilgang til undersøgelsesfeltet, har vi dertil udviklet vores egne begreber: *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*, som vi finder dybt forankret i vores empiriske data og informanternes oplevelser og erfaringer. Nedenfor vil vi uddybe, hvordan vi gennem *den indledende fase* og derefter *den fokuserede fase* har fundet frem til netop disse begreber. Herunder vil vi redegøre for, hvorfor vi finder netop disse begreber relevante at inddrage gennem specialets tre analysedele. Samlet set er vores tilgang åben for nye relevante begreber, tematikker og mønstre, men netop disse tre begreber har vist sig særligt relevante og betydningsfulde at anvende i vores analyse af *skyggebørns* erfaringer og oplevelser.

Først og fremmest har vi i *den indledende fase* gennem *linje-for-linje* kodning af vores interviews fundet frem til, at flere af vores informanter beskriver, hvordan de i deres barndom har oplevet situationer, hvor det har været en nødvendighed at tilpasse sig søskendes behov:

“Det har altid været en faktor, der har været tænkt ind, på trods af at jeg gerne ville have det på min måde. Men min måde har bare aldrig passeret til min brors behov”, “når vi skal ud og spise i min familie, så kan det næsten aldrig være andet end en eller anden form for fastfood-

restaurant, hvor man kan få pomfritter og nuggets. Fordi det er det, min bror ligesom kan lide.”

Disse citater har vi i vores *linje-for-linje* kodning gjort korte og præcise ved at trække sætningerne ud:

“Men min måde har bare aldrig passet til min brors behov” og “fordi det er det, min bror ligesom kan lide.”

Med afsæt i disse kodninger, har vi i *den fokuserede fase* fundet en samlet tematik i, at informanterne i disse udsagn søger en form for *“tilpasning til sine søskendes behov”*. I forlængelse af dette fandt vi i vores *linje-for-linje-kodning* en sammenhæng mellem følgende udsagn fra vores informanter:

“Men det der med sådan jeg ville jo ikke belaste mine forældre. Altså, sådan jeg ville jo ikke gøre, så de blev sure. De havde jo nok.”, “Ja, at præstere og være glad, det vidste jeg gav pote derhjemme, så var der ikke problemer med det.”, “Det er lidt vigtigt, at jeg ikke også var besværlig. Altså, der er jo helt sikkert nogle ting, jeg sådan har undertrykt eller, hvor jeg lige har været lidt stille.”

I disse udsagn fandt vi ligeledes en tematik i, at vores informanter beskrev oplevelser, hvor de gennem deres barndom har oplevet at skulle *“tilpasse sig specifikke situationer for ikke at være til besvær”*. På baggrund af denne kodningsprocess fandt vi frem til en overordnet tematik, som vi i vores analyse vil anvende som begreb, nemlig *tilpasning*.

Dernæst har vi i *den indledende fase* gennem *linje-for-linje* kodning fået øje på, hvordan alle vores informanter på forskellig vis beskriver, hvordan de har søgt mod det, vi i vores samfund oplever som det “normale”. Vi fandt i denne proces frem til, at der var flere af vores informanter, der beskrev, hvordan de søgte anerkendelse for at føle sig normale:

“Der er ingen tvivl om, at jeg har søgt opmærksomhed på alle mulige måder. Og meget som mine forældres anerkendelse,” “Jeg tror, at jeg ubevidst har søgt en anerkendelse hos andre.”

Med afsæt i blandt andet disse udsagn fra vores informanter fandt vi i *den fokuserede fase* frem til, at der kunne findes en tematik i form af, at vores informanter *“søger anerkendelse grundet manglende opmærksomhed.”*

I forlængelse af dette fandt vi ligeledes et mønster i, at flere af vores informanter beskrev sig selv som: *“Meget udadvendt”* Og *“meget snaksagelig”*, *“Jeg var mere udadvendt”*, *“Jeg var udadvendt.”* Med grobund i dette fandt vi i *den fokuserede fase* frem til tematikken: *“udadvendte børn.”* Med afsæt i tematikkerne, *“søger anerkendelse grundet manglende opmærksomhed”* og *“udadvendte børn”* fandt vi det relevant at indsnævre disse til en samlet tematik, som vi i vores analyse vil anvende som begrebet *normalisering*.

Sidst har vi i den indledende fase gennem *linje-for linje* kodning fundet et mønster i, at flere af vores informanter husker tilbage på forskellige situationer, hvor de ikke var i hjemmet:

“Og at jeg foretrak ikke at være hjemme”, “Jeg tror også, det handlede om at komme væk hjemmefra,” “Jeg var næsten aldrig alene derhjemme,” “Når det hele har været for meget, så er jeg blevet passet ude.”

Med afsæt i disse *linje-for-linje* kodninger fandt vi i *den fokuserede fase* frem til en tematik omhandlende, at vores informanter gennem deres barndom *“søger væk hjemmefra”*. Denne tematik førte os frem til at udvikle begrebet, *undgåelse*. Vi ønsker at undersøge, hvorvidt denne søgen væk hjemmefra, kan trække tråde til et ønske om, at undgå ting der foregår i hjemmet.

Disse tre begreber, *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*, skal betragtes som handlingsstrategier, da de netop repræsenterer måder, hvorpå vores informanter, *skyggebørn*, tilpasser sig omgivelserne, og håndterer de udfordringer, de står overfor i deres barndom.

ANERKENDELSE

For at besvare specialets første arbejdsspørgsmål: *Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?* vil vi anvende sociolog og filosof Axel Honneths anerkendelsesteori for at belyse, hvordan denne kan påvirke *skyggebørns* opvækst.

Med afsæt i vores Grounded Theory metodiske tilgang til undersøgelsesfeltet, hvor vi har udviklet begreber som *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*, vil vi argumentere for, at Honneths teori om anerkendelse er relevant at inddrage. Vi finder dette teoretiske perspektiv relevant, da vi med afsæt i vores udviklede begreber vil belyse, hvordan anerkendelse er et eksistentielt menneskeligt behov, som er grundlæggende for, at vi som mennesker kan realisere et godt liv. Ifølge Honneth ses anerkendelse derudover som noget essentielt og en grundbetingelse for dannelse af en velfungerende identitet og et positivt selvforhold (Højlund & Juul, 2015). Derudover er det relevant at inddrage Honneth, da vellykkede anerkendelsesrelationer, kan være en betingelse for at udvikle positive selvforhold og udvikling af samfundet.

Vi finder det relevant at belyse vores informanternes sociale relationer og interaktioner, da vores informanter, ifølge Honneth, har brug for anerkendelse, for at kunne opbygge og opretholde et positivt selvforhold ved hjælp af deres omgivelseres reaktioner (Willig, 2003).

Ydermere finder vi denne teori essentiel, da Honneth hævder, at vores selvidentitet kan udvikles og opretholdes gennem sociale fællesskaber, og beskriver hvordan anerkendelse kan ses ud fra tre forskellige anerkendelsesfærer (Willig, 2003). Vi vil belyse, hvordan vores informanter har oplevet anerkendelse i deres barndom, og hvordan dette har kunne påvirke deres selvtillid og selvværdsættelse. Samlet set søger vi, at vi ved at inddrage Honneths teoretiske perspektiv på anerkendelse kan opnå en dybere forståelse for *skyggebørns* handlinger, følelser og behov i deres livsverden.

HVERDAGSLIVETS ROLLESPIL

For at besvare specialets andet arbejdsspørgsmål: *Hvordan påvirker skyggebørns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?* har vi valgt at anvende sociologen Erving Goffmans mikrosociologiske perspektiv på hverdagslivets samhandlinger.

Dette finder vi relevant, da vi i denne analyse ønsker at undersøge, hvordan *skyggebørn* positionerer og interagerer i sociale sammenhænge og miljøer. Vi er ligeledes interesseret i, hvordan *skyggebørn* interagerer i hverdagslivets rollespil, og hvordan dette kan være et betydningsfuldt element gennem barndommen.

Goffman fokuserer på, hvordan individer spiller forskellige roller afhængig af de konkrete sociale interaktioner, det befinder sig i for at tilpasse sig sociale forventninger og normer (Goffman, 2014). Dette går godt i spænd med vores fund i vores analyse, hvor vi har fundet frem til, hvordan vores informanter optræder med forskellige roller i forskellige sociale miljøer og samspil i deres opvækst. Informanters fortællinger afspejler hvordan, de har ageret i forskellige roller ud fra hvilken rolle, der passer til den specifikke situation og sociale orden, de befinder sig i. Samtidig finder vi en sammenhæng mellem Goffmans teoretiske perspektiv på *stigma*, der omhandler hvordan individet kan internalisere eller modarbejde samfundsmæssige fordomme (Goffman, 2009) og dét at vores informanter på grund af deres opvækst som *skyggebørn*, kan opleve *stigma* relateret til deres familiesituation.

Ved at inddrage Goffmans teoretiske perspektiv opnår vi altså en mere nuanceret forståelse af vores informanters livsverden, deres selvopfattelse og identitetsdannelse, og hvordan de har håndteret de sociale udfordringer og stigma, de muligvis har oplevet gennem deres opvækst. Ligeledes kan vi med dette teoretiske perspektiv styrke vores teoretiske rammer og perspektiver i analysen af vores udviklede begreber og handlingsstrategier, *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*.

STRATEGIER

Vi vil i sidste delanalyse besvare tredje og sidste arbejdsspørgsmål: *Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?*

Som tidligere nævnt, har vi udviklet begreberne *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse* baseret på vores Grounded Theory metodiske tilgang og empiriske fund. I den forbindelse finder vi det relevant at inddrage både Honneths teori om *anerkendelse* og Goffmans teorier om hverdagslivets rollespil og *stigma*. Vi vil argumentere for at Goffmans teoretiske perspektiv kan være relevant at inddrage i relation til dette spørgsmål, da *skyggebørn* indtræder i forskellige roller og gør brug af diverse strategier for at håndtere udfordringer, de har mødt i deres barndom.

Derudover mener vi, at Honneths teoretiske perspektiv kan inddrages for at belyse hvordan anerkendelse og opmærksomhed, kan hænge sammen med *skyggebørns* strategier for, at kunne opretholde social orden i de fællesskaber, de navigerer i. Ved at inddrage begge teoretiske perspektiver i denne analysedel, kan vi skabe en mere nuanceret forståelse af *skyggebørns* handlingsstrategier og de komplekse sociale interaktioner, de navigerer rundt i. Ligeledes kan dette samspil af Honneth og Goffmans teoretiske perspektiver styre validitet og dybden af vores Grounded Theory metodiske tilgang, hvor det bliver muligt at fremhæve underliggende mekanismer og motivationsfaktorer, der spiller en rolle i forhold til vores informanternes bevidste og ubevidste handlinger.

ANALYSESTRATEGI

Dette afsnit præsenterer specialets analysestrategi, der har til formål at præsentere vores tilgang til at undersøge vores problemformulering og dertilhørende arbejdsspørgsmål, der bliver behandlet i dette speciale. I afsnittet vil vi argumentere for de valg, vi empirisk og metodistisk har taget gennem udførelsen af undersøgelsesfeltet.

Gennem vores analyse vil vi påvise, at vores arbejde spænder over forskellige niveauer af forståelse og intervention, nemlig mikro-, meso- og makroniveau. Vi arbejder på et mikroniveau, når vi er optaget af vores informanternes egne oplevelser og livserfaringer gennem barndommen. Her søger vi indsigt i de personlige historier og perspektiver, der har præget deres liv.

På mesoniveauet retter vi vores opmærksomhed mod de sociale miljøer, som vores informanter italesætter at have været en del af gennem deres barndom og ungdom. Vi undersøger de komplekse interaktioner, normer og strukturer, der har indflydelse på deres liv og udvikling. Herunder har vi fokus på, hvordan relationer til familie, venner, skole og lokalsamfund har haft indflydelse på de udfordringer og muligheder, de har mødt undervejs i deres opvækst. Vi ønsker at rette opmærksomheden hen på, hvordan vores informanter har oplevet særlige udfordringer gennem deres opvækst qua deres opvækst som *skyggebørn*. Vi er derfor gennem vores interviews opmærksomme på, hvordan vores informanter selv italesætter deres opvækst som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps.

På makroniveau søger vi at træde et skridt tilbage for at se på samfundets overordnede strukturer og systemer, der kan have indflydelse på *skyggebørns* livsverden. Dette omfatter en undersøgelse af, hvilke ressourcer og støtteordninger samfundet tilbyder til denne gruppe. Vi søger herunder at undersøge og identificere eksisterende tiltag og potentielle områder for forbedring, som kan støtte *skyggebørn* effektivt i vores samfund.

Specialets analyse undersøger vores overordnede problemformulering som lyder: *Hvordan oplever skyggebørn deres selvforhold i lyset af deres rolle som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps?* Analysen tager udgangspunkt i den indsamlede empiri, og trækker på teoretiske perspektiver, som vil blive udfoldet undervejs gennem analysen.

Som tidligere nævnt er vores metodiske tilgang til specialet at arbejde induktivt, og med udgangspunkt i dette har vi undersøgt den måde, hvorpå *skyggebørn* selv oplever og erfarer verden. Vores videnskabsteoretiske ståsted er fænomenologisk, hvor vi har bestræbt os på at møde vores informanter med størst mulig åbenhed. Dette for at drage nytte af deres erfaringer og oplevelser ved at være skyggebørn.

Vi har forsøgt at sætte vores egne fordomme og forudindtagede holdninger i parentes og lade vores seks informanters fortællinger og oplevelser være styrende gennem analysen. Med udgangspunkt i dette vil vi derfor også argumentere for, at vores valg af at anvende Grounded Theory som metode er essentiel, da vi som forskere har valgt at gå åbent til værks og i stedet for at starte med det teoretiske fundament, indsamler vi først vores data, og lader derefter teorien opstå organisk.

Analysen er empiristyret og er organiseret således, at den er delt op i tre delanalyser med tre arbejdsspørgsmål, hvoraf det første lyder: *“Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?”*. I første delanalyse, vil vi ud fra Axel Honneths teori om anerkendelse, undersøge, hvilken opmærksomhed og anerkendelse *skyggebørn* har fået gennem deres barndom.

I anden delanalyse har vi udarbejdet følgende arbejdsspørgsmål: *“Hvordan påvirker skyggebørns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?”* I denne delanalyse tager vi afsæt i Erving Goffmans teori om interaktioner og sociale miljøer, og ser på hvordan disse, har påvirket *skyggebørns* selvopfattelse og identitetsdannelse.

I tredje og sidste delanalyse arbejder vi ud fra følgende spørgsmål: *“Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?”* Tredje delanalyse omhandler, de strategier *skyggebørn* har gjort brug af gennem deres barndom, for at kunne håndtere eventuelle udfordringer de har mødt. I denne delanalyse, vil både Erving Goffmans og Axel Honneths teoretiske perspektiver blive anvendt. Hver af de tre delanalyser vil blive sammenfattet i tre separate delkonklusioner.

Herefter vil der i specialets diskussion blive dykket ned i flere centrale emner, der kaster lys over kompleksiteten af *skygge børns* livssituationer og de eventuelle udfordringer, de står overfor i samfundet. Vi diskuterer, hvordan vi ser et behov for øget opmærksomhed på lige netop *skygge børn* og hvordan støtte fra både forældre og samfundet muligvis kan være med til at skabe bedre vilkår og trivsel for *skygge børn*. Afslutningsvis vil de tre analyser blive sammenfattet i en samlet konklusion, som kan besvare projektets problemformulering.

ANALYSE

Følgende analyse er opdelt i tre analysedele, hvoraf hver del munder ud i en delkonklusion. De tre respektive analysedele tager afsæt i vores informanternes oplevelser og erfaringer om det at være søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps. De tre analysedele søger samlet set at undersøge vores problemformulering: *“Hvordan oplever skyggebørn deres selvforhold i lyset af deres rolle som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps?”* Vil vi gennem de tre analysedele illustrere, hvordan vores informanter bevidst og ubevidst gør brug af de handlingsstrategier, som vi gennem vores kodningsproces har fundet frem til nemlig: *undgåelse, tilpasning og normalisering.*

FØRSTE DELANALYSE

I denne analysedel vil vi med afsæt i første arbejdsspørgsmål analysere: *“Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?”*

Som tidligere nævnt, har vi gjort brug af det maksimalt åbne fænomenologiske interview, for at forsøge at belyse vores informanternes livsverden, deres erfaringer og oplevelser med det at være *skyggebørn*. Gennem de afholdte interviews, var det tydeligt, at der gik nogle overordnede tematikker og problemstillinger igen. Udvalgte tematikker vil være omdrejningspunktet for denne analysedel. Flere af vores informanternes fortællinger kredser om: *“at jeg ubevidst har søgt en anerkendelse hos andre,” “(...) Jeg var meget glad for at være i midten af ting og tiltrække mig opmærksomhed,” og “At jeg har søgt opmærksomhed på alle mulige måder og meget som mine forældres anerkendelse.”* På baggrund af disse udsagn valgte vi i vores kodningsproces at udføre følgende kodning: *“Søger anerkendelse grundet manglende opmærksomhed.”* Denne kodning vil derfor, på baggrund af vores informanternes oplevelser og erfaringer gennem deres opvækst blive, udfoldet i nedenstående afsnit.

SØGER ANERKENDELSE GRUNDET MANGLENDE OPMÆRKSOMHED

Vores informant, Louise, nævner i følgende citat, hvordan hendes oplevelser med anerkendelse og opmærksomhed var i barndommen:

“Der er ingen tvivl om, at jeg har søgt opmærksomhed på alle mulige måder. Og meget mine forældres anerkendelse. Det kan jeg sagtens genkende.”

I ovenstående citat ses det, hvordan Louise har søgt opmærksomhed og anerkendelse gennem hendes barndom. Hun fortæller, hvordan hun har søgt sine forældres anerkendelse og hvordan hun har søgt anerkendelse på mange forskellige måder. Hun uddyber i følgende citat, når hun fortæller:

“Ja, og en anden ting, jeg har lagt mærke til meget i min barndom, men det sker faktisk stadig engang, men... Det er, at folk, og dengang var det meget sådan de voksne, de spurgte mig, hvordan har du det? Og så sagde jeg, jamen jeg har det godt. Og så det næste, de spurgte om, det var bare, jamen, hvordan har din bror det? Som om, at det var sådan lidt vigtigt, at han havde det godt.”

I fremhævede citat ses det tydeligt, hvordan Louise som barn, har skulle dele opmærksomheden fra voksne med sin lillebror, der er diagnosticeret med autisme. I citatet nævner hun, hvordan opmærksomheden fra andre hurtigt landede på hendes lillebror, og når hun blev spurgt ind til hvordan hun havde det, blev samtalen hurtigt drejet over på *“hvordan har din bror det?”*. Der kan argumenteres for, at Louise i sådanne situationer, kan have følt sig overset, og i stedet for at få den opmærksomhed, hun ønskede, har det drejet sig om, hvordan hendes lillebror havde det.

I samme kontekst fortæller vores informant Nikoline i nedenstående citat, om sit perspektiv på anerkendelse i sin barndom med en storesøster med sclerose :

“Jeg tror, at jeg ubevidst har søgt en anerkendelse hos andre. Jeg har to rigtig gode veninder i dag, hvor deres familie. Altså virkelig sådan. De tog mig jo også lidt ind, hvor der fik jeg anerkendelse. Jeg tror også, at meget af min usikkerhed kommer af, at jeg ikke er blevet anerkendt.”

I ovenstående citat fortæller Nikoline, at hun ubevidst har *“søgt anerkendelse hos andre”* end hendes primære relationer og hvordan den manglende anerkendelse i hendes barndom, har betydning for den hun er i dag. Hun nævner, at hun i dag har to tætte veninder, hvis familier har givet hende en form for anerkendelse ved at inkludere hende og lukke hende ind. Hun sætter selv ord på, og forbinder selv hendes følelse af usikkerhed med manglende anerkendelse i hendes barndom. Hun uddyber i nedenstående citat:

“Min søster som bare har været i fokus altid. Også når man har været til sådan nogle familiearrangementer og sådan noget. Det er jo altid hende, der sådan er spurgt ind til Ikke fordi vi ikke også er blevet spurgt. Men det er bare hende, der har fyldt. Det er i hvert fald... Det er meget tydeligt.”

I citatet fortæller Nikoline, at hendes oplevelse er, at hendes søster altid har været i fokus i barndommen. Hun nævner, at det altid var hendes storesøster, der blev spurgt ind til blandt andet ved familiearrangementer. Hun belyser, hvordan hun har oplevet, at det var tydeligt, hvordan det altid var søsteren, der har fyldt i deres relation, hvilket hun tydeliggøre i citatet, når hun fortæller: *“Det er jo altid hende, der sådan er spurgt ind til”*.

I ovenstående citater belyses det hvordan to af vores informanter, Louise og Nikoline, bevidst har søgt anerkendelse og opmærksomhed fra deres forældre og omgangskreds gennem deres opvækst. For at belyse denne anerkendelse gennem et teoretisk perspektiv, vil vi som tidligere nævnt anvende Honneths teori om anerkendelse. Denne anerkendelse er ifølge Honneth et grundlæggende behov, som er eksistentielt for mennesker. Anerkendelse skal ses, som en grundbetingelse for at vi som mennesker, kan udvikle et positivt selvforhold og en velfungerende identitet med følelser af selvtillid og selvværd (Høilund & Juul, 2015). Ifølge Honneth findes der tre former for anerkendelse: *privatsfære*, *den retslige sfære* og *den solidariske sfære*. Disse sfærer udgør det enkelte individs trin i den personlige udvikling, da individet, ifølge Honneth, må erfare alle former for anerkendelse for at blive et fuldt individ og dermed udvikle et positivt forhold til selvet (Willig, 2003).

Disse tre anerkendelsessfærer skal gennemleves for, at man som individ kan erhverve tre former for forhold til sig selv. Disse tre udviklingstrin beskrives som *selvtillid*, *selvagtelse* og *selvværdsættelse*, og er disse ikke realiseret, vil der kunne opleves en uligevægt mellem de tre anerkendelsessfærer (Willig, 2003). Hvordan en manglende anerkendelse påvirker selvtilliden, kan ses i de ovenstående citater fra Nikoline, hvor hun selv fortæller, at hendes usikkerhed kan stamme fra en manglende anerkendelse i sin barndom.

Der kan argumenteres for, at når vi belyser, og dykker ned i begreberne *anerkendelse* og *opmærksomhed*, vil vi befinde os i vores informanternes *privatsfære*.

Denne sfære skiller sig ifølge Honneth ud fra de andre, da den danner forudsætning for, at kunne indtræde i et intersubjektivt forhold. I denne sfære, vil individet erfare, hvordan dette anerkendelsesbehov vil kunne blive dækket af eksistensen af en anden og dækker oftest over relationen med familie og venner (Willig, 2003). Gennem vores afviklede interviews, har flere af vores informanter desuden nævnt, hvordan de har oplevet en manglende opmærksomhed på dem selv som børn. Vores informant Mathilde, der har en storebror med multihandicaps, fortæller:

“Jeg var meget... Meget glad for at være i midten af ting. Og tiltrække mig opmærksomhed. Og være sådan performer på en eller anden måde. Og var meget... Altså... Meget sådan et barn, som prøvede, tror jeg, at skabe opmærksomhed omkring mig selv i virkeligheden.”

Mathilde beskriver at hun som barn, var glad for at være i midten af ting og prøvede at skabe og tiltrække opmærksomhed omkring sig selv *“og være sådan performer på en eller anden måde.”* Ydermere uddyber hun i interviewet en manglende opmærksomhed og fortæller os følgende: *“Og det er jo også lidt vildt at sige. Men det synes jeg og det har været sådan lidt en underlig størrelse. Også fordi, da jeg har været lille, har jeg følt, at jeg aldrig kunne få nok opmærksomhed.”* I citatet fortæller Mathilde, hvordan hun som barn bare aldrig har *“kunne få nok opmærksomhed,”* hvilket hun også beskriver som værende *“vildt at sige.”*

Der kan argumenteres for, hvordan der allerede nu gennem ovenstående citater ses et mønster i, hvordan de nævnte informanter kan have manglet en vis anerkendelse gennem deres opvækst, som i nogle tilfælde vil kunne have påvirket deres søgen efter opmærksomhed, og der dermed kan være opstået en kamp for anerkendelse i hjemmet. Vi anser at denne manglede opmærksomhed i hjemmet, kan resultere i, at skyggebørn vil søge opmærksomhed og anerkendelse i andre fællesskaber, for at kunne opnå et mere positivt selvforhold. Dette understreges i nedenstående citat fra Bertram, der har en storebror med ADHD og skizofreni:

“Hvordan kan man sige det? Min mor har jo... Det er ikke sådan, som hun ikke har set mig. Men vi havde i vores hjem rigtig, rigtig store udfordringer med mine søskende. Hvilket gjorde, at jeg fik...Jo, jeg blev måske ikke set så meget, fordi... Nej. Jeg havde måske lidt større frirum. Altså, jeg var jo selv ude i et voldeligt miljø.”

I citatet fortæller Bertram, hvordan hans mor i hans barndom ikke har set ham, hvilket han fortæller, gjorde, at han selv fik et større frirum som barn. Citatet beskriver også, hvordan han var *“ude i et voldeligt miljø”*. Med afsæt i dette kan vi udlede, hvordan denne manglende opmærksomhed fra hans primære relationer, kan have haft den konsekvens, at der ikke har været fokus på, hvordan Bertram selv var ude i sociale problemer. Dog er dette ikke tilfældet for alle vores informanter. I modsætning til Bertram beskriver Mathias, hvordan han ikke mener, at have lidt under manglende opmærksomhed:

“Manglende opmærksomhed, det tror jeg ikke sådan, at jeg egentlig har lidt under. Altså, at det er noget, der har påvirket mig eller sat sig i mig til den dag i dag? Nej. Det tror jeg ikke. Altså at det har jo været med til at forme mig, men jeg vil ikke sige, at det sådan har været med til at skade mig eller noget.”

I citatet, fortæller vores informant Mathias, hvordan han ikke oplever, at han har lidt under manglende opmærksomhed i sin barndom, og hvordan han føler, at det ikke har påvirket ham negativt. Dog belyser han, hvordan det har været med til at forme ham som person. Dette citat er taget med i analysen, for at vise at vores informanter ikke er påvirket på samme måde af det at være skyggebørn, men at de fleste af dem mener, at det har formet dem.

Vi har med afsæt i ovenstående citater forsøgt at belyse, hvordan de fleste af vores informanter har manglet anerkendelse og opmærksomhed fra deres forældre gennem deres opvækst. Dette har vist sig ved, at der oftest har været fokus på deres søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps og ikke fokus på dem. Dette kunne medføre, at de enten har anstrengt sig ved at sætte større fokus på dem selv, eller de har fået et større frirum til at gøre, hvad de havde lyst til som børn.

Igen vil vi argumentere for, at vi med det teoretiske perspektiv bevæger os i Honneths *privatsfære*. Denne sfære omhandler kærlighed, og ses som en kropsbaseret og følelsesmæssig form for anerkendelse. Gennem denne form for anerkendelse vil barnet udvikle selvtillid og gøre barnet i stand til at kommunikere og handle. Anerkendelsen ses oftest mellem forældre og børn eller i venskabsforhold (Høilund og Juul, 2015).

Ifølge Honneth risikerer individet at miste et positivt forhold til sig selv, som er grundlæggende for dets udvikling, hvis det ikke anerkendes (Willig, 2003). Hvis individet oplever manglende eller tilbageholdt anerkendelse, kan det ikke alene miste det positive forhold til dem selv, men også opleve krænkelser. Anerkendelsesformerne vil ifølge Honneth være en normativ ide for det gode liv, kan krænkelserne ses som et motiv til at forstå kampen for anerkendelse. Til hver af de benævnte anerkendelsesformer følger en krænkelse, som hver især kan udgøre en forbindelse mellem moral og anerkendelse (Willig, 2003).

Til hver sfære hører tre former for *krænkelser* (Honneth, 2006). Disse *krænkelser* nævnes også i litteraturen som disrespekter. De tre sammenfatter *kropslige krænkelser*, *nægtelse af rettigheder* og *nedværdigelse af livsformer* (Høilund og Juul, 2015). Til *privatsfæren*, der nævnes i dette afsnit, hører *kropslige krænkelser*, der kan ses som et negativt spejlbillede af kærlighed. Der kan være tale om skader, der truer fysisk integritet og den grundlæggende selvtillid. Det er bevidstheden om ikke at blive anerkendt, som udgør den moralske krænkelse (Høilund og Juul, 2015). Denne krænkelse, der kan føre til et negativt spejlbillede af kærlighed og skader på selvtillid, belyser vores informant, Nikoline, når hun fortæller:

“Jeg har svært ved at stole på mig selv og vide, at jeg er god nok. Selvom jeg kan se, at der er nogle resultater, der viser, at jeg klarer det fint.”

Hun fortæller senere i interviewet, hvordan hun har svært ved at sige om det er fordi, hun er et *skyggebarn*, men belyser, hvordan hun gennem sin opvækst skulle kæmpe for anerkendelse, og vi antager derfor, at dette kunne være et tegn på, at for Nikoline, kan hjemmet have fungeret som et sted for anerkendelseskampe. Når vi spørger ind til hendes oplevelser med det at være *skyggebarn*, og hvordan det har påvirket hende i hendes barndom, fortæller hun uddybende:

“Ja. At jeg jo helt sikkert er sådan meget, skal sørge for at alle har det godt. Og kan virkelig få ondt i maven, hvis folk ikke har det godt. Altså det påvirker mig faktisk vildt meget. Bruger super meget energi på det. Og sådan at give kærlighed til folk omkring mig.”

I citatet anskuer vi, at det at være *skyggebarn*, kan have direkte påvirkning på voksenlivet. Nikoline fortæller at hun i sit voksenliv, er opmærksom på, at hendes medmennesker har det godt og hvordan hun *“bruger super meget energi”* og fokus på *“at give kærlighed til folk”* omkring hende. Vi anskuer, at dét at være *skyggebarn*, kan have negativ påvirkning på voksenlivet. Dette viser sig, da vi spørger vores informant Mathilde ind til, hvorvidt anerkendelse eller mangel på samme har påvirket hende i voksenlivet, hvortil hun svarer:

“Jeg bliver meget ambitiøs omkring, noget jeg ikke engang rigtig vil være. Altså for eksempel sådan noget med karriere. Jeg vil vildt gerne blive til noget og blive til nogen. Og føle at jeg er stolt af det jeg gør...Jeg tror, at det handler om, at andre folk skal anerkende mig i virkeligheden.”

I ovenstående citat fortæller Mathilde, at det er vigtigt for hende, at hun som voksen, bliver til noget og bliver til noget hun er stolt af. Derudover belyser hun, hvordan det i virkeligheden, kan omhandle, at det handler om at andre i hendes netværk skal anerkende hende. Dette kan ligeledes anskues som en måde, hvorpå Mathilde kæmper nogle indre kampe for overhovedet at overleve og opnå anerkendelse.

Som belyst i vores kodningsproces har vi, via Grounded Theory metoden, fundet frem til tre handlingsstrategier, som *skyggebørn* gør brug af. Vi vil argumentere for at den manglende anerkendelse, kan ende ud i en handlingsstrategi, *undgåelse*, hvor *skyggebarnet* ikke vil opholde sig i hjemmet, da der er risiko for, at de ikke bliver anerkendt. Vi har allerede i ovenstående afsnit forsøgt at belyse, hvordan vores informant Nikoline søgte anerkendelse fra sin omgangskreds, hvordan Mathilde anstrengte sig for at søge opmærksomhed og hvordan vores informant Bertram, endte ud i sociale problemer, som hans primære relationer ikke var opmærksomme på.

Denne undgåelse, mener vi, både ud fra forskning på området og afholdte interviews, består i at *skyggebørn* er bevidste om dårlige og gode perioder i deres opvækst. Gennem de dårlige perioder vil *skyggebørnene* ofte søge væk fra hjemmet og deres søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Vi vil argumentere for, at *skyggebørn* kan håndtere den manglende anerkendelse og opmærksomhed gennem undgåelse af deres primære relationer. I nedenstående afsnit vil vi dykke ned i den opmærksomhed, vores informanter, *skyggebørnene*, har oplevet gennem deres barndom.

SØGER VÆK HJEMMEFRA OG UNDGÅELSE

Nedenstående afsnit centrerer sig om, hvordan det i flere af vores informanternes oplevelser og erfaringer går igen, at de igennem deres barndom: *“foretrak ikke at være hjemme,” “når det hele har været for meget, så er jeg blevet passet ude,” “det handlede om at komme væk hjemmefra,” “jeg var næsten aldrig alene derhjemme.”* Disse udsagn var med til, at vi i vores kodningsproces udformede kodningen *“Søger væk hjemmefra”* og *“Undgåelse,”* hvilket netop er de tematikker dette afsnit omhandler.

Vi vil argumentere for at vores informanter, *skyggebørnene*, kan anvende handlingsstrategien *undgåelse*, for at håndtere en eventuelt manglende opmærksomhed på dem gennem deres barndom. I dette afsnit vil vi afdække vores informanternes oplevelser med opmærksomhed og belyse vores begreb *undgåelse* gennem deres opvækst. Vores informant Charlotte fortæller om sine oplevelser:

“Jeg kan huske, at jeg tit også har nedskrevet i dagbøger og skrevet, at jeg havde sorte skyer hængende over mig, som jeg ikke kunne finde ud af at komme af med. Og at jeg foretrak ikke at være hjemme. Jeg brugte fritidsaktiviteter for at undgå at være så meget hjemme, fordi at jeg havde det bedre, når jeg ikke var hjemme.”

I ovenstående citat ses det, hvordan Charlotte foretrak ikke at være hjemme, og hvordan hun brugte aktiviteter for at undgå at være derhjemme. Hun fortæller, hvordan hun som barn har nedskrevet, hvordan at der var *“sorte skyer”* over hende, som hun ikke kunne komme af med. Når Charlotte beskriver, at hun har *“sorte skyer hængende over sig,”* kan vi argumentere for, at dette kan anskues som en beskrivelse af, hvordan hun kan have følt tristhed og ubehag qua hendes hjemlige forhold. Hvis man ser denne ubehag og tristhed ud fra det valgte teoretiske perspektiv, mener Honneth at fokus i vores samfund på det *“uafhængige og selvforbedrende selv,”* kan skabe følelser som depression, stress og ensomhed. Disse følelser, benævner Honneth under begrebet *“liden under ubestemthed,”* som han beskriver, kan være et udtryk for fællesskaber, hvor individet ikke opnår anerkendelse og derfor må skabe sig selv og finde en mening med livet (Willig, 2003). Honneth mener at denne manglende anerkendelse, vil kunne føre til et identitetstab og en eventuel social eksklusion, som i værste fald kan medføre en svækkelse af samfundets sammenhængskraft.

Med dette in mente, kan denne søgen efter at være et uafhængigt individ og ikke at opnå anerkendelse, give Charlotte en følelse af tristhed og ubehag. Det kunne tænkes, at Charlotte søgte andre fællesskaber for at opnå denne anerkendelse andetsteds. Under interviewet spurgte vi Charlotte ind til, om hun kunne sætte flere ord på hendes hjemmesituation igennem opvæksten. Charlotte fortalte, som det fremgår af ovenstående citat, hvordan hun brugte fritidsaktiviteter, så hun undgik at være hjemme. Dette gjorde hun, fordi hun havde det bedre, når hun ikke var derhjemme. Hun uddyber i nedenstående, og fortæller:

“Naturligvis har jeg mærket det ved at blive sendt væk. Og ved at jeg også i hverdage foretrak ikke at være hjemme, at jeg deltog i alt hvad jeg kunne af sport og andre sociale aktiviteter, og stort set aldrig var hjemme. For det var det nemmeste.”

I citatet fortæller Charlotte uddybende, hvordan det var nemmest, hvis hun ikke var hjemme og derfor deltog i alt, hvad hun kunne af sport og sociale arrangementer. Derudover beskriver hun, hvordan hun føler, at hun er blevet sendt væk af sine forældre i sin barndom.

Der kan argumenteres for, at Charlotte foretrak ikke at være hjemme, men i stedet ønskede at komme væk fra hjemmet, da hun i så fald ikke skulle forholde sig til, hvad der foregik derhjemme.

Der kan her argumenteres for, at Charlotte gør brug af handlingsstrategien *undgåelse*, da det peger på at hun blandt andet søger anerkendelse uden for hjemmet, for at undgå de udfordringer, der qua hendes storesøsters udfordringer, fylder meget i hjemmet. Vi ser en sammenhæng mellem dét, at Charlotte søger væk hjemmefra og hendes storesøsters udfordringer. Charlotte uddyber i interviewet, hvordan hun, ifølge hende selv, gennemgik en fantastisk periode, da hendes storesøster blev fjernet fra hjemmet:

“Der har jeg faktisk nok været ret gammel. For det første har jeg brugt meget af min barndom på at fortrænge min barndom, fordi det har gjort ondt. Og da min søster så blev fjernet fra hjemmet, synes jeg jo, i en periode bare, at det var fantastisk. For så var der fokus på mig.”

I citatet beskriver Charlotte sin oplevelse af at have brugt meget af sin barndom på at fortrænge de smertefulde minder og oplevelser fra sin opvækst. Hun nævner ydermere, hvordan hun følte lettelse, da hendes søster blev fjernet fra hjemmet, da der nu var et større fokus på hende. Charlottes beskrivelse og følelser om denne erindring fra hendes barndom kan indikere, hvordan hun endelig efter sin storesøsters manglende tilstedeværelse, opnåede anerkendelse i hjemmet og dermed ikke længere skulle kæmpe for opmærksomheden.

I vores interviews spurgte vi ind til, om vores informanter havde viden om tilbud til skyggebørn. En af vores informanter, Mathias, fortæller, hvordan han ikke kendte til tilbud på området, men hvordan hans omgangskreds passede på ham som barn. Nedenstående citat underbygger derudover også vores tese om, at *skyggebørn* undgår at være hjemme. da han fortæller:

“Når det hele har været for meget, så er jeg blevet passet ude og, altså sådan. Ellers har jeg brugt nok. Mange år af mit liv på hospitalet til at starte med, ikke? Så har familien været gode til at trække mig ud, og jeg har set noget andet dengang, ikke?”

Mathias fortæller, at når det hele har været for meget derhjemme, er han blevet passet ude. Derudover fortæller han, at ved hans lillebrors hospitalsbesøg, har den resterende familie *“været gode til at trække”* ham ud, som han selv beskriver det.

I ovenstående citat belyses det, hvordan Mathias ikke har været hjemme, når situationen med hans lillebror derhjemme med Downs Syndrom, er blevet for meget. I Mathias’ tilfælde er det også hans mor, som har sendt ham væk, så han kunne undgå situationer derhjemme. Dette betyder, at vi kan udlede hvordan *skyggebørnene*, som vist i ovenstående citater, selv undgår at være hjemme, men også som i ovenstående citat, hvordan forældrene til *skyggebørn* har sendt dem væk. I nedenstående citat uddyber han og fortæller:

“Nej, jeg tror, det med at blive passet ude, det forbinder ikke så meget sådan med, at nu er der den her sørgelige situation. Fordi jeg tror bare, det var sådan, det var, jeg tænkte jo bare, det er en del af livet og egentlig bare, igen prøvede at tackle det sådan, med at, altså bare nyde det der og være i momentet. Altså, fordi jeg var også glad for min familie, ikke? At være derhjemme hos mine fætter og kusiner, og der var jo, altså, liv er glade dage. Kontra hvad, hvad du egentlig kom fra, ikke? Så det var jo også lidt en befrielse, som jeg husker lidt, at komme derhen, ikke?”

I det fremhævede citat ses der en tvetydighed i det Mathias fortæller. Mathias fremhæver først, hvordan han prøver at takle situationen, det ikke at være hjemme og få opmærksomhed fra sin mor, men i stedet fokusere på at han er glad for sin familie. Længere nede i citatet ses det dog, hvordan han egentlig ikke ser det at være hjemme som en befrielse, der kan understrege skyggeborns handlingsstrategi, undgåelse. Dog kan det tyde på, at Mathias pakker sin situation mere ind, når han forsøger at takle sin situation ved at fokusere på det positive.

Som belyst i ovenstående, har vores informanter til tider undgået at opholde sig i hjemmet under deres opvækst, for at håndtere udfordringerne de har mødt med deres søskende. I nedenstående afsnit vil vi belyse, hvad vores informanter har fortalt om deres oplevelser, når de ikke var hjemme. Da vi spurgte ind til vores informanters opvækst og om de kunne sætte nogle ord på den, fortalte vores informant Nikoline:

“Og så elskede jeg at være hjemme hos mine veninder. Fordi. Jeg tror også, det handlede om at komme væk hjemmefra. Væk fra alt det kaos.”

I citatet belyser Nikoline, hvordan hun var hos sine veninder for at komme væk fra kaoset, hun oplevede derhjemme. Der kan argumenteres for, at Nikoline i dette citat igen gør brug af handlingsstrategien, *undgåelse*, når hun fortæller, at hun ikke vil være derhjemme. Da vi i vores interview, spurgte Nikoline uddybende ind til hendes oplevelser med relationer til hendes veninder, og hvem hun gik til, når hun havde det svært, fortalte hun:

“Det var jo helt sikkert mine veninder. Og så havde vi faktisk også nogle naboer, som havde to piger på min alder. Dem var jeg rigtig meget inde hos. Jeg er blevet fortalt senere, at jeg var rigtig god til som barn faktisk at reflektere og fortælle ting, men jeg kan ikke huske, at jeg havde været inde og sige det. Men så har jeg bare været inde for at lege med de der piger. Eller spise med dem eller sådan noget. Jeg kan ikke selv huske, at jeg har sådan har italesat noget. De var i hvert fald en kæmpe hjælp. Også fordi det var naboer ikk? Jo, så var det nemt. Så havde vi også nogle familiemedlemmer og sådan noget, hvor de nogle gange kom og hjalp. Men det var jo ikke for mig.”

I ovenstående citat fortæller Nikoline, hvordan hun tit var inde hos sine naboer for at undgå at være hjemme. Hun belyser hvordan, at der inde hos naboen var fokus på hende. Det stod i kontrast til det hun oplevede, når hun var sammen med sin familie og understreger: "Men *det var jo ikke for mig.*" Vi anskuer, at citatet kan være et tegn på, at når vores informant, Nikoline, ikke oplever anerkendelse fra hendes primære relationer, vil hun søge den andetsteds, som hos hendes naboer. I citatet ses det, hvordan Nikoline er blevet fortalt, hvordan hun som barn var god til at reflektere og fortælle om sin situation derhjemme. Dette afviser hun dog selv at kunne huske. Vi har taget dette med i citatet, for at belyse, hvordan det ikke altid er alle skyggeborn, som går med deres problemer og udfordringer selv. Nogle af *skyggebornene* vil kunne sætte ord på deres følelser i gennem opvæksten. I interviewet med Nikoline bad vi hende om at sætte flere ord på, hvorfor hun godt kunne lide at være hos naboen:

"Der var et helle derinde. Ja. Fordi hun, min søster, kunne jo ikke bare komme derind. Så ja, det var helt sikkert sådan, det var mig, der løb derind, da jeg havde brug for pause og brug for et helle."

I ovenstående belyser Nikoline, hvorfor hun tit kom på besøg hos sine naboer. Hun fortæller, hvordan hun oplevede det, at være hos sine naboer som en form for "*helle*," hvor hun kunne undgå situationer derhjemme, som vi antager, kunne opstå grundet hendes storesøsters særlige behov. Der kan argumenteres for at hjemmet hos naboerne, fra Nikolines perspektiv, både kunne ses som et sted for anerkendelse, men derudover også et sted hvor hun var tryk, og kunne være sig selv.

Som tidligere nævnt, undersøger vi i dette afsnit, vores informanternes oplevelser og erfaringer, gennem deres opvækst, i forhold til anerkendelse og opmærksomhed. Vi har valgt at inddrage Axel Honneths teori om anerkendelse, og finder det relevant at dykke ned i Honneths begreber. Vi har tidligere belyst, hvordan vores informanter oplevede manglende anerkendelse i *privatsfæren* i deres barndom. Vi finder det derudover også relevant at belyse Honneths begreb om *den solidariske sfære*.

Den solidariske sfære dækker ifølge Honneth over politiske, arbejdsmæssige og kulturelle fællesskaber. Den sociale solidaritet forløser individets selvværd, hvor normer og værdier vil danne et grundlæggende selvværd hos individet (Willig, 2003).

Anerkendelsen i den solidariske sfære kan ske gennem relationer til grupper, fællesskaber og samfund. Her vil individets deltagelse og engagement blive anerkendt i fællesskaber. Det er igennem fællesskabet og samhørigheden, hvor individet kan genkende sig selv og bliver anerkendt som unikt. Denne værdsættelse kan have ophav i individets handlinger eller funktioner, som de har udført. Værdsættelse kan udløse en praktisk forholden, værdsættelse af sig selv, til individet som medlem af et solidarisk fællesskab (Willig, 2003).

Med ovenstående in mente, vil vi argumentere for, at det kunne tænkes, at når vores informanter ikke har oplevet anerkendelse og opmærksomhed i deres privatsfære, vil de søge det i *den solidariske sfære*. Dette grundet, at de kunne have et ønske om at føle sig som en del af et fællesskab og for at få anerkendelse fra andre miljøer. Vi har i de udvalgte citater vist, hvordan det kunne tænkes, at vores informanter har søgt andre fællesskaber for at undgå at være hjemme og eventuelt for at opnå anerkendelse fra andre end deres primære relationer.

Denne søgning efter fællesskaber, kan også ses hos vores informanter i vores afholdte interviews. Under et af vores interviews, spurgte vi vores informant Bertram, hvor han havde opholdt sig mest i sin barndom. Bertram fortalte, at de var meget hjemme hos ham, men aldrig alene. Han fortsatte:

“Jeg tror solidt sådan 60-40. Vi var rigtig meget hos mig. Men det er også derfor, jeg siger vi. For jeg var sjældent der alene. Der var altid en kammerat eller min kæreste, og hvis ikke de kunne være hos mig. Så var vi som regel hos en af dem. Jeg var næsten aldrig alene derhjemme.”

I ovenstående citat belyser Bertram, hvordan de oftest var hjemme hos ham, når han var sammen med andre i barndommen. Dog vil vi fremhæve, at Bertram fortæller, at han aldrig var alene. Han var derimod altid sammen med en kammerat eller den daværende kæreste. Vi vil argumentere for, at det Bertram fortæller, kan være et tegn på, at han gennem sin barndom har søgt anerkendelse gennem den solidariske sfære. Derudover kan det også være et tegn på, at man kan søge anerkendelse gennem de øvrige sfærer, hvis man ikke får anerkendelse gennem *privatsfæren*.

Ovenstående citat kunne vise os, at *skyggebørn* har brug for at have nære og trygge relationer, hvor de kan dele deres udfordringer omkring deres søskende og det at være hjemme. Dog finder vi det vigtigt at belyse, hvor komplekst det er at være *skyggebarn*, og hvordan ikke alle agerer på samme måde. Vi antager, at det for *skyggebørn*, til tider kan være svært at håndtere de følelser, de sidder med. Vi spurgte derfor vores informanter ind til, hvem de gik til i deres barndom, når de havde det svært og hvem de talte om deres situationer med. Vores informant Charlotte fortalte i den forbindelse følgende:

“Naturligvis har jeg talt med veninder om det. Men det har jo mere været på et plan, hvor man måske ikke har kunne sætte ord på følelser eller situationer eller simpelthen ikke vidst nok om ting og mønstre til, at kunne rigtig forstå det eller handle på det.”

I citatet fortæller Charlotte, at hun gennem sin barndom har talt med veninder om sin hjemmesituation. Dog påpeger hun, at hun har haft svært ved at sætte ord på sine følelser, og dermed har haft svært ved at handle på dem. Dette kan begrundes i, at børn kan have sværere ved at sætte ord på deres følelser, men derudover også at kunne genkende mønstre og handle på dem. Ovenstående citat er taget med i denne analyse, for at vise kompleksiteten i det at være *skyggebarn* og at handlingsstrategierne ikke nødvendigvis passer til hver en situation og på alle.

Vi finder det dog relevant at belyse endnu en situation, hvor en af vores informanter, påpeger, hvordan hun har bevæget sig rundt i den solidariske sfære, og hvilke udfordringer hun kunne møde der. I et af vores afholdte interviews, spurgte vi en af vores informanter ind til, om hun kunne beskrive hjemmesituation og relationer til venner og bekendte.

Vores informant Mathilde dykkede ned i det at have venner på besøg og beskrev:

“Absolut og også bare i dagligdagene - der var det også kun mine bedste venner, jeg ville have kom hjem, og legede efter skole”

I citatet fortæller Mathilde, hvordan det kun var hendes bedste venner, hun ville have på besøg i familiens hjem. Vi finder dette relevant for at belyse konserkvensen af at have en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Dette kunne være noget der afholder skyggebørn, fra at have besøg af deres venner og måske også være en udfordring og en påvirkning i deres mellem menneskelige reaktioner. Dette kan også drage paralleller til hvorfor skyggebørn og især vores informanter afholder sig fra og undgår at være hjemme. Hvorfor vores informant Mathilde, kun vil have besøg af sine bedste venner derhjemme, forklarer hun i nedenstående citat:

“Jamen det var fordi, jeg synes, det var enormt sårbart derhjemme - for vi vidste aldrig, hvordan min bror kunne opføre sig - det var meget få, jeg havde tillid til, ville kunne rumme ham. Det afholdt mig fra, inden Lasse flyttede hjemmefra, at have nye venner med hjemme. Jeg havde måske sådan 2-3 styks. som jeg synes var rart at have med hjemme. Ej ikke engang 3 det har nok været en enkelt eller 2. Ikke fordi jeg ikke havde venner som sådan, men jeg kunne bare godt lide at have det på afstand og være lidt i det der fandango humør med mine venner, så vi havde det sjovt, når vi var ude eller i børnehaven eller i skolen, men det var ikke så tit at folk skulle med hjem, for det var lige lidt for tæt på.”

I ovenstående citat fortæller vores informant, Mathilde, at hun synes, det var sårbart at være hjemme, fordi hun ikke vidste, hvordan hendes lillebror ville opføre sig, og at hun følte, det ikke var alle, der kunne rumme ham. Hun fortæller, at det afholdt hende fra at have venner med hjemme, indtil han flyttede hjemmefra.

Ud fra de citater, der er blevet inddraget i denne analysedel, kan der argumenteres for, at flere af vores informanter har oplevet udfordringer i forbindelse med at opnå anerkendelse igennem deres barndom. Dette kan tilskrives, at de eventuelt ikke har fået den ønskede anerkendelse i *privatsfæren*, fra deres forældre, fordi deres søskende har fyldt derhjemme. Derudover kan det tilskrives, at de heller ikke har fået den ønskede anerkendelse i den solidariske sfære, hvis deres søskende med særlige behov, udfordringer og handicaps, har påvirket *skyggebørnenes* søgen efter anerkendelse i de fællesskaber, de deltog i. Denne manglende anerkendelse kan, ifølge Honneth, påvirke deres selvtillid og selvværdsættelse som børn, men også i voksenlivet.

FØRSTE DELKONKLUSION

I dette afsnit vil vi konkludere på spørgsmålet: “*Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?*”

Vi har igennem vores første analysedel, sat fokus på hvordan skyggebørn, i form af vores informanter, har oplevet og erfaret anerkendelse og opmærksomhed i deres opvækst. Analysen har vist nogle gennemgående tematikker for alle vores informanter. Vi har belyst og beskrevet, hvordan de fleste af vores informanter har anvendt vores fundne begreber, og hvad vi ser som en handlingsstrategi, *undgåelse*.

Med brug af Axel Honneths teori om anerkendelse, er vi dykket ned i hans begreber om *privatsfære* og *den solidariske sfære*. Vi har belyst hvordan skyggebørn, herunder vores informanter, kan opleve manglende opmærksomhed på dem og anerkendelse gennem deres barndom. Dette kan bunde i, at deres primære relationer, oftest deres forældre, lægger fokus og anerkendelse over på deres søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Denne manglende anerkendelse, kan få *skyggebørnene* til at føle sig overset, hvilket kan påvirke og have indvirkning på *skyggebørnenes* selvtillid som børn, men også som voksne.

For at håndtere dette fra deres forældre, tyder vores analyse og afholdte interviews på, at skyggebørn, som tidligere nævnt, oftest vil anvende en handlingsstrategi, kaldet *undgåelse*. I følge os, vil denne handlingsstrategi indebære, at *skyggebørn* undgår at være hjemme og søger fællesskaber andre steder. Det kan være hos naboer, venner eller i fritidsaktiviteter. Det vil altså sige, at skyggebørnene vil forsøge at finde anerkendelse og opmærksomhed andre steder, når nu den ikke opfyldes i *privatsfæren*.

Med dette in mente, kan *skyggebørn* altså søge denne opmærksomhed og anerkendelse i *den solidariske sfære*, som kan indebære andre sociale fællesskaber og aktiviteter udenfor deres hjem. Vi vil argumentere for, at dette kan være et forsøg på at finde værdsættelse og en følelse af samhørighed, de muligvis ikke oplever derhjemme. Som beskrevet i analysen vil en manglende anerkendelse i *den solidariske sfære* også påvirke *skyggebørnets* selvværd og selvopfattelse.

Samlet set, vil vi argumentere for at vores første analysedel, belyser og understreger vigtigheden i, at *skyggebørn* oplever og erfarer anerkendelse og opmærksomhed i deres barndom. Dette kan både være i deres primære familiære relationer og gennem fællesskab uden for hjemmet. Det vil kunne styrke skyggebarnets selvtillid og selvværd, som derved kan styrke og hjælpe deres trivsel samt håndtering af de udfordringer, de kan møde som skyggebørn.

ANDEN DELANALYSE

Baseret på specialets andet arbejdsspørgsmål vil vi i denne delanalyse undersøge følgende: *“Hvordan påvirker skyggebørns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?”*

FORSKELLIGE ROLLER

For at forstå skyggebørns selvopfattelse og identitetsdannelse, bad vi blandt andet vores informanter om at beskrive deres opvækst. Her fandt vi frem til, at flere af vores informanternes udsagn fokuserer på en specifik selvopfattelse, afhængig af den sociale kontekst de bevæger sig i. De beskriver sig selv med følgende tillægsord: *“den mere stille type,” “jeg var et mere udadvendt og udadreagerende barn,” “den sjove, den underholdende, den stærke.”* På baggrund af disse udsagn fandt vi i vores kodningsproces frem til følgende kodning: *“forskellige roller,”* som i nedenstående afsnit vil blive udfoldet.

Først og fremmest beskrev Bertram sin opvækst ud fra følgende udsagn:

”Jeg tror, hjemme hos min mor imens mine søskende de også boede der, var jeg nok den mere stille type. Men i folkeskolen og blandt mine venner, der ville de nok sige, at jeg var et mere udadvendt og udadreagerende barn.”

I citatet beskriver Bertram sig selv som *“den mere stille type”* på hjemmefronten, hvorimod han beskriver sig selv som et *“mere udadvendt og udadreagerende barn”* i skolen og blandt venner. Bertrams udsagn er et interessant udgangspunkt i forhold til at udforske, hvordan forskellige sociale miljøer kan påvirke individets adfærd og selvopfattelse. I citatet bemærker vi, hvordan Bertrams opførsel varierer afhængigt af den sociale kontekst, han befinder sig i. Dette antyder, at Bertram tilpasser sig forskellige forventninger og roller, afhængigt af hvem han interagerer med, og hvilken social kontekst han befinder sig i. Denne observation fører os til at undersøge, hvordan informanternes selvopfattelse og identitetsdannelse er formet af hvilke sociale kontekster, omgivelser og interaktioner de bevæger sig i.

I forlængelse af dette gør vi os også overvejelser om, hvordan disse adfærdsmønstre kan påvirke Bertrams følelse af tilhørsforhold og selvforståelse i forskellige dele af hans liv. Vi kan altså argumentere for, at der kan findes en diskrepans mellem Bertrams agerren på hjemmefronten, hvor han er omgivet af sin familie, og når han er i skolen blandt sine venner. For at belyse de forskellige adfærdsmønstre som Bertram påtager sig afhængigt af den sociale kontekst, er det relevant at inddrage Erving Goffmans teatermetafor, hvor han sonderer mellem *frontstage* og *backstage* (Goffman, 2014).

Når Bertram i citatet beskriver, hvordan han i skolen og blandt venner nok bliver anset som "*et mere udadvendt og udadreagerende barn*" kan det ud fra Goffmans perspektiv anskues som Bertrams agerren *frontstage*. *Frontstage* refererer ifølge Goffman til de sociale situationer, hvor et individ optræder offentligt, og i den forbindelse interagerer med andre. På *frontstage* opretholder individer ofte en bestemt rolle eller facade for at opnå social accept (Goffman, 2014). Ligeledes kan dette anskues som et forsøg på kompensatorisk selvhævdelse. Når Bertram agerer, som han gør, kan det tolkes som et forsøg på, at skjule eller kompensere for følelser af utilstrækkelighed eller manglende selvværd. Derved vælger han at handle mere selvsikkert eller dominerende udadtil, *frontstage*, end han egentlig i virkeligheden føler sig. Vi kan altså anskue, at Bertram opfører sig mere ekstrovert og udadvendt i skolen og i andre sociale sammenhænge end i hjemmet. Dette afspejler netop Goffmans idé om *frontstage* som det sted, hvor individet optræder, og opretholder en bestemt social rolle eller facade for at opnå sociale mål eller accept.

Når Bertram beskriver sig selv som "*den mere stille type*" i hjemmet, kan dette tolkes som hans *backstage* optræden. *Backstage* skal ud fra Goffmans perspektiv, forstås som de mere private, ikke-offentlige omgivelser, hvor individet kan være sig selv uden at skulle bekymre sig om at opretholde en bestemt facade eller imødekomme de sociale forventninger, der søges på *frontstage* (Goffman, 2014).

Vi vil her på den ene side argumentere for, at Bertrams *backstage* optræden kan bære præg af at være autentisk og uden et stort behov for at opretholde en specifik rolle eller facade. *Backstage* er Bertram måske mere afslappet og komfortabel, da han er omgivet af sin familie, og muligvis føler sig mere tryk i denne familiære kontekst, end når han skal præstere *frontstage*.

Dette afspejler Goffmans idé om *backstage* som et sted, hvor individet kan være sig selv, uden at skulle ane bekymring om eventuelle forventninger eller sociale pres. På den anden side finder vi en interessant og nuanceret anskuelse i hvordan Bertrams ageren i hjemmet, samtidig kan være præget af *tilpasning* eller undertrykkelse af nogle aspekter i hans personlighed. Vi kan anskue, hvordan Bertram muligvis tilpasser sig sin families forventninger eller dynamikker, hvilket kan have indflydelse på den måde han opfører sig på og dermed hans selvopfattelse i hjemmet. Dette kan føre til en form for “dukke nakken” adfærd, hvor Bertram muligvis undertrykker hans personlighed for at undgå konflikter eller for at passe ind i familiedynamikken.

Med udgangspunkt i denne anskuelse af Bertrams ageren, er det værd at overveje, hvordan hans opførsel i hjemmet kan have indvirkning på hans selvopfattelse og behov for anerkendelse. Hvis Bertram faktisk tilpasser sig familiedynamikken, og undertrykker sider af sig selv, for derved at undgå konflikter eller opnå anerkendelse, kan det føre til indre konflikter eller en følelse af utilstrækkelighed. På den måde kan hjemmet altså ligeledes ses som et sted, hvor anerkendelseskampe finder sted, og hvor Bertram muligvis ikke føler sig autentisk og helt tryk.

Vi kan med afsæt i ovenstående anskuelse af Bertrams ageren altså argumentere for, at hans italesættelse af en rolig og afslappet facade derhjemme, kan være en form for optræden, hvor han er opmærksom på sociale forventninger, der finder sted, selvom de måske ikke er lige så tydelige som *frontstage*. Vi finder altså en kompleksitet i Bertrams adfærd både i hjemmet og i offentlige situationer. Mens hjemmet kan anses som et sted, der rummer afslapning, tryghed og autenticitet, kan det ligeså være en arena for tilpasning, hvor der kæmpes for anerkendelse.

I vores kodningsprocess fandt vi flere ligheder og mønstre mellem vores informanternes beskrivelser af de oplevelser og erfaringer de husker tilbage på fra deres opvækst. I relation til Bertrams beskrivelse af hvordan hans adfærd har været situationsbestemt, ser vi et mønster, der går igen hos vores informant, Mathias’ beskrivelse af, hvordan hans opvækst har påvirket hans selvopfattelse.

Da vi i vores interview med Mathias spurgte ind til, hvordan han oplevede, at hans opvækst har påvirket den måde han er på som voksen, svarede han følgende:

“Der er to sider til den sag. For en ting er, at jeg er god til at sidde med ting alene. Men lige så dårligt er jeg til at dele ud omkring, hvordan jeg egentlig har det. Det er egentlig den eneste ting, sådan, som jeg kan se. Jeg er måske nok lidt for dårlig til at sætte ord på det, som jeg reelt føler. Det har jo lidt været andres behov. Selvom jeg har kunne dele ting med min mor. Men jeg ville nok heller ikke bebrejde hende eller flere sådanne problemer over på hende, som hun også skal tackle. Så det er lidt to sider. Jeg er måske også lidt dårlig til at råbe op om hjælp.”

I citatet nævner Mathias, hvordan han mener at være god til at håndtere tingene alene, dette kan med afsæt i Goffmans begrebsapparat beskrives som Mathias *backstage* optræden. Hans beskrivelse af at være god til at håndtere tingene alene kan indikere, at han føler sig tryk og komfortabel med at håndtere sine følelser og tanker i private omgivelser, hvor han ikke skal opretholde en specifik facade eller imødekomme sociale forventninger udefra. Dette kan bidrage til Mathias selvopfattelse, som et individ, der er selvstændig, og har kompetencer til at håndtere og tackle sine egne problemer uden hjælp udefra.

Mathias' beskrivelse af, at være god til at sidde med tingene alene, kan ligeledes indikere, hvordan han har opnået en tidlig udvikling af selvstændighed og ansvarstagen overfor sig selv. Vi kan tolke dette som, at Mathias i en tidlig alder kan have lært at klare sig selv og løse eventuelle konflikter uden at søge om hjælp eller støtte fra andre. Samtidig nævner Mathias i samme citat, hvordan han har haft svært ved at sætte ord på sine følelser og at råbe op om hjælp. Det kan anskues som en konsekvens af at have stået i skyggen af sin søskende gennem opvæksten og skulle agere voksen før tid. Han har måtte klare sig selv og ikke være afhængig af andre.

Af citatet kan vi udlede, at Mathias muligvis har været vant til at påtage sig en mere tilbagetrukket rolle i hjemmet for at opretholde stabilitet og harmoni. Det kan have stået i vejen for hans mulighed for at udtrykke sine egne følelser og behov. På den måde kan vi anskue at Mathias' opvækst som *skyggebarn*, kan have forstærket den måde, han opfatter sin ageren *backstage* som mest komfortabel, når han tackler sine følelser og tanker alene.

Ydermere vil vi argumentere for at denne håndtering at gå med tingene alene, kunne være et tegn på, at Mathias ikke har haft nogen at dele tingene med gennem sin opvækst, og derfor har lært sig, at håndtere tingene selv. Disse forskellige måder at anskue citatet på, kan være et tydeligt tegn på kompleksiteten i det at være *skyggebarn* og hvordan håndteringen af følelser, kan ses fra mange perspektiver.

Samtidig beskriver Mathias i citatet, hvordan han nok altid har haft svært ved at sætte ord på "*det som han reelt føler*" og at han ligeledes altid har været dårlig til at råbe op, når han har haft behov for hjælp. Dette refererer til Mathias selvopfattelse i forhold til, hvordan han agerer *frontstage*. Vi kan forstå dette som, at Mathias måske føler sig presset eller forpligtet til at opretholde en facade, hvor han ikke viser sårbarhed, men snarere viser styrke ved ikke at involvere andre i hans følelser og tanker. Den diskrepans, der kan findes i Mathias' beskrivelse af at være god til at håndtere sine følelser for sig selv, men samtidig være dårlig til at råbe op, når han har behov for hjælp, kan have en betydelig indvirkning på hans selvopfattelse og identitetsdannelse.

Vi kan anskue dette som, at Mathias kan have internaliseret en følelse af ansvar overfor sin bror, hvilket kan have ført til, at han undertrykker sine egne behov og følelser, og dermed opretholder en facade *frontstage*, hvor omverdenen formentlig ikke sætter spørgsmålstejn. På en og samme tid kan vi af Mathias' oplevelse udlede, hvordan tidlig ansvarsfølelse og modning kan påvirke evnen til at håndtere følelser, dele ønsker og bede om hjælp. Dette kan være en kilde til, at der skabes en kompleks dynamik, hvor Mathias på den ene side anses for og anser sig selv som selvstændig og ansvarsfuld, men samtidig kan være hæmmet i forhold til at åbne op og søge relevant støtte, når han i virkeligheden har behov for det.

Sammen skal *frontstage* og *backstage* udgøre en forståelse af, hvordan individer navigerer mellem forskellige sider af deres identitet og dertil, hvordan deres opførsel er afhængig af den sociale kontekst, de befinder sig i. Med udgangspunkt i Bertrams og Mathias' udsagn kan vi udlede, at der forekommer et komplekst samspil mellem deres selvopfattelse og det sociale miljø, de interagerer i gennem deres opvækst.

I forlængelse af at vi anskuer, hvordan Bertram og Mathias i deres opvækst har tillagt dem selv en situationsbestemt adfærd, muligvis uden selv at være bevidst om det, er vi ligeledes nysgerrige på, hvorvidt vores informanter bevidst i deres opvækst tilpasser deres adfærd til konkrete situationer. I forbindelse med denne nysgerrighed spurgte vi blandt andet vores informanter ind til, om de kunne huske tilbage og beskrive en oplevelse, hvor de havde oplevet manglende forståelse for deres situation som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps fra samfundet eller omgangskreds. Hertil svarede Charlotte således:

”Det tror jeg måske, fordi jeg reagerede på den måde, jeg gjorde, at jeg altid kunne være den sjove, den underholdende, den stærke, og det var roller, jeg påtog mig. Så tror jeg, at min familie og mange andre i min omgangskreds har tænkt, at det bare går alletiders. Og hvis man reagerer på den måde, så kan jeg også godt forstå, at andre måske ikke stiller spørgsmålstegn, og regner ud, at det er det, der er vigtigt, men det er det, der er vigtigt. Det er en til tider facade, der bliver stillet op.”

I Charlottes udtalelse finder vi det tydeligt, hvordan hun beskriver oplevelser i sin opvækst, hvor hun påtager sig forskellige roller, og opretholder en bestemt facade for at håndtere sin situation som lillesøster til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Charlotte beskriver, hvordan hun i sin barndom påtog sig roller som *”den sjove, den underholdende, den stærke”* for at håndtere de forventninger og den opmærksomhed, der kom med hendes familiesituation. De roller Charlotte i sin beskrivelse påtager sig, repræsenterer ligeledes en form for *frontstage* optræden, hvor hun forsøger at iscenesætte sig selv på en måde, hvorpå det gør det lettere for andre at forstå hendes situation.

I forlængelse af denne *frontstage* optræden kan der argumenteres for, at Charlotte styrer og former det indtryk andre får af hende, som med udgangspunkt i Goffmans perspektiv på hverdagslivets rollespil beskrives som *impression management*. Ifølge Goffman skal *impression management* forstås som strategier og taktikker, som et individ anvender for at forme, kontrollere og styre de indtryk, der gives til andre. Dette indebærer en bevidst tilpasning af adfærd og kommunikation for at skabe det ønskede indtryk i specifikke sociale interaktioner for at håndtere sit image og opnå bestemte mål eller accept (Goffman, 2014). Charlotte nævner i citatet, hvordan hendes familie og omgangskreds tilsyneladende har accepteret den facade og ageren, hun har påtaget sig, og ikke stiller spørgsmålstegn ved den.

Vi kan argumentere for, at dette antyder, at Charlotte med succes har udført *impression management*, da hendes tilgang og måde at være på, har opfyldt de forventninger, andre har haft til hende gennem barndommen. På trods af at vi kan anskue, hvordan Charlotte har opnået en vis succes, erkender hun også i citatet, at denne facade, som hun har opretholdt på samme tid, har været en byrde, og ikke altid har repræsenteret hendes reelle følelser og oplevelser. Hun beskriver det selv som en "*til tider facade*", hvilket kan indikere, at det på trods af, at kunne være nyttig at opretholde en specifik rolle eller frontstage, også kan være anstrengende og uægte.

Charlottes beskrivelse af sine mange roller og facader illustrerer dermed, hvordan *impression management* kan være udmattende, men på trods af dette spiller en central rolle i hendes håndtering af sin familiesituation og de forventninger til hende, der er fulgt med. Vi anskuer det i denne kontekst som, at Charlotte navigerer mellem at opretholde en bestemt facade, og samtidig erkender de udfordringer, der følger med det.

Samtidig kan Charlottes jagt på, at opretholde specifikke facader og roller anskues som en form for kompensatorisk selvhævdelse, hvilket vi kan tolke som et tegn på grundlæggende usikkerhed og et lavere selvværd. Charlotte forsøger muligvis at kompensere følelser af usikkerhed eller lavere selvværd ved at påtage sig specifikke roller eller opretholde bestemte facader, der passer til den givne situation. Dette kan anskues som et forsøg på at håndtere eller skjule indvendige usikkerheder ved at fremføre sig selv på en bestemt måde udadtil. Vi kan anskue dette som en kilde til indre konflikter hos Charlotte, der relaterer til hendes selvopfattelse og identitetsdannelse.

I tråd med vores analyse af hvordan *skyggebørn*, som Bertrams og Charlottes interaktioner og sociale omgivelser har indflydelse på deres selvopfattelse og identitetsdannelse, kan vi nu se, hvordan det kan drage paralleller til det begreb, vi selv har udledt af vores dataindsamling, nemlig *normalisering*. Normalisering refererer til en tendens hos *skyggebørn* om, at præsentere deres familiesituation og de eventuelle udfordringer der findes i hjemmet, som er almindelige eller mindre problematiske end de i virkeligheden er. Dette kan være en mekanisme, hvorpå *skyggebørn* forsøger at håndtere komplekse følelsesmæssige og sociale dynamikker, de oplever ved at normalisere eller minimere det over for andre uden for hjemmet.

Normaliseringsbegrebet som vi har udformet det, drager paralleller til det som Goffman i sin teatermetafor kalder for *facework*. *Facework* refererer til det ansigtsarbejde, der forekommer, når individet er ved *at tabe ansigt*. *At tabe ansigt* refererer til det sociale behov, individet kan have for at bevare den rolle eller facade, som individet har påtaget sig i en konkret situation. Goffman pointerer i sin teori, hvordan individet ofte arbejder aktivt for at undgå at tabe ansigt i sociale interaktioner. Blandt andet ved at styre den måde, individet præsenterer sig selv på (Goffman, 2014).

I forlængelse af denne delanalyse, kan vi se at normaliseringen af Bertrams og Charlottes familiesituation, faktisk kan anskues som et forsøg på at undgå at tabe ansigt. Både i Bertrams og Charlottes ovennævnte beskrivelser og oplevelser ser vi eksempler på netop denne normaliseringsproces. Bertram beskriver som tidligere nævnt sig selv som: "*den mere stille type*" derhjemme, hvilket kan antyde, at han har lært at tilpasse sig en mere tilbagetrukket rolle for at passe ind i sin familiesituation. Når han så fremhæver, at han blandt venner og i skolen bliver opfattet mere udadvendt og udadreagerende, kan det være en måde han forsøger at normalisere eller minimere de udfordringer, han oplever i hjemmet, ved at fremstå på en mere "normal" måde i sociale sammenhænge. På samme måde beskriver Charlotte, som tidligere nævnt, hvordan hun påtager sig forskellige roller for at håndtere sin familiesituation. Hendes oplevelse af dette kan antyde, at hun tilpasser sin adfærd for at skabe et mere normaliseret billede af sin familiesituation, der gør det mindre problematisk for andre at forstå.

I vores fortolkningsproces ser vi, at når *skyggebørn* som Bertram og Charlotte forsøger at normalisere deres familiesituation, beskytter de ligeledes sig selv mod potentielle negative reaktioner eller risikoen for at tabe ansigt. Ved at normalisere deres familiesituation og præsentere deres situation som mindre udfordrende end den måske i virkeligheden er, kan de undgå at møde uforstående eller fordømmende reaktioner fra andre. Med afsæt i denne normalisering, kan vi på den ene side anskue det som en overlevelseseffekt, der er med til at hjælpe og støtte *skyggebørn* til at håndtere de komplekse følelsesmæssige og sociale dynamikker, de oplever i hjemmet. På den anden side kan denne *normalisering* anskues som en byrde, der på en og samme tid kan føre til en manglende anerkendelse af de reelle udfordringer, *skyggebørn* står overfor og en fornægtelse af deres egne følelser og behov.

For at kunne belyse, hvordan normalisering kan ses som en byrde, har vi inddraget et citat fra vores informant Louise. Igennem de afholdte interviews, spurgte vi vores informanter ind til, hvad der var kendetegnede ved at vokse op med en søskende som deres. Louise fortæller:

“Altså man kan sige, at der er noget sådan i det helt praktiske med, at min bror har stor brug for sådan hjælp til hygiejne. Han kan ikke klare sig selv, når han er på toilettet. Han kan ikke selv gå i bad. Og det har jeg jo nogle gange hjulpet ham med. Hvis ikke der har været andre. Og det er jo ikke normalt. At man hjælper sine søskende, når de har været på toilettet, med mindre de er helt små.”

I ovenstående citat fortæller Louise, hvordan hun gennem sin barndom har hjulpet sin lillebror med praktiske ting, såsom hjælp til hygiejne. Dette kunne være at hjælpe ham på toilettet eller hjælpe ham i bad. Derudover fortæller hun, hvordan hun ikke synes, at dette var normalt. Vi har valgt at fremhæve dette citat for at belyse, hvordan Louise godt selv var klar over, at hun gjorde ting i sin barndom, som ikke var normalt for andre. Der kan argumenteres for at når en informant ved, at noget er unormalt i deres dagligdag, vil de anvende handlingsstrategien, *normalisering*. Dette grundet en tanke om at man har brug for at virke “normal” i en unormal situation.

I sidste ende må denne *normalisering* af familiesituationen understrege et behov for en forståelse og støtte fra samfundet, så *skyggebørn* som Bertram, Charlotte og Louise ikke føler sig nødt til, at minimere de oplevelser og følelser de bærer rundt på qua deres familiesituation. Vi må antage, at det derfor er essentielt, at der findes en anerkendende tilgang til *skyggebørns* oplevelser og dermed hjælpe dem med at finde sunde måder at navigere og håndtere deres familiesituation på.

MANGLENDE FORSTÅELSE OG FORDOMME

I relation til at have undersøgt hvordan *skyggebørns* interaktioner og sociale omgivelser er med til at forme deres selvopfattelse og identitetsdannelse, fandt vi det tydeligt at flere af vores informanter indirekte beskrev oplevelser, hvor de uden selv nødvendigvis at være bevidste om det, oplevede at blive behandlet anderledes af samfundet. Vi lavede i den forbindelse en kodning der hed *"manglende forståelse og fordomme"* og herunder placerede vi blandt andet Nikolines oplevelse, hvor hun beskriver en konkret situation i sin barndom, der berører dette:

"Altså det har da været sådan at folk kigger. Jeg kan huske på et tidspunkt, hvor vi var ude på en café, hele min familie. Og der sidder min søster også, og der snakker tjeneren ikke til hende. Og når han så på et tidspunkt siger noget til hende, så råber han. Hvor det er sådan, altså som om at, når man så ser, at der er en der sidder i en kørestol, så er man også døv, (...) til gengæld synes jeg nogle gange, at man godt kan blive pakket lidt ind. Som om at man bliver talt lidt anderledes til."

I citatet beskriver Nikoline en oplevelse fra sin barndom, hvor hun husker, hvordan en tjener behandlede hendes storesøster med sclerose, som om hun var døv, blot på grund af at hun sad i kørestol. Nikolines udsagn illustrerer en situation, der tydeliggør, hvordan hendes storesøster bliver behandlet anderledes end resten af sin familie ude i samfundet. Tjenerens manglende interaktion med Nikolines storesøster samt hans høje tone, når han endelig henvender sig til hende, antyder en form for stigmatisering af hende. Den ageren tjeneren møder storesøsteren med, vil vi argumentere for indikerer, at tjeneren muligvis har forudindtagede holdninger eller stereotyper om personer med fysiske handicaps, som at sidde i kørestol.

Vi finder det relevant at anskue ovenstående citat ud fra Goffmans begreb om *stigma*. Begrebet *stigma* er en central del af Goffmans teori om interaktionelle identitetsprocesser, og begrebet referer til et negativt socialt stempel, som individet påføres grundet sin tilstand eller adfærd, der adskiller sig fra samfundets normer og forventninger (Stigma, 2009).

Inden for Goffmans teori om *stigma* sonderer man mellem tre former for stigma: *kropslig vederstyggeligheder*, *karaktermæssige fejl* og *Tribiale*, også betegnet som *slægtsbetingede stigma* (Stigma, 2009). I den specifikke situation som Nikoline beskriver i citatet, anskuer vi tjenerens adfærd overfor Nikolines storesøster som værende *kropslig vederstyggeligheder*, det refererer til stigmatisering af individet, baseret på synlige fysiske karakteristika såsom handicaps (Stigma, 2009). Den *kropslige stigma*, vi finder tydelig i Nikolines oplevelse, viser, hvordan *stigma* både kan påvirke den stigmatiserede og deres nære relationer, der oplever dette stigma fra samfundet. Dette er med til at understrege, hvordan samfundets stigma kan have negativ indflydelse på, hvordan personer med særlige behov, udfordringer eller handicaps behandles og opfattes i samfundet, men ligeledes kan det også have indflydelse på hvordan nære relationer, i dette tilfælde Nikoline, bliver bevidst omkring sin egen situation og dermed sin selvopfattelse.

Nikoline nævner desuden i citatet, hvordan hun generelt kan føle sig ”*pakket lidt ind*” og ”*talt anderledes til*” grundet sin storesøsters situation. Dette kan indikere, at Nikoline selv oplever en form for stigmatisering fra samfundet, der adskiller sig fra den normale interaktion, hun ellers ville have i sociale kontekster. Følelsen af at blive behandlet anderledes kan anskues, som et resultat af det stigma hendes storesøster oplever at blive behandlet ud fra, og som dermed også påvirker Nikolines interaktion med omverdenen. Igennem Nikolines oplevelse belyser vi komplekse interaktioner og følelser, der kan være forbundet med at have en søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Disse erfaringer kan have afgørende betydning for individets selvopfattelse, og den måde vedkommende agerer i samfundet på.

Med afsæt i vores Grounded Theory metodiske tilgang, der blandt andet fokuserer på at opdage mønstre baseret på empirisk materiale, vil vi nu dykke dybere ned i en lignende oplevelse, som vores informant Mathilde beskriver.

Ved at dykke ned i Mathildes lignende oplevelser får vi mulighed for at udvikle en mere nuanceret forståelse af, hvordan den stigmatisering nogle *skyggebørn* oplever, kan påvirke deres selvopfattelse, og dermed den måde de møder samfundet på. Mathildes oplevelse, som vi anser som værende relevant i relation til dette, bliver her skildret:

”Men jeg vidste jo også godt, og har altid haft en meget stærk fornemmelse af, hvordan andre folk har set på os. Fordi folk har kigget på os, som om vi var mærkelige. Eller jeg ville føle, at fordi min bror var, som han var... Så ville de måske også synes, at jeg var helt vildt underlig. Det tror jeg virkelig dengang, for mig var utrolig frustrerende.”

I Mathildes udtalelse kan vi identificere flere elementer, der relaterer sig til Nikolines oplevelse af at blive stigmatiseret qua søskendes udfordringer. Mathilde beskriver først og fremmest en bevidsthed om, hvordan andre har set på hende og hendes familie, som mærkelige på grund af at hendes storebror var, som han var. Dette kan ud fra Goffmans perspektiv på *stigma* afspejle, hvordan stigmatisering kan blive et negativt socialt stempel, som individet påføres, grundet afvigelse fra de normer og forventninger samfundet har til en. Når Mathilde beskriver, hvordan hun oplever at blive set mærkeligt på, kan der argumenteres for, at hun bliver stigmatiseret, på trods af det ikke er hende, der har *den kropslige vederstyggelighed*, hvilket kan have indflydelse på hendes selvopfattelse.

Både Nikoline og Mathilde beskriver i ovenstående citater konkrete situationer fra deres barndom, hvor deres søskende er blevet behandlet anderledes på grund af deres særlige behov, udfordringer eller handicaps. Med vores analytiske blik på disse oplevelser ser vi, som tidligere nævnt, at der forekommer en stigmatisering af deres søskende. Denne stigmatisering manifesterer sig via den manglende interaktion og anderledes behandling i sociale kontekster. Som følge heraf kan vi ud fra Goffmans perspektiv anskue, at både Nikoline og Mathilde oplever en form for stigmatisering, som vi senere vil benævne som *sekundær stigmatisering*.

Goffman beskriver hvordan personer, der har et tilhørsforhold til en stigmatiseret person, kan risikere at blive påvirket af stigmaet, på trods af at de ikke direkte selv har den stigmatiserede egenskab eller tilstand, som her er de kropslige krænkelser. Han påpeger at disse personer, qua deres relation til den stigmatiserede person, kan blive behandlet af det øvrige samfund som en enhed sammen med den stigmatiserede person (Stigma, 2009).

Ovenstående anskuer vi som værende en form for *sekundær stigmatisering*, og vi anskuer, at både Nikoline og Mathilde oplever denne form for stigmatisering qua deres tilhørsforhold til deres søskende. Når vi argumenterer for, at Nikoline og Mathilde oplever *sekundær stigmatisering*, skyldes det, at vi i deres udsagn betragter, hvordan de bliver påvirket af den måde, samfundet behandler deres søskende på. Denne *sekundære stigmatisering* kan påvirke deres selvopfattelse ved at skabe følelser af skam og frustration, som ligeledes kan påvirke deres sociale identitet.

Desuden kan vi både i Nikolines og Mathildes udsagn anskue, hvordan de viser tegn på at internalisere samfundets stereotyper og holdninger omkring personer med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Mathilde beskriver i citatet, hvordan hun var bevidst omkring, at andre muligvis qua hendes storebrors handicap ”*måske også synes, at jeg var helt vildt underlig*”. Dette antyder en internaliseret stigmatisering af sig selv og sin familie. Den internalisering der kan opstå i den forbindelse, kan have dybdegående effekt på Mathildes selvopfattelse og identitetsdannelse, i og med at hun begynder at internalisere en negativ opfattelse af sig selv og sin familie som værende ”*underlig*”.

Baseret på at Nikoline og Mathilde oplever en *sekundær stigmatisering*, kan de risikere at have udviklet en identitet, der er formet af samfundets negative opfattelse af deres søskende. Dette kan have den konsekvens, at deres selvopfattelse og identitetsdannelse kan blive påvirket af en nødvendighed i at navigere i et samfund, hvor de ofte skal forholde sig og konfronteres med fordomme og normer.

I forlængelse af ovenstående har vi ligeledes fundet et mønster i, at vores to informanter, Nikoline og Mathilde, gennem deres opvækst yderligere beskriver, hvordan de har oplevet mødet med fordomme, og hvordan dette har skabt udfordringer.

Vi spurgte vores informanter ind til, om de kunne huske tilbage på nogle konkrete situationer, hvor de havde oplevet at deres søskendes livssituation, havde haft konsekvenser for deres sociale relationer, hvortil Nikoline blandt andet svarede:

“Jeg kan huske, at jeg synes, at det var pinligt. Ja. Når der var sådan nogle sommerfester, der var sådan på vores skole. Jeg ved ikke, om man gør det alle steder. Men sådan til klassefester. Det kan jeg huske. At det var pinligt, at jeg jo ikke lignede, eller vores familiekonstellation, ikke lignede de andres. Og som lille, så vil man jo oftest gerne ligne sine klassekammerater. Og se almindelig eller normal ud. Jeg havde ikke lyst til at tage med til sådan noget. Jeg havde ikke lyst til, selvom jeg var super udadvendt. Og var venner med alle. Så synes jeg, det var pinligt.”

I dette citat beskriver Nikoline, hvordan hun gennem situationer, der omhandler klassefester og sommerfester, oplevede en følelse af at blive pinlig, fordi hendes familiekonstellation ikke lignede de andre børns. Nikoline nævner ønsket om at ligne sine klassekammerater, og se *“almindelig eller normal ud”*. Denne følelse som Nikoline husker tilbage på, kan vise, hvordan stigma relateret til hendes storesøsters handicap ligeledes påvirkede, hvordan Nikoline indgik i sociale interaktioner. I samme kontekst beskriver vores informant Matilde, hvordan hun har haft lignende oplevelser som barn:

“Så kan man sidde med den der lille bitte følelse af, at tingene er lidt pinlige og lidt flove. Fordi alle godt ved hvad, som han er, og de kigger lidt. Og det er sådan noget, der altid har været en faktor, der har været tænkt ind. På trods af at jeg gerne ville have det på min måde. Men min måde har bare aldrig passeret til Lasses behov. Så ja, nogle gange kunne jeg komme med dårlige undskyldninger eller slet ikke have lyst til at holde fødselsdag for mine venner på grund af min bror. Det er egentlig skrækkeligt at tænke på.”

På samme måde beskriver Mathilde, hvordan hendes sociale relationer og hverdagsliv blev påvirket af stigmaet omkring hendes storebror. Mathilde fortæller i citatet, hvordan hun sad med *“den der lille bitte følelse af, at tingene er lidt pinligt og lidt flovt”* fordi alle omkring hende godt vidste, at hendes storebror var som han var.

Samtidig beskriver Mathilde, at hun godt var klar over, at hendes storebrors behov nødvendigvis ikke passede sammen med den måde, hun gerne ville have tingene på. Det kan indikere en indvendig konflikt i Mathilde, hvor hun søger at opretholde en bestemt facade udadtil, men samtidig føler et ansvar overfor sin storebror, hvilket bevirker, at hun oplever en følelse af skam og frustration.

Både Nikoline og Mathilde ser i deres udsagn tilbage på deres barndomserfaringer, og erkender de komplekse følelser, der opstod i sociale kontekster, hvor deres søskende var involveret. Dette tyder på, at fordomme og stigmaet af deres søskende har påvirket deres identitetsdannelse og selvopfattelse. Samtidig kan begge citater antyde, at håndteringen af søskendes særlige behov, udfordringer eller handicaps ikke er lykkedes fuldt ud i familiedynamikken. På trods af at Nikoline og Mathilde har haft et ønske om at føle sig normale og som en almindelig familie, har familiedynamikken ikke nødvendigvis altid kunne imødekomme disse behov, hvilket kan bidrage til følelser af frustration og magtesløshed hos Nikoline og Mathilde. Dette kan overordnet vise, hvordan skyld og skam kan have betydning for sociale relationer, og følelsen af ikke at lykkes som familie, kan påvirke Nikoline og Mathildes selvopfattelse og identitetsdannelse. Dette kan have konsekvenser i form af, at de oplever at være nødsaget til at navigere i komplekse situationer og påtage sig ansvar i en tidlig alder.

ANDEN DELKONKLUSION

Dette afsnit vil være en delkonklusion, der tager afsæt i ovenstående analyse, som har søgt at besvare: “*Hvordan påvirker skygge børns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?*”

Denne analysedel har vist os, hvordan vores informanternes adfærd og selvopfattelse er formet af de forskellige sociale kontekster, de befinder sig i. Gennem delanalysen kan vi anskue, at vores informanter repræsenterer forskellige aspekter af dette komplekse fænomen. Bertrams og Mathias’ udsagn illustrerer, hvordan individer tilpasser deres adfærd, afhængig af den sociale kontekst, de befinder sig i. Med afsæt i Goffmans teatermetafor af *frontstage* og *backstage* har vi fået indsigt i, hvordan individer opretholder forskellige facader og roller afhængig af den specifikke situation. Dette har udledt, at vi kan se, hvordan det kan have konsekvenser for deres selvopfattelse og identitetsdannelse, da de tilpasser sig sociale forventninger for at opnå en form for accept fra samfundet.

Gennem Charlottes og Mathildes udsagn kan vi demonstrere, hvordan *skygge børn* kan påtage sig forskellige roller og facader for, at kunne håndtere deres familiesituationer. Deres oplevelser af at have mødt fordomme gennem deres opvækst, og behovet for at *normalisere* deres familiesituationer afspejler, hvordan de bevidst eller ubevidst danner en indtryksstyring, som afspejler Goffmans begreb: *impression management*. *Impression management* kan hjælpe med at navigere rundt i sociale interaktioner, men samtidig kan det også ses som en byrde, der kan have konsekvenser for deres selvopfattelse. Flere af informanterne søger at undgå konfrontationer og udfordringer i hjemmet ved at søge væk. Vi anfægter, at dette kan ses som søgen efter anerkendelse uden for hjemmet og i deres bestræbelser på at undgå at være til besvær overfor deres forældre.

Nikolines og Mathildes oplevelser og erfaringer som *skygge børn* illustrerer ligeledes, hvordan *sekundær stigmatisering* påvirker søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps. De oplever en internalisering af samfundets fordomme og stereotyper, hvilket i deres tilfælde har resulteret i følelser af skam og frustration. Dette kan ligeledes være med til at påvirke deres selvopfattelse og identitetsdannelse i en negativ retning.

Samlet set peger denne analysedel på, at der kan findes en kompleksitet i *skyggebørns* selvopfattelse og identitetsdannelse, der både påvirkes af deres tilpasning til forskellige sociale roller og samfundets *stigmatisering* af deres familiesituation. Dette understreger, at der findes et behov for at samfundet har en tilgang til at hjælpe og støtte *skyggebørnene* med at håndtere deres livssituation på en sund måde.

TREDJE DELANALYSE

I denne delanalyse vil vi undersøge tredje arbejds spørgsmål: *“Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?”*

For at forstå skyggebørns oplevelser og erfaringer med det at være søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps, finder vi det interessant at undersøge, hvorvidt strategier er en del af det, at skulle håndtere hverdagen. I det udtrykker specialets informanter alle sammen, at de både bevidst og ubevidst har haft forskellige strategier igennem deres opvækst for at kunne håndtere hverdagen og deres søskende. I nedenstående analyse vil vi søge at belyse, hvordan vores informanter gør brug af flere forskellige strategier, afhængig af de sociale miljøer de befinder sig i.

SØGEN VÆK HJEMMEFRA SOM STRATEGI

I vores søgen efter at undersøge, hvordan vores informanter gennem deres opvækst udviklede konkrete metoder eller strategier for at mestre dagligdagen som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps, fandt vi fælles mønstre, som i den forbindelse endte i en kodning, der hed: *“Søger væk hjemmefra.”* I første delanalyse har vi undersøgt, hvordan denne *“søger væk hjemmefra”* med afsæt i Charlottes oplevelser kunne anskues ud fra en søgen efter anerkendelse, hvor vi i denne analysedel vil se nærmere på, hvordan Charlotte bevidst brugte dette som en strategi:

“Jeg havde strategier. Det var ikke at være hjemme. Og det kan man jo kalde en virkelighedsflugt. Men at fylde dagen op med andre aktiviteter. Være ude, feste, dyrke sport. Være væk for ikke at blive konfronteret med tingene, der var sket derhjemme, hvis man kan sige det sådan.”

I ovenstående udsagn fremhæver Charlotte, hvordan hun bevidst undgik at være hjemme for at slippe for de konfrontationer og udfordringer, der foregik i hjemmet. Hun beskriver selv, hvordan hun *“havde strategier”* og forsøgte at fylde hverdagen ud med aktiviteter, som foregik uden for hjemmet. I sin søgen væk hjemmefra beskriver Charlotte ligeledes, hvordan dette var

en form for *“virkelighedsflugt,”* hvilket indikerer en form for mestring og håndtering af de udfordringer, der opstod i hjemmet.

Charlottes strategiske tilgang til at undgå specifikke situationer og udfordringer i hjemmet, kan analyseres med udgangspunkt i Goffmans begreber, *frontstage* og *backstage* (Goffman, 2014). Charlotte forklarer, hvordan hun strategisk valgte at fylde sin hverdag med eksterne aktiviteter såsom fester, sport og andre aktiviteter uden for hjemmet. Hendes handlinger kan således afspejle en form for *backstage*-strategi, hvor hun søger at håndtere og undgå, at hendes private problemer og udfordringer bliver iagttaget *frontstage*. I den forbindelse kan Charlottes ageren understrege, hvordan hun bevidst og strategisk navigerer mellem *frontstage* og *backstage* for at håndtere sociale og følelsesmæssige udfordringer.

Charlottes ageren, som er beskrevet i citatet, kan yderligere analyseres i forhold til den handlingsstrategi, som vi har udarbejdet og kaldt *“undgåelse.”* Det kan betragtes, at Charlotte aktivt søger at undgå konfrontationen med specifikke følelser eller situationer ved at fylde sin tid med aktiviteter uden for hjemmet. Dette kan anskues som et forsøg på at skabe afstand og dermed beskytte sig selv mod mindre gode minder og følelser.

Efter at have analyseret på Charlottes bevidste strategiske tilgang for at undgå konfrontationer og søge anerkendelse uden for hjemmet, finder vi det interessant at se nærmere på Mathildes tilgang for at håndtere udfordringer og problemer i hjemmet. Vi anskuer et mønster i, hvordan både Charlottes og Mathildes tilgange til at håndtere udfordringer i hjemmet understøtter hvordan individets behov for kontrol, kan være med til at påvirke adfærd og dermed skabe strategier i forskellige sociale sammenhænge:

“Altså, jeg tror, at jeg egentlig bedst kan fikse ting selv. Så bliver det bedst og ordentligt. Det er sådan meget den tilgang, jeg har til ting. Og hvis det viser sig, at jeg ikke gør det godt nok, så går klappen bare lidt ned, og så får jeg hurtigt følelsen af, at alt sejler, og alt går galt. Så jeg har svært ved kontroltab.”

Mathilde sætter i ovenstående citat ord på sin tilgang for at håndtere problemer og udfordringer ved at forsøge at fikse tingene selv. Hun beskriver, at hun faktisk foretrækker at have kontrol og selv tage ansvar for, at tingene bliver gjort ordentligt og tilfredsstillende. Hun nævner ligeledes, at hvis hendes præstation ikke lever op til hendes egne forventninger, kan hun opleve et tab af kontrol og følelsen af: *“at alt sejler og alt går galt”*. Mathildes udsagn afspejler, hvordan hun har et behov for kontrol og perfektionisme i sit liv samt de konsekvenser, hun oplever, når hun oplever en følelse af ikke at leve op til sine egne standarder. Mathildes beskrivelse kan ansues som en strategi, hun anvender for at opretholde en følelse af orden og stabilitet i sit liv.

I forlængelse af ovenstående tilkendegiver Mathilde selv, hvordan hun bevidst anvendte specifikke strategier for, at mestre hverdagen i hjemmet gennem sin opvækst: *“Ja, at præstere og være glad, det vidste jeg gav pote derhjemme, så var der ikke problemer med det, så fik jeg lidt opmærksomhed”* Mathilde nævner her, at hun som barn anvendte præstation og glæde som strategi for at mestre dagligdagen. Hun beskriver i forlængelse af dette, at det var en bevidst handling, der var med til, at hun fik opmærksomhed i hjemmet. Med afsæt i Mathildes udsagn kan der argumenteres for, at den bevidsthed hun havde om at præstere og glæde *“gav pote derhjemme,”* antyder, at hun har haft succes med sin strategi. Mathilde oplevede altså, at få en ønsket opmærksomhed når hun handlede på en bestemt måde i den konkrete sociale kontekst.

Samtidig kan vi anskue, hvordan Mathilde i sin måde at agere på gør brug af *impression management* (Goffman, 2014). Der kan argumenteres for, at Mathilde ønsker at fremstå som en person, der selv klarer tingene, og gør dem ordentligt. Dette kan i relation til *impression management* ansues som et ønske om, at kontrollere hvordan andre ser hende. Nemlig som et kompetent og ansvarsfuldt menneske. Når Mathilde ikke lever op til sine egne standarder, forklarer hun, hvordan hun får en følelse af kontroltab, og at alt går galt. Dette er med til at understøtte, hvordan Mathilde bekymrer sig for andres opfattelse af hende, hvis hendes præstation ikke er perfekt. Vi kan derfor se, at Mathilde altså bevidst arbejder på at styre indtrykket af sig selv overfor andre ved at udstråle ansvar, kontrol og perfektionisme.

Ydermere kunne der ud fra dette citat drages paralleller til vores tidligere anvendte begreb. Honneths begreb om *den solidariske sfære* hvor individet kan få eller søge efter *anerkendelse* i sociale fællesskaber. I denne søgning efter anerkendelse vil individet gerne anses som unikt for at få anerkendelse fra en ønsket gruppe. Som tidligere beskrevet ville Mathildes bevidste handling om at styre indtrykket af sig selv, eventuelt kunne bunde i, at hun søger efter *anerkendelse* fra hendes relationer.

ET ØNSKE OM IKKE AT VÆRE TIL BESVÆR OG TILPASNING SOM STRATEGI

I forlængelse af vores analyse af specialets informanternes oplevelser og erfaringer i relation til de strategier, de bevidst og ubevidst, gjorde brug af gennem deres opvækst, har vi fundet endnu et mønster, der er fremtrædende i vores undersøgelse. Det mønster vi har fundet frem til i vores kodningsproces, centraliserer sig om vores informanternes ønske om *“ikke at være til besvær.”* Vi har fundet frem til, hvordan flere af vores informanter udtrykker et ønske om selv at løse problemer og udfordringer og dermed undgå at være til besvær for andre. Dette fandt vi blandt andet frem til i vores informanternes udsagn om: *“jeg ville jo ikke belaste mine forældre”* og *“selvfølgelig synes jeg ikke, at de skulle bruge tid på at gå ud og købe nye strømpebukser til mig.”* Begge udsagn vil blive inddraget og uddybet i kommende afsnit, hvor analysen søger at undersøge, hvordan vores informanter husker tilbage på, at de gennem deres opvækst ikke ønskede at være til besvær.

Vores informant Nikoline beskriver blandt andet, hvordan hun gennem sin opvækst undlod at dele problemer med sine forældre for ikke, at belaste dem mere end de allerede blev:

“Altså jeg gjorde meget ud af at hvis nu jeg for eksempel havde lavet ballade, så måtte det ikke blive skrevet hjem. Og det ved jeg jo ikke om man også ville gøre hvis det ikke var. Men det der med sådan jeg ville jo ikke belaste mine forældre. Altså sådan jeg ville jo ikke gøre så de blev sure. De havde jo nok.”

I ovenstående citat bliver det tydeligt, at Nikoline har en bevidsthed omkring familiens udfordringer, og i den forbindelse vælger at tilsidesætte sine egne behov for at mindske byrden over for sine forældre. Vi kan anskue Nikolines ageren, som en strategi hun anvender for at undgå at belaste sine forældre, og ligeledes for at undgå de bliver sure på hende. Hun nævner i forlængelse af dette, at hvis hun *“for eksempel havde lavet ballade,”* forsøgte hun at undgå, at det blev fortalt til hendes forældre. Dette kan indikere en bevidst indsats, der kunne styre, hvordan hendes handlinger blev opfattet af forældrene, og hvordan hun forsøgte at undgå en negativ reaktion fra deres side. Ydermere kan der argumenteres for, at Nikoline i bund og grund søger en anerkendelse fra sine forældre, og måske har nemmere ved at opnå anerkendelse fra sine forældre ved ikke at være til besvær.

I samme kontekst beskriver Nikoline, hvordan hun ligeledes gennem sin opvækst forsøgte at undlade at dele praktiske problemer med sine forældre:

“... Jeg kan huske, at jeg havde nogle strømpebukser, der var for små. Fordi du ved de hang sådan nede. Altså mine ben var jo blevet for lange. Men jeg tror ikke, jeg kan sige det, fordi selvfølgelig synes jeg ikke, at de skulle bruge tid på at gå ud og købe nye strømpebukser til mig.”

I ovenstående citat beskriver Nikoline, hvordan hun som barn kan huske at have strømpebukser, der var for små, fordi hendes ben var for lange. Nikoline var opmærksom på, at strømpebukserne var for små, men valgte ikke at sige noget om det til sine forældre, fordi hun ikke syntes, at de skulle: *“bruge tid på at gå ud og købe nye strømpebukser.”* Dette indikerer ligeledes, hvordan Nikoline bevidst undgik at være til besvær, og derfor valgte at tilsidesætte sine egne behov.

Vi kan i denne kontekst anskue, hvordan Nikolines handlinger og strategier, som beskrevet i begge citater, kan ses i lyset af Goffmans teori om ansigtsarbejde og frygten for at tabe ansigt (Goffman, 2014). Med afsæt i Nikolines oplevelser og erfaringer ser vi tydeligt, hvordan hun forsøger at undgå at tabe ansigt ved ikke at inddrage sine forældre i, hvis hun lavede ballade, eller hvis hun gik rundt i for små strømpebukser.

Nikolines bevidsthed om de udfordringer der fandtes i hendes familie, og ønsket om ikke at belaste hendes forældre mere end de allerede blev, viser hvordan hun forsøger at opretholde en specifik facade og dermed undgå at blive opfattet som besværlig eller en byrde for familien. Dette kan altså ses som et strategisk ansigtsarbejde, hvor hun aktivt kontrollerer sin ageren for at opretholde en specifik opfattelse af sig selv. Nikolines beskrivelse af at undlade at dele personlige og praktiske udfordringer med sine forældre kan ligeledes understrege hendes frygt for at tabe ansigt. I stedet vælger hun ikke at være til besvær, og på den måde sørger hun for at udstråle selvkontrol og skabe en positiv selvopfattelse, hvor hun undgår at tabe ansigt i sociale interaktioner og relationer.

I forlængelse af vi har undersøgt, hvordan der kan findes et mønster i, at tilsidesætte egne behov og undgå at være til besvær, kan vi sætte det i relation til, hvordan vores informanter i nogen grad tilpasser sig sine søskendes væremåde. Ser vi nærmere på vores informant Bertram, hvis storebror er diagnosticeret med ADHD og skizofreni, beskriver Bertram hvordan hans storebror og storesøster havde en udadreagerende adfærd, og altid var voldsparate:

“Min bror og min søster var så voldsparate. Så var det jo noget, jeg så. Det var jo noget, jeg voksede op i. Og det gjorde jo også, at jeg selv gjorde, hvad siger man? Voldsparat. Og det gjorde jo rigtig meget for mit sociale liv.”

I citatet beskriver Bertram altså, hvordan han gennem sin opvækst har tilpasset sig den væremåde, hans søskende har haft. I forlængelse af dette beskriver Bertram, hvordan han qua sin opvækst, hvor han har tilpasset sig sine søskendes adfærd, ubevidst gjorde brug af nogle specifikke strategier for, at indgå i sociale kontekster på den måde, som han troede var hensigtsmæssig:

“Men det jeg gjorde for at komme igennem den der... Det var jo først og fremmest at have den her hårde facade på. Men så handlede det også rigtig meget om, at hvis jeg kom i en diskussion, eller i en konflikt. Det kunne både være med min mor eller med nogle kammerater. Så blev det meget opfarende. Meget hurtigt. Det blev sådan 0-100. Hvor det blev sådan en, hvad kan man sige? En særlig konstruktiv diskussion. Det var det, jeg gjorde brug af for at komme igennem min hverdag. Der var ekstremt mange konflikter hver dag.”

Bertram beskriver i ovenstående citat, hvordan han gør brug af den “hårde facade” i diskussioner eller konflikter, uanset om det involverede hans mor eller kammerater. Dette bliver en central strategi, hvor der kan argumenteres for, at Bertram fremstiller sig selv som en mindre følsom person med en stærk ydre attitude, der kan fungere som et skjold, der skjuler eventuelle usikkerheder eller svagheder. Samtidig kan der argumenteres for, at Bertram påtager sig en rolle, hvor han udstråler hårdhed, når han agerer *frontstage*.

Desuden beskriver Bertram, hvordan han bliver "*opfarende*," og hurtigt eskalerer konflikten i sociale interaktioner med både familie og venner. Han beskriver selv, hvordan han ser denne opfarende adfærd som en form for "*særlig konstruktiv diskussion*," hvilket antyder, at han tror på, at denne aggressive adfærd og tilgang til diskussioner er nødvendig for at blive hørt og for at løse eventuelle konflikter. Det kan tolkes som, at Bertram muligvis ser denne måde at håndtere udfordringer på, som værende den eneste måde at komme igennem de udfordringer han står overfor, da han er vokset op med søskende, der havde denne udadreagerende og voldsparate adfærd.

Den "*hårde facade*" og den hurtige eskalering af konflikter kan ses som en overlevelsesmekanisme, som han bruger til at håndtere de ekstremt mange konflikter, han oplever dagligt. Bertrams strategi illustrerer en individuel tilgang til at navigere gennem de udfordrende situationer i hans daglige liv. Bertrams udtalelser viser, hvordan han har udviklet en kompleks strategi, der involverer både en hård facade, en opfarende adfærd og en rationalisering af at denne adfærd er nødvendig for at opnå konstruktiv kommunikation i diskussioner. Disse strategier afspejler tilsammen, hvordan han har forsøgt at håndtere de sociale udfordringer, han har mødt gennem sin opvækst.

En anden af vores informanter, Charlotte, understreger ovenstående perspektiv, når hun fortæller:

“Ja, umiddelbart var jeg glad, som jeg sagde, men jeg var også vild. Udadreagerende. Jeg kunne blive aggressiv overfor andre i min omgangskreds, hvis man kunne sige det sådan.”

I citatet fortæller Charlotte, hvordan hun som barn var glad, men også var vild og udadreagerende. Hun fortæller, hvordan hun kunne blive aggressiv overfor andre i hendes opvækst. Citatet er taget med i denne delanalyse, for at vise og understrege, hvordan flere af vores informanter har udviklet, hvad vi ser som overlevelsesmekanismer, for at kunne håndtere de udfordringer og eventuelle konflikter, de har mødt i deres barndom.

Endvidere er det interessant at se nærmere på vores informanter, Mathias' og Louises oplevelser og erfaringer i forhold til at tilpasse sig sine søskendes behov. Både Mathias og Louise beskriver begge, at deres tilpasning til konkrete situationer og en positiv livsindstilling har været en strategi for at håndtere dagligdagen. Livsglæden og det at have en positiv tilgang kan man anskue, som en metode der har fungeret som en indre drivkraft. Dette kommer blandt andet til udtryk i nedenstående udtalelse fra Louise, hvor hun svarer på, hvorvidt hun gennem sin opvækst har haft nogle strategier for at mestre hverdagen derhjemme:

“Det kan jeg ikke rigtig huske. Nej. Jeg tror bare, det er meget, det er jo bare meget noget med at tilpasse sig. Altså, uden tvivl, ikke. Så må man lige, altså sådan ikke. Det er lidt vigtigt, at jeg ikke også var besværlig. Altså, der er jo helt sikkert nogle ting, jeg sådan har undertrykt, eller hvor jeg lige har været lidt stille.”

Louise beskriver i dette citat, hvordan hun “ikke rigtig” kan huske eller er bevidst om, hun har strategier i hendes barndom, og antyder en vis usikkerhed omkring sine erindringer. Hun nævner, at det for hende handlede meget om at tilpasse sig, og det var vigtigt for hende ikke: “at være besværlig.” Dette antyder, at Louise har gjort brug af en tilpasningsstrategi, hvor hun forsøgte at imødekomme forventninger og undgå at være en byrde eller skabe problemer, da hun ikke ønskede at være det, hun selv opfatter, og italesætter som “besværlig.” Louises bemærkning om at have undertrykt nogle ting eller være lidt stille kan tolkes som, at hun har oplevet nogle udfordringer, som hun har valgt ikke at udtrykke over for andre.

I forlængelse af Louises udtalelse af ikke at ville være til besvær, er det relevant at undersøge og inddrage vores informant, Mathias' beskrivelse af sine strategier i barndommen, der rummer nogle af de samme tematikker, som vi finder i Louises udsagn. I nedenstående citat er vi nysgerrige på, at høre Mathias om hvilke metoder og strategier han gjorde brug af, i forhold til at skulle mestre hverdagen som *skyggebarn*:

“(...) Jeg tror aldrig, jeg har sådan har følt i, at jeg har siddet sådan og haft det svært. Altså sådan at jeg har følt en eller anden form for sorg eller depression, eller hvad det kan være, det tror jeg aldrig, jeg har følt. Fordi at både, altså, det livsglade, der egentlig har været, trods situationen, altid har sådan opvejet meget i form af, hvordan man er som menneske, tror jeg at glæden skal nok vinde, og der er også en dag i morgen... Det er nok bare mit mindset, der er skruet sådan sammen. Altså vi har klaret det til nu, så selvfølgelig skal jeg nok også klare det her. Det er det, der har ligget i underbevidstheden uden, at jeg kan sidde og sige, nå men jeg har haft et konge selvværd dengang. Det er bare en grundfølelse.”

Mathias beskriver, at han ikke har oplevet at føle sig ramt af sorg eller depression på trods af de udfordrende omstændigheder som *skyggebarn*. På trods af at Mathias nævner, at han ikke har oplevet direkte følelser som *“sorg eller depression”*, er det essentielt alligevel at anerkende, at følelser som disse kan være til stede, selvom de ikke bliver udtrykt åbenlyst. Mathias understreger at det livsglade aspekt af hans personlighed, altid har været dominerende, og har været tungtvejende, på trods af de vanskelige situationer han har stået overfor igennem sin opvækst som *skyggebarn*. Han omtaler en overbevisning om, at glæden er en vigtig faktor, og at der altid er en ny dag at se frem til. Mathias fremhæver sin positive tilgang til livet, og ser ud til at have udviklet en mentalitet, hvor han fokuserer på det positive, og bevarer håbet for fremtiden. Dette citat afspejler en resilient holdning, hvor Mathias søger at bevare livsglæden, og ser optimistisk fremad, trods de udfordringer han har stået overfor som *skyggebarn*.

Ud fra Mathias' udsagn anskuer vi, hvordan han anvender en strategi, der involverer fokus på og opretholdelse af positivitet som en måde at undgå at blive overvældet af negative følelser som sorg og depression. Mathias nævner desuden et positivt mindset og et "*konge selvværd*" som en grundfølelse, der har hjulpet ham med at tackle de udfordringer, han har stået overfor gennem sin opvækst. Dette mindset, han italesætter som værende hans eget, kan ses, som en form af det Goffman beskriver som værende et rollespil (Goffman, 2014), hvor han forsøger at skabe en stærk selvopfattelse og tro på sine egne evner til at klare de udfordringer, som han møder gennem sin opvækst. Dette rollespil kan vi anskue som en måde, hvorpå Mathias får mulighed for at opretholde en positiv selvopfattelse og mental styrke i svære situationer.

TILPASNING, NORMALISERING OG UNDGÅELSE SOM HANDLINGSSTRATEGI

I forlængelse af at vi ovenfor har undersøgt, hvordan vores informanter har gjort brug af forskellige strategier gennem deres opvækst og særligt i forbindelse med at søge væk hjemmefra og tilsidesætte egne behov, finder vi det interessant at analysere, hvordan en af vores informanter faktisk beskriver, hvordan hun gennem sin opvækst både bevidst og ubevidst har anvendt alle tre handlingsstrategier, *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*. Nedenstående citat af vores informant Louise vil derfor illustrere dette:

“Ja. Ja, altså. Jeg har altid gerne ville være voksen. Og sådan anerkendes for at være moden og lidt foran. Og det tænker jeg jo også meget sådan stammer jo nok fra, at selvom jeg er selvfølgelig nogle år ældre end min bror, men der sker jo et eller andet, når man får en mindre søskende, og så særligt når det så er en med særlige behov.”

I dette citat udtrykker Louise en tydelig længsel efter at blive anerkendt som voksen, og hun fortæller selv, hvordan hun ønsker at *“anerkendes for at være moden og lidt foran”*. Dette vil vi argumentere for, blandt andet kan være en strategi for at håndtere de udfordringer, der opstår ved at have en søskende med særlige udfordringer, behov eller handicaps. Udover at dette kan ses som en handlingsstrategi, kan dette citat også ses i lyset af Honneths teori om anerkendelse (Willig, 2003). Vi vil argumentere for, dette citat kan være et tegn på, at Louise har søgt anerkendelse i *privatsfæren* og *den solidariske sfære*. Ud fra citatet kan det ses, hvordan hun har søgt anerkendelse fra sine primære relationer og andre fællesskaber gennem modenhed og det at være *“lidt foran”*. Ud fra Honneth ville anerkendelse i begge disse sfærer øge hendes selvtillid og selv værdsættelse (Willig, 2003).

Ydermere beskriver Louise en nødvendighed i at klare tingene selv, da hun oplever, at der ofte er mere fokus på hendes lillebror, der er diagnosticeret med autisme. Dette tyder på, at Louise har tilegnet sig en strategi for, at håndtere det ekstra ansvar hun påtaget sig i hjemmet, og en selvstændighed i en familiesituation hvor der er ekstra behov. Samtidig vil vi argumentere for, at Louise gør brug af handlingsstrategien: *tilpasning*.

Dette bliver tydeligt i nedenstående citat, hvor Louise beskriver, hvordan hun var nødsaget til at klare tingene selv:

“Så bliver man jo lidt, og bliver nødt til at klare nogle ting selv. Fordi der er mere fokus på den, der skal have mest hjælp, ikke? Så der er helt klart noget der sådan stor ansvarsfølelse, men også stor sådan behov for kontrol. Og forudsigelighed.”

Louise nævner i ovenstående citat et behov for kontrol og forudsigelighed. Dette kan anskues, som en strategi hun anvender for, at skabe stabilitet i en situation, der kan være præget af uforudsigelighed på grund af hendes søskendes særlige behov.

Vil vil argumentere for at der i ovenstående citat, kan være tale om, at Louise forsøger at gøre en unormal situation normal ved at anvende handlingsstrategien, *normalisering*. Dette kan være et tegn på, at Louise forsøger at skabe kontrol over situationen og gøre det normalt for hende. Vi vil derfor argumentere for, at hun konstant ønsker at have en form for kontrol i sit liv for at passe ind i sociale kontekster.

TREDJE DELKONKLUSION

I følgende afsnit vil der være en delkonklusion på analysens tredje delanalyse, som har søgt at besvare følgende: *“Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?”*

Informanternes udtalelser giver os et bredt spektrum af strategier, som *skyggebørn* kan anvende for at håndtere udfordringer i deres sociale miljøer. Ud fra ovenstående delanalyse samt citater fra *skyggebørnene* selv kan der konkluderes flere fælles temaer og mønstre, der indikerer, hvordan *skyggebørn* udvikler strategier for at håndtere udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer.

Gennem denne analyse har vi undersøgt, hvordan *skyggebørn* udvikler strategier til at håndtere udfordringer i deres sociale miljøer som søskende til personer med særlige behov, udfordringer eller handicaps. Vi har identificeret tre overordnede handlingsstrategier, som *skyggebørnene* benytter sig af: *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse*.

Under handlingsstrategien *tilpasning* har vi i den tredje delanalyse set eksempler på, hvordan *skyggebørnene* tilpasser deres adfærd og følelser for at minimere konflikter og ikke være til besvær. Dette kan ses i deres bestræbelser på at opretholde kontrol, undgå at være til byrde og undertrykke deres egne behov for at hjælpe deres forældre. *Normalisering* indebærer en tilpasning til omgivelserne og en stræben efter at opretholde en facade af normalitet. Det sker både for at undgå stigmatisering fra andre og for at bevare familiens sociale status. Dette kan ses i deres forsøg på at opretholde et positivt image og en følelse af normalitet, trods de udfordringer de står overfor. *Undgåelse* dækker over strategier, hvor *skyggebørnene* søger at undgå konfrontationer og udfordringer ved at søge væk fra hjemmet eller undlade at dele deres egne problemer og behov. Dette kan ses i deres søgen efter anerkendelse uden for hjemmet og i deres bestræbelser på at undgå at være til besvær overfor deres forældre.

Derudover har vi set, hvordan *skyggebørn* udvikler forskellige strategier baseret på deres individuelle behov og oplevelser. Nogle af informanterne søger støtte og anerkendelse uden for hjemmet, mens andre forsøger at opretholde en positiv selvopfattelse og optimisme for at håndtere de udfordringer, de møder igennem hverdagen. Samlet set viser tredje delanalyse, at *skyggebørn* udvikler komplekse strategier for at navigere gennem deres sociale miljøer som søskende til personer med særlige behov. Disse strategier afspejler deres behov for kontrol, ønsket om anerkendelse og deres bestræbelser på at opretholde en følelse af normalitet og positivitet i deres liv.

DISKUSSION

I den følgende diskussion vil fundene fra vores samlede analyse, samt yderligere citater fra specialets informanter blive belyst og diskuteret med udgangspunkt i teoretiske begreber samt vores egne begreber. Gennem interviews og refleksioner har *skyggebørnene* delt deres erfaringer med forskellige former for støtte og ressourcer eller mangel på samme, hvilket giver os et indblik i, hvordan dette kan påvirke deres liv og trivsel. Under interviewet bad vi informanterne besvare hvilket råd, de ville give sig selv, hvis de så tilbage på deres barndom. Disse råd, som er baseret på personlige erfaringer, oplevelser og refleksioner, giver os et dybtgående indblik i de udfordringer, *skyggebørnene* har stået over for, samt de strategier, de har udviklet til at håndtere disse udfordringer.

Vi stiller os nysgerrige overfor, hvordan man får hjulpet en gruppe i vores samfund, når det ikke er tydeligt, hvad der findes af støtte og vejledningstilbud på området. Som tidligere nævnt i specialets problemfelt, ved vi at der findes få interesseorganisationer på området, der hjælper *skyggebørn*. Dog ved vi, fra vores afholdte interviews, at vores informanter ikke kender til nogle af disse organisationer eller tilbud, der er på området.

Til sidst vil vi diskutere det paradoksale i, at der findes tilbud på området, men, som vores informanter har fortalt, tør de ikke belemre deres forældre med deres følelser og tanker, da forældrenes fokus oftest vil ligge hos deres søskende med særlige behov, udfordringer og handicaps.

BEHOV FOR HJÆLP OG STØTTE TIL *SKYGGEBØRN*

Som tidligere nævnt i specialets analyse, kan *skyggebørn*, set i lyset af vores informanternes udsagn, opleve lavere selvtillid og selvværd, grundet manglende anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom. Vi stiller os nysgerrige overfor, hvad samfundet tilbyder for at støtte og give *skyggebørn* den relevante hjælp, de har brug for. Det kan diskuteres, hvor *skyggebørn* egentlig har behov for ressourcer, og støtte til, hvordan det er at stå i skyggen af en søskende med udfordringer eller et handicap.

Det kunne tænkes, at det eventuelt kan handle om, at der findes et behov for at have en at dele sine oplevelser og tanker med. Flere af vores informanter italesatte dette, da vi spurgte ind til, hvad de egentlig ville sige til dem selv, hvis de skulle se tilbage på deres barndom og give dem selv et godt råd.

Som det fremgår af specialets analyse og ud fra vores informanternes oplevelser og erfaringer med det at være skyggebørn, fik ingen af dem støtte eller vejledning, som børn til deres situation i hjemmet. Som tidligere nævnt, er det også tydeligt, at flere af dem slet ikke kendte til tilbud, der kunne hjælpe dem.

Vi stiller os undrende overfor, hvor hjælpen til de *skyggebørn*, der ikke deler deres oplevelser eller tanker med andre, findes? Vi ved som tidligere nævnt, at *skyggebørn* kan opleve et manglende overskud i hjemme, grundet deres søskende og at de ikke altid får den samme opmærksom som deres søskende, både fra deres familie, men også fra samfundet. Hvordan sikrer man sig, at de får den rette hjælp, så de kan udvikle sig og opnå deres fulde potentiale som voksne? Vi er i denne diskussion nysgerrige på, hvordan vores informanter, ser tilbage på den barndom de havde og hvordan den manglende støtte og hjælp til dem, har påvirket deres opvækst, men også voksenlivet.

Da vi spurgte ind til en af vores informanternes råd til dem selv som børn, fortalte vores informant Nikoline således:

“Jeg tror jeg vil sige at det nok skal gå. Og det der med at tro på sig selv måske. I stedet for at være på at være usikker på, hvad man gør. Tro på dig selv, for det skal nok gå og jeg synes virkelig også det er vigtigt og huske og sige til sig selv at selvom man ikke får ligeså meget opmærksomhed, som sine søskende som er syge, så elsker dine forældre dig stadig. Men det kan være virkelig svært, det kan jeg især se, når jeg er blevet ældre, at man kan sku ikke det hele. Så jeg tror også det med at sige at dine forældre elsker dig, selvom det ikke er dig der blevet set.”

I ovenstående citat, reflekterer vores informant Nikoline over sin barndom og fortæller, hvilket råd hun ville give sig selv, hvis hun skulle se tilbage på sin barndom. Hun beskriver, hvordan hun følte sig overset i skyggen af sin søskende, og at hun er klar over, at hun ikke fik lige så meget opmærksomhed gennem barndommen. Dette kunne, hos Nikoline, føre til følelser af usikkerhed og utilstrækkelighed hos hende selv. Vi ser at disse følelser eventuelt, kunne forstærkes af samfundets normer til de unge og de forventninger, der stilles om, at man skal være stærk og hjælpsom over for sine syge søskende, hvilket vi tænker, kan føre til en oplevelse af at blive glemt eller overset af sine forældre. Vi undrer os over, at hvis hverken Nikolines forældre eller vores samfund, som helhed, ikke giver hende eller andre *skyggebørn* anerkendelse og ikke anerkender at *skyggebørn* også kan have det svært, hvad sker der så med *skyggebørnene*? Hvordan får de den hjælp, som de så hårdt har brug for?

Ydermere italesætter vores informant Nikoline behovet for, at minde sig selv om sine forældres kærlighed til hende, også på trods af, at opmærksomheden oftest rettes mod hendes søskende med særlige behov. Denne problematik er nævnt tidligere i analysen og understreger, hvor komplekst og svært det kan være at dele opmærksomheden fra deres forældre, med deres syge søskende.

To af specialets andre informanter, Louise og Mathilde, tilføjer yderligere perspektiver i nedenstående citater ved at fremhæve betydningen af at holde hovedet højt og huske på sin egen værdi som menneske, selv når man ikke får den samme opmærksomhed som ens syge søskende. I nedenstående citat er det Louise, der forklarer, hvad hendes råd til sig selv som barn ville være:

“Altså, jeg tror bare, at det skal være sådan noget med at holde hovedet højt. Altså, det skal nok gå, ikke? Og der kommer et sted i livet, hvor man tør at have lidt større armbevægelser, og stå ved sig selv, og sætte nogle klare grænser. Man ikke behøver at pakke sig selv lidt sammen, fordi nu er der lige nogle andre, der skal til. Helt klart, tænker jeg. Hold hovedet højt.”

Samtidig italesætter Mathilde, det råd, som hun ville give videre til sit barne-jeg:

“Jeg tror bare jeg ville sige slap af, rolig nu, du behøver ikke at være god til alt, eller føle at du skal være den bedste til alt, tag det roligt og ikke tænk på hvad alle andre tænker. Være til stede i det jeg synes er dejligt, og ikke for anerkendelse, men for at hygge sig. Det tror jeg virkelig ville have været godt for mig.”

Disse citater understreger den indre kamp, som mange skyggebørn står overfor, når de forsøger at navigere gennem deres barndom og ungdom. Både Louise og Mathilde påpeger vigtigheden i at acceptere sig selv og derved have tillid til deres egne evner. Louise forklarer, hvordan hun ville råde sit barne-jeg til at holde hovedet højt og stå ved sig selv, uden at pakke sig selv væk, blot for at tilfredsstille andre. Vi fortolker, at Louises råd i virkeligheden handler om, at værdsætte sig selv og tillade at egne grænser, holdninger og følelser får lov til at fylde. Vi anskuer, at der uden selvaccept og selvværd, kan skabes en følelse af utilstrækkelighed og mindreværd hos mennesker, hvilket naturligvis kan have negative konsekvenser for deres mentale sundhed og trivsel. Men spørgsmålet er jo så, om der er plads til at tilegne sig selvaccept og selvværd, hvis man vokser op i skyggen af sin søskende? Og hvis ja, hvordan tilegnes disse værdier på den bedst mulige måde?

Mathilde pointerer i sit råd til sit barne-jeg vigtigheden i, at give slip på det pres, der kan forekomme fra hende selv, i forhold til at skulle være den bedste til alt. Hun opfordrer sit barne-jeg til, at være tilstede i nuet og sætte pris på det, der i virkeligheden er med til at bringe glæde i hendes hverdag frem for en konstant søgen efter anerkendelse fra andre. Igen kan vi så spørge os selv, hvordan vi som samfund kan imødekomme Mathildes råd til sit barne-jeg? Hvordan sørger vi, som samfund, for at *skyggebørn* som Mathilde får lov til at opleve mindre pres og mere nydelse gennem barndommen? Det er en vigtig pointe og en påmindelse, som Mathilde fremhæver i sit udsagn. Det peger på, at et samfund, der fremmer et miljø med mindre pres på børn og unge og mere fokus på trivsel, kan have indvirkning på at reducere den beskrevne mistrivsel i vores samfund.

Samlet set kan vi finde et mønster i Mathilde og Louises udsagn. Vi tolker, at der i begge citater udtrykkes en forståelse for at finde en balance mellem dét at være autentisk, acceptere sig selv og nyde livet uden at skulle opleve et unødvendigt pres fra sig selv og fra samfundet. Vi tolker, at vores informanternes råd til dem selv kunne handle om, at de som børn havde et ønske om, at de havde haft ressourcerne til at kunne opbygge en sund selvtillid, finde glæde i dagligdagen og stå fast ved egne værdier og grænser. Vi bringer dette med i denne diskussion, for at belyse og prøve at forstå den komplekse sammenhæng, der kan findes mellem samfundsmæssige forventninger, familiedynamikker og den individuelle trivsel hos *skyggebørn*.

Vi vil mene, at det er relevant og nødvendigt at finde en helhedsorienteret løsning for *skyggebørn*, der fremmer en sund udvikling og trivsel, som både adresserer individuelle og strukturelle faktorer i deres dagligdag og i samfundet. Vi tænker, at dette eventuelt kunne omfatte en terapeutisk støtte fra fagfolk, skolebaserede programmer, der fremmer trivsel, og mental sundhed samt rådgivning til *skyggebørns* forældre, så de får mulighed for at opnå de kompetencer, der kan være med til at støtte deres børn, som er endt som *skyggebørn*.

Hvis vi ser nærmere på en af vores udvalgte forskningsartikler "*The Well Sibling: Challenges and Possibilities*" (Abrams, 2018), som vi tidligere har nævnt, findes der nogle retningslinjer og anbefalinger, der kan være med til at støtte *skyggebørn* og på den måde undgå en eventuel mistrivsel blandt dem. En af de centrale anbefalinger, der bliver nævnt i artiklen er, at skabe åbne dialoger i hjemmet, hvor der kan være mulighed for at tale om de svære emner, der fylder for *skyggebørn*, såsom sygdom eller andre udfordringer. Ved de åbne dialoger, kan *skyggebørn* muligvis føle sig mere inkluderet i familien og forstået som et fuldt individ i samfundet.

Det kan formodentligt være med til at reducere de følelser, der kan opstå i relation til det at være *skyggebarn* og de udfordringer, der følger med. Samtidig understreges det i artiklen, hvordan det er essentielt at engagere hele familien i eventuelle udfordringer, der kan opstå i forbindelse med den syge søskende. Ved at involvere alle i familiemedlemmer, inklusiv *skyggebarnet*, mener Madeleine Seifter Abrams, at man kan minimere følelserne af isolation og eksklusion, hvilket kan gavne *skyggebarnet*, da vedkommende på den måde vil kunne opleve en mere støttende, inkluderende og tryk familiodynamik, som de har brug for (Abrams, 2018). Vi stiller os dog kritiske overfor, hvorvidt dette nødvendigvis er den rette løsning i forhold til at støtte op om skyggebørnene og deres individuelle behov.

Gennem vores analyse, har vi fundet frem til, at flere af vores informanter har oplevet et enormt ansvar på deres skuldre gennem deres barndom, som vi anskuer at dette kan have ført til manglende opmærksomhed på deres egne behov. Med dette in mente, kan vi ikke lade være med at stille spørgsmålstegn til, hvorvidt det nødvendigvis er gavnligt for *skyggebørn* at blive inddraget i alle udfordringer i hjemmet, i stedet for blot at få lov til at være børn på lige fod med “normale” børn? Forskningsartiklen adresserer dog overordnet set en vigtig og relevant pointe i, at åbenhed, engagement og respekt i familien er essentielle faktorer, der kan være med til at støtte op om *skyggebørnenes* behov og følelser, hvilket kan forebygge og reducere den mistrivsel, som *skyggebørn* kan opleve.

Selvom der ikke ses en særlig og direkte støtte og dertilhørende tilbud i vores samfund til *skyggebørn* understreger forskningen altså, at *skyggebørnenes* oplevelser ofte er præget af mindre kommunikation, hemmeligheder og misforståelser i familien (Abrams, 2018). Dette understreger også en følelse af eksklusion, hvilket kan forstærke en følelse hos *skyggebørn*, af at være overset eller som ikke værende vigtig. Ud fra dette, kan vi stille os selv spørgsmålet, hvem der så hjælper skyggebørn, hvis de har mindre kommunikation, som ofte er præget af hemmeligheder?

I betragtning af disse udtalelser samt forskning, stiller vi os nysgerrige over for, hvordan samfundet i virkeligheden kan handle for at imødekomme den gruppe *skyggebørn*, som vi har fokus på i dette speciale. Det kan her diskuteres om en løsning kunne være at engagere hele familien og tilbyde terapi og psykologisk støtte til både *skyggebørnene* og deres forældre, for at skabe en åben dialog, om den situationen som hele familien står overfor og måske minimere en følelse af ikke at blive set, minimere opmærksomhed og eksklusion.

Et andet bud, kunne være en individuel støtte til *skyggebarnet*, da vi som tidligere har belyst og beskrevet, kan føle sig som værende oversete i deres familiedynamik. Samlet set er det essentielt, at samfundet erkender og anerkender de udfordringer, som *skyggebørn* står overfor, og at støtter op om at der arbejdes aktivt for at skabe et støttende miljø for *skyggebørn*, hvor de kan få mulighed for at dele deres indre tanker, behov og bekymringer med andre. Vi anskuer at dette dog kan kræve en politisk vilje til at investere og fokusere på passende støttetilbud, ressourcer og kompetencer til *skyggebørn* og deres familier, for at dette kan blive en realitet.

Trods eksistensen af støttetilbud til *skyggebørn* i vores samfund, påpeger flere af vores informanter, hvordan de gennem deres opvækst ikke har været bekendte med eventuelle tilbud og støtte i forhold til det at være *skyggebarn*:

“Nej. Det har jeg ikke været klar over”, “Men jeg vidste ikke at der var organisationer, som kunne hjælpe, “Det er faktisk ikke noget, jeg har undersøgt så meget”, “Jeg vidste ikke at der var organisationer, som kunne hjælpe. Jeg tror mere at man kiggede på tilbud der kunne hjælpe min søster.”

Vi kan, ud fra ovenstående udsagn fra flere af vores informanter, altså diskutere, hvorvidt de støttetilbud, der nu engang er og har været til *skyggebørn*, er udbredt og bliver tydeliggjort nok i vores samfund. Vi kan på baggrund af vores informanters udsagn udlede at flere af dem altså ikke har vidst hvilke støttetilbud, der fandtes til dem som *skyggebørn*, og at de ikke var klar over, at der var organisationer, der kunne hjælpe dem.

Ud fra vores afholdte interviews, kan vi se at vores informant, Mathilde, beskriver hvordan hun gennem sin opvækst har oplevet støttetilbud, som dog har været tiltænkt hendes storebrors behov:

“... Jeg husker det som om at det var rigtig fedt at møde andre der kunne relatere 1 til 1 hvor det ikke lød skørt, at man var pinlig eller flov over folk der kiggede, der var noget alle følte og det var sku fedt men ellers har jeg ikke hørt om noget rigtigt. Mine forældre havde faktisk også ligesom mødregrupper, så havde de handicapgruppen - der var søskende også med og der mødtes vi engang om året og tog i skoven, på weekendtur eller noget andet, men der var Lasse jo også med, så det var lidt mere hvordan familierne var sammen. Skabe ture på handicappets præmisser, ikke vores jo. Men det gav noget at være der. Det hjælper at have en følelse af ikke at være alene og ens følelser er okay.”

I ovenstående citat kan vi udlede, at Mathilde altså har oplevet, hvordan det har gavnet hende at være en del af et fællesskab. Mathilde beskriver, at hendes forældre deltog i weekendture for familier med handicappede børn, hvor også søskende var velkomne. Disse arrangementer gav Mathilde mulighed for at møde andre i lignende situationer og føle sig forstået og accepteret.

På den ene side kan vi anskue dette med inddragelse af vores tidligere fundne forskningsrapport *“The Well Sibling: Challenges and Possibilities”* hvor Madeleine Seifter Abrams beskriver, hvordan det er essentielt, at der er fokus på følgende: *“Forbind søskende med andre søskende, hvis de er interesserede. Der findes støttegrupper for søskende, og det hjælper med at modvirke isolation ved at muliggøre, at søskende hører, at andre håndterer lignende omstændigheder”* (Abrams, 2018). Dette fokus støtter altså op om Mathildes udsagn omkring, at hun oplevede en positiv effekt ved at spejle sig i andre skyggebørn.

På den anden side, kan vi med afsæt i vores informant, Louise anskue, hvordan hun gennem sin opvækst foretrak at holde problemerne inden for hjemmet:

“Men det har været meget, vi har jo holdt os sådan forholdsvis lukket om os selv på den her måde, ikke?”

Senere i interviewet uddyber Louise dette, når hun fortæller:

“Altså det tror jeg igen også leder tilbage til det her med, at det altid har været noget, vi ligesom bare har haft mellem os fire. På en eller anden måde. Og ikke inddraget andre så meget i, fordi det er sådan en, som jeg sagde, sådan en grundfortælling om, at man ikke skal have ondt af os.”

Dette giver anledning til at diskutere, hvad der i virkeligheden er mest hensigtsmæssigt i forhold til at sikre at skyggebørn oplever at blive anerkendt, trods deres søskendes særlige behov, udfordringer eller handicaps. Set ud fra et teoretisk synspunkt og med inddragelse af Axel Honneths teori om anerkendelse, kan det anskues at skyggebørn ikke oplever at få anerkendelse i den *retslige sfære* (Willig, 2003), da de ikke har samme adgang til velfærdsydelser som andre grupper i vores samfund. Ifølge Honneth består den *retlige sfære* af universelle rettigheder, der bliver givet til alle individer i samfundet og i denne sfære, individet opnår selvrespekt, som et lige medlem af samfundet (Willig, 2023).

Vi stiller os derfor nysgerrige over, hvordan vi som samfund får hjulpet *skyggebørn* på en hensigtsmæssig måde, der gavner dem bedst muligt i deres opvækst. Det paradoksale ligger i at vi har en informant, Louise, der fortæller i ovenstående, at hun ikke har delt sin hjemmesituation med andre uden for hjemmet, fordi hun ønskede at andre ikke skulle have ondt af hende. Dog kan vi se fra forskningsartiklen nævnt ovenfor og qua vores informant, Mathildes udsagn, at *skyggebørn* har gavn af at dele deres udfordringer med andre *skyggebørn*, som de kan spejle sig i. Vi kan derfor stille os undrende over for, hvorvidt vores informant, Louise, ville have en anden holdning, hvis hun var blevet oplyst omkring de støttetilbud, der var på området.

Som nævnt i vores problemfelt, kan vi se at den første organisation, der tilbød støtte til *skyggebørn*, blev stiftet i 1991 (Skyggebørn, 2024). Det vil sige, at der fandtes en organisation, der tilbød støtte til *skyggebørn*, da vores informanter var børn. Vi kan derfor udlede, at der var mulighed for at vores informanter kunne få anerkendelse i den *retslige sfære*, men at de ikke kunne få den anerkendelse, da de ikke har været bevidste om at støtte tilbuddene var en mulighed. Vi finder det problematisk, at tilbuddene til *skyggebørn*, har været der, men fordi de er en underbelyst gruppe i vores samfund, har de ikke fået den hjælp, de muligvis har haft brug for.

Ydermere finder vi altså en diskrepans mellem dét at der findes en organisation, der tilbyder støtte til *skyggebørn*, nødvendigvis ikke tilbyder samme støtte og hjælpe til alle *skyggebørn*. Den gruppe af *skyggebørn*, som specialet fokuserer på, indebærer de børn der har søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps, som vores informanter hører ind under. Det kunne tænkes, at disse ikke bliver mødt og anerkendt med samme tilbud og forståelse, som de *skyggebørn*, der har mistet en søskende eller forældre bliver mødt med.

Vi stiller os nysgerrige over, hvad det gør ved *skyggebørn*, som har søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps at sidde overfor *skyggebørn* der har mistet en søskende eller forældre. Det kan diskuteres om de kan spejle sig i hinandens situationer og om man kan sidestille deres oplevelser?

Med udgangspunkt i organisationen Skyggebørn, kan det læses på deres hjemmeside at deres fokus ligger på sorg, over at have mistet en forælder eller søskende. På deres hjemmeside skriver de:

“Sorg er et stort tabu i vores samfund. Vi bringer de udtalte ting på banen og taler om sorg uden filter. Vi afmystificerer de tunge emner og italesætter det, som andre ikke gør. En tung sorg glemmes aldrig, men vores erfaringer viser tydeligt at åbenhed, dialog og empati er vejen til at leve med sorgen som et livsvilkår. Det sikrer en sorgsund tilgang til oplevelsen, hvor det bliver muligt at smile gennem tårer.” (Skyggebørn, 2024)

Vi finder det problematisk, at en organisation, der slår sig op på at hjælpe alle grupper af *skyggebørn*, har så udtalt et fokus på sorg. Det kunne tænkes, at det måske kunne afholde den gruppe af *skyggebørn*, som specialet fokuserer på, fra at kontakte organisationen, hvis de ikke føler at de kan relatere sig til den anden gruppe af *skyggebørn*.

Derudover finder vi det interessant, at organisationen ligeledes slår sig op på følgende: *“Grupperne er inddelt efter alder – ikke efter årsagen, der har udløst sorgen eller hvor længe det er siden de har mistet”* (Skyggebørn, 2024). Denne udtalelse eksemplificerer, hvordan en så bred og kompleks målgruppes udfordringer, bliver generaliseret til en bestemt følelse, som sorg og ikke indfanger den palette af følelser, som dette speciale har vist, at *skyggebørn* også bærer rundt på.

Med dette in mente kan vi dog se, at der kan findes en del faktorer for, hvorfor *skyggebørn* ikke får den relevante hjælp fra samfundet. Dog stiller vi os nysgerrige overfor, om det kun kan være fordi, at der ikke findes organisationer nok til at hjælpe *skyggebørn* eller om det er fordi at disse organisationers hjælp ikke er rettet til *skyggebørn*, som har søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps?

Vi stiller os derfor nysgerrige over for det samspil af faktorer, der kan være afgørende for, om *skyggebørn* får den relevante hjælp og støtte, som de har brug for. Der vil i næste afsnit blive diskuteret om forældrenes rolle og viden kan hænge sammen med *skyggebørns* adgang til hjælp.

FORÆLDRES MANGLENDE VIDEN OM DERES *SKYGGEBØRN*

Under de afholdte interviews, var det tydeligt, at det at være *skyggebarn* og de udfordringer der følger med, stadig er tabuiseret. Både i og blandt familien samt i samfundet. Det kunne ses i de erfaringer og oplevelser, vores informanter har haft gennem barndommen, som vi har belyst i anden analysedel i afsnittet: *Manglende forståelse og fordomme*. Dog kunne det også ses, da vi bad vores informanter om at give et råd til deres barne-jeg. Vores informant, Charlotte, fortæller i sit råd:

“Et godt råd, det er. Det skulle være, havde jeg dog bare vidst, at hvis man snakkede om tingene, ville man få en anden forståelse, og havde ting ikke været tabuiseret, så det ikke havde været pinligt at spørge en voksen, at det er helt okay, at snakke med andre, så man ikke skulle gå med tingene selv.”

I citatet fortæller Charlotte, at hun som barn synes det var pinligt og et tabu, at skulle fortælle en voksen om sin hjemmesituation. Hun belyser samtidig, at hun ville have haft en anden forståelse for sin egen situation, ved at dele den med andre. Dette citat er taget med i denne diskussion, for at belyse, men samtidig problematisere, hvor svært og kompleks det kan være at være et *skyggebarn*, samt at få hjælp og støtte til ens situation. For hvis man som barn føler, man ikke kan dele ens problemer med voksne, hvordan får man så den rette hjælp?

Vi stiller os nysgerrige overfor denne problematik, da det kan være som en ond cirkel, *skyggebørn* fastholdes i. På den ene side kan barnet se, at deres livssituation er anderledes end andre børns. Samtidig er deres forældres fokus ikke altid på dem, men på deres søskende. Derudover har vi netop belyst, at det kan være svært for *skyggebørnene* at italesætte, da det kan opleves som et tabu. Som det kan ses i ovenstående citat, burde svaret være at vi skal lære børn at snakke om deres følelser, oplevelser og erfaringer, i stedet for at gå med det selv. Men hvordan gør vi det, hvis det stadig er et tabu og måske noget, nogle mennesker i samfundet, har berøringsangst over for?

For man kan stille sig selv spørgsmålet; Handler situationen om at aftabuisere et givent emne, som *skyggebørn* føler sig trygge nok i til at dele deres følelser? Eller er *skyggebørn* som gruppe så underbelyst, at vi ikke har kompetencer til at hjælpe dem? Eller har vi som samfund stadig berøringsangst, overfor visse følsomme emner og derfor ikke ved, hvordan vi håndterer det og dem, der føler det?

I et af vores afholdte interviews, fortalte vores informant, Bertram, hvilket råd han ville give til sit barne-jeg:

“Hvis jeg skulle give mig selv det bedste råd, som kunne have haft en ændring, så skulle det være at turde og råbe op. Det bedste råd kunne være at tale med de lærere og pædagoger, som man har mødt i gennem opvæksten og turde fortælle hvordan man har det. Det er ikke farligt at sige, at man ikke har det godt.”

I ovenstående citat fortæller Bertram, hvordan han ville have ønsket at turde råbe op som barn og tale med de lærere og pædagoger, han har mødt i sin barndom. Samtidig belyser han vigtigheden af at turde at sige, at man ikke har det godt. I dette citat understreger Bertram, at det kan være tabubelagt at være *skyggebarn*, men understreger også at vi til tider kan leve i et samfund, hvor det kan være “*farligt*” at indrømme at man ikke har det godt.

Vi undrer os igen over, hvorfor de voksne, som Bertram har mødt, ikke har grebet ind? Handler det igen om at de ikke tør, fordi de ikke ved hvordan de skal handle, hvis Bertram fortalte om sine oplevelser? Er vi som mennesker ikke altid lige gode til at aflæse andre og hvordan de har det? Vi finder det derudover problematisk, at *skyggebørnene* som voksne, stadig ligger en del af ansvaret over på dem selv, når de fortæller at det var dem selv, der burde have råbt op som børn.

I starten af vores interviews, læste vi definitionen op på det at være et *skyggebarn* og om de kunne genkende sig selv i den. To af vores informanter, Nikoline og Louise svarede følgende:

“Jeg har aldrig rigtig tænkt, at jeg har været et skyggebarn” og “Ja, Det kan jo sådan, når du siger det sådan der. Så er jeg sådan, det er jo mig. Min opfattelse af det er ligesom bare, at det må være nogle andre, der har haft det meget sværere.”

Disse citater er taget med i diskussionen for igen at problematisere, at vores informanter ikke har tænkt over at de var *skyggebørn*, selvom de jo, som tidligere nævnt, godt har vist deres situation var anderledes. Derudover for at belyse, hvordan de samtidig kan tænke, at andre har haft det værre og derved undermineret deres egne erfaringer og oplevelser med deres søskende med særlige behov, udfordringer og handicaps.

Der kan igen diskuteres, om dette er et spørgsmål om at, de voksne de har omgås, ikke har anerkendt dem som *skyggebørn* og derved tilbudt dem støtte eller om det er fordi, vi lever i et samfund, hvor man til hver en tid underminere sin egen situation, fordi man ved, at andre kan have det sværere end en selv?

Vi kan derved diskutere, hvordan vi sørger for at *skyggebørn* får den rette og relevante støtte og vejledning i deres barndom. Kunne det at ansvaret ligger hos staten, lærer og pædagoger, deres primære relationer eller hos *skyggebarnet* selv?

Vi som forskere i dette undersøgelsesfelt, tænker, at en del af løsningen, kunne være at afmystificere og aftabuisere det at være *skyggebarn*. Dette kunne få *skyggebørnene* til at turde at søge støtte fra både interne og eksterne personer gennem deres barndom. Ved at opfordre *skyggebørn* til at tale åbent om deres følelser og søge hjælp fra andre, kunne man tænkes at dette kunne hjælpe dem med at håndtere deres livssituation og dertilhørende udfordringer bedre. Vi som forskere tror på dette, da de medbragte råd i denne diskussion, har belyst vigtigheden i at tage kontrol over sit eget liv og troen på ens evner til at overvinde vanskeligheder.

Udover formel støtte fra organisationer og institutioner påpeger *skyggebørnene* i deres råd også vigtigheden af uformel støtte fra deres primære relationer, deres familie og venner. Vi tror derved også på, at mere oplysning om det at være *skyggebarn* og hvilke udfordringer der følger med, kan hjælpe deres netværk i at støtte dem. Som vist i vores analyse vil denne støtte give *skyggebørn* en følelse af anerkendelse og højne deres selvtillid og selvværd.

Afslutningsvis vil vi stille os undrende overfor om det at hjælpe *skyggebørn* er et komplekst sammenspil af kompetencer og ressourcer, der skal i spil. For som vi har belyst i ovenstående, afhænger hjælp til *skyggebørn* et væld af forskellige faktorer. *Skyggebørnene* skal selv kunne italesætte deres følelser, for at få den rette hjælp og vi som samfund skal blive bedre til at kunne genkende, hvilke børn, der har brug for hjælp og hvordan. Vi vil dog belyse vigtigheden af, at der sker noget på dette område. For hvis vi bliver bedre til at genkende mønstre og handlinger og dertil opfange bestemte typer af adfærd, kan vi måske hjælpe *skyggebørn* til trygt at kunne dele deres følelser og derved sørge for at de føler sig anerkendt som individer i vores samfund.

KONKLUSION

Følgende afsnit har til formål at besvare specialets problemformulering: *Hvordan oplever skyggebørn deres selvforhold i lyset af deres rolle som søskende til en med særlige behov, udfordringer eller handicaps?* For at besvare problemformuleringen har vi støttet os op af følgende arbejdsspørgsmål:

- *Hvordan oplever skyggebørn anerkendelse og opmærksomhed gennem deres barndom?*
- *Hvordan påvirker skyggebørns interaktioner og sociale omgivelser deres selvopfattelse og identitetsdannelse?*
- *Hvorvidt udvikler skyggebørn strategier for at håndtere eventuelle udfordringer ved at navigere gennem deres sociale miljøer?*

Dette speciale har gennemgået en dybdegående analyse af *skyggebørns* livsvilkår, med henblik på at undersøge deres oplevelse af anerkendelse og opmærksomhed, deres interaktioner og sociale omgivelser samt de strategier, *skyggebørnene* udvikler for at kunne håndtere udfordringerne for at navigere gennem deres sociale miljøer.

Analysen, der er udarbejdet med udgangspunkt i seks *skyggebørns* oplevelser af anerkendelse og opmærksomhed, har afdækket en dybtgående udfordring, hvor mange af disse børn har følt sig overset og nedprioriteret i deres familie igennem deres barndom. Vi har fundet frem til, at denne følelse af manglende opmærksomhed og anerkendelse kan have betydelige konsekvenser for deres selvværd, mentale sundhed og sociale integration. Det kan konkluderes, at *skyggebørnene* ofte må kæmpe en kamp for at finde deres personlighed og identitet, når deres søskende med særlige behov, udfordringer eller handicaps dominerer deres respektive familiers opmærksomhed samt ressourcer. Ud fra Honneths teori kan vi konkludere, at denne manglende anerkendelse og opmærksomhed fra deres primære relationer understreger behovet for en mere inkluderende tilgang til at forstå og støtte *skyggebørnene* i Danmark.

Specialets undersøgelse af *skyggebørns* interaktioner og sociale omgivelser har vist komplekse dynamikker, hvor disse børn tilpasser deres adfærd og identitet for at håndtere sociale relationer og stigmatisering. Gennem indsigter fra Goffmans teatermetafor har vi belyst, hvordan *skyggebørnene* ofte optræder med forskellige facader og roller afhængigt af den situation, som de befinder og bevæger sig i. Disse tilpasninger kan ses som overlevelsesmekanismer, for at kunne navigere gennem de udfordrende sociale miljøer og bevare en vis form for normalitet i hverdagen. Det kan konkluderes at den konstante *tilpasning* og *indtryksstyring*, kan have betydelige omkostninger for *skyggebørnenes* mentale og følelsesmæssige helbred, da de konstant skal navigere mellem forskellige identiteter og forventninger.

Endelig har vores analyse af *skyggebørns* strategier for håndtering af sociale udfordringer fremhævet behovet for individuel *tilpasning* og håndtering af deres livssituation. Gennem forskellige handlingsstrategier såsom *tilpasning*, *normalisering* og *undgåelse* har vi set, hvordan *skyggebørnene* udvikler komplekse strategier for at tackle de udfordringer, som de står overfor. Strategierne afspejler deres behov for kontrol, ønsket om anerkendelse og bestræbelser på at opretholde et positivt ansigt ud af til, selv i mødet med stor modgang og manglende opmærksomhed.

Vi kan konkludere at åbenhed, engagement og respekt i familien, er essentielle faktorer der kan være med til at støtte op om *skyggebørnenes* behov og følelser, og som samtidig kan forebygge og reducere den mistrivsel, som skyggebørn kan opleve.

Samlet set understreger specialet vigtigheden i at anerkende og støtte *skyggebørnene* i deres unikke livsvilkår. Det kræver en bredere indsats fra samfundet for at imødekomme *skyggebørns* behov og forbedre deres trivsel og livskvalitet. Dette kan omfatte en øget opmærksomhed på deres behov i familiedynamikken, skabelse af sikre og støttende rum i skoler samt etablering af støtteprogrammer og ressourcer målrettet mod *skyggebørnene* og deres familier. Ved at arbejde sammen som samfund kan vi bidrage til at skabe et mere inkluderende og støttende miljø for *skyggebørnene* og hjælpe dem med at trives og udvikle sig til deres fulde potentiale.

LITTERATURLISTE

INTERNETSIDER:

A to be Copenhagen (2020). *Skyggebørn; det at være søskende til et barn med en diagnose.*

Lokaliseret 22. januar, 2024 på: <http://atob-cph.dk/skyggeboern-at-vaere-soeskende-til-et-barn-med-diagnose/>

Bedre Psykiatri (u.å). *Børnegruppelederens råd: Sådan støtter du dit "skyggebarn."*

Lokaliseret 22. januar, 2024 på: <https://bedrepsykiatri.dk/raad/skyggeboern/>

Dansk Socialrådgiverforening (u.å). *IFSW – International federation of Social Workers.*

Lokaliseret 3. februar, 2024 på:

<https://socialraadgiverne.dk/om-dansk-socialraadgiverforening/internationalt-samarbejde/ifsw-international-federation-of-social-workers/>

Danske Patienter (2016). *Børn som pårørende - undersøgelse blandt Danske Patienters medlemsforeninger vedrørende børn som pårørende.* Lokaliseret 22. januar, 2024 på:

https://danskepatienter.dk/files/media/Publikationer%20-%20Egne/A_Danske%20Patienter/B_Indspil_cases_unders%C3%B8gelser/boern_som_parørende.pdf

Søskendeforeningen, SØF (2024). *Om os.* Lokaliseret 22. januar, 2024 på:

<http://soefo.dk/index.php/sample-page/>

Skyggebørn (2024). *Sammen om sorg* Lokaliseret 21. marts 2024 på:

<https://skyggeboern.dk/om-skyggeboern>

TV2 Nyhederne (2023). *24-årig bryder tabu om at være "skyggebarn" – et overset fænomen, siger ekspert.* Lokaliseret 22. januar, 2024 på: <https://nyheder.tv2.dk/samfund/2023-06-19-24-aarig-bryder-tabu-om-at-vaere-skyggeboern-et-overset-faenomen-siger-ekspert>

Århus Stiftstidende (2020). *Foreningen Skyggebørn åbner afdeling i Aarhus: Sorg er ikke nødvendigvis noget, der går over med tiden*. Lokaliseret 22. januar, 2024 på: <https://stiften.dk/aarhus/foreningen-skyggeboern-aabner-afdeling-i-aarhus-sorg-er-ikke-noedvendigvis-noget-der-gaar-over-med-tiden>

BØGER OG TIDSSKRIFTER:

Abrams, S. M. (2018). The Well Sibling: Challenges and Possibilities. *American Journal of Psychotherapy*, vol. (63), s. 285-383

Bjerregaard, A., Høyer, L. & Dreyer, P. (2021). A Child with Home Mechanical Ventilation Affects the Family: A Danish Study shows that well Siblings may become Shadow Children. *Journal of Pediatric Nursing*, vol. (59), s. 19-24

Brinkmann, (2020). Etik i en kvalitativ verden. Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2020) *Kvalitative metoder, en grundbog* (581-600), (3. udg). Hans Reitzels Forlag

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2020). Kvalitative metoder, tilgange og perspektiver: en introduktion. *Kvalitative metoder, en grundbog*, (s.15-23) (3. udg) Hans Reitzels Forlag

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2020). Interview: samtalen som forskningsmetode. *Kvalitative metoder, en grundbog*, (s.33-63) (3. udg) Hans Reitzels Forlag

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2015). Interviewet: samtalen som forskningsmetode. *Kvalitative metoder, en grundbog* (s.33-65), (2. udg). Hans Reitzels Forlag

Charmaz, K. (2017). Grundtræk i Grounded Theory. M. Järvinen & N. Mik-Meyer. *Kvalitativ analyse: Syv traditioner*. (s. 173-212). Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Danneris, S. & Monrad, M. (2018). Litteraturgennemgang. Monrad, M. & Olesen, S.P. *Forskningsmetode i socialt arbejde* (s. 61-82). Hans Reitzels Forlag, København, 1.udgave

Goffman, E. (2014). Dramaturgisk sociologi. *Hverdagslivets rollespil* (s.7-40) Samfundslitteratur, 1. udg, 3. oplag

Goffman, E. (2009). Informationskontrol og personlig identitet. *STIGMA* (s. 83-146). Samfundslitteratur 2. udg.

Goffman, E. (2014). Optrædener. *Hverdagslivets rollespil* (s.67-116). Samfundslitteratur, 1. udg, 3. oplag

Goffman, E. (2009). Stigma og social identitet. *STIGMA* (s. 43-82). Samfundslitteratur, 2. udg.

Honneth, A (2006). Systematisk aktualisering: De sociale anerkendelsesforholds struktur. *Kampen for anerkendelse* (s. 97-184). Hans Reitzels forlag, København, 1. udg, 3. oplag

Høilund, P & Juul, S (2015). Anerkendelse og rettighed som ideal i socialt arbejde. *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde* (s. 21-32). Hans Reitzels forlag, København, 2. udg

Jacobsen, Brinkmann & Tanggaard, 2020 (2020) Fænomenologi. Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2020) *Kvalitative metoder, en grundbog* (s.281-307), (3. udg). Hans Reitzels Forlag

Juul, S.& Pedersen, K.B. (2012) Hermeneutik. *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori - En indføring.*(s. 107- 146), København: Hans Reitzels Forlag 1.udg.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2017). Kvalitative analysetraditioner i samfundsvidenskabelig forskning. I: M. Järvinen & N. Mik-Meyer. *Kvalitativ analyse: Syv traditioner*. (s. 9-24). Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Kvale & Brinkmann, (2015). Den sociale konstruktion af validitet. *Interview - Det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (s. 313-332). København: Hans Reitzels Forlag.

Monrad, M. & Olesen, S.P., (2018). Indledning. Monrad, M. & Olesen, S.P. *Forskningsmetode i socialt arbejde* (s. 9-31). Hans Reitzels Forlag, København, 1.udgave

Monrad, M. & Olesen, S.P., (2018). Kvalitet og kritik. Monrad, M. & Olesen, S.P. *Forskningsmetode i socialt arbejde* (s. 293-318). Hans Reitzels Forlag, København, 1.udgave

Tanggaard, L. (2017). Fænomenologi som kvalitativ forskningsmetode. M. Järvinen & N. Mik-Meyer. *Kvalitativ analyse: Syv traditioner*. (s. 81-102). Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.

Thagaard, T (2017). Dataindsamling: interview og relationer i feltarbejdet. *Systematik og indlevelse* (s. 86 - 112). (1. udg.) Akademisk Forlag

Willig, R. (2003). Honneths anerkendelsesteori. I: Honneth, A. *Behovet for anerkendelse*. (s. 14-18). Hans Reitzels forlag, København, 1. udg, 3. oplag